

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

SOPRONI SZEMLE

Helytörténeti folyóirat

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:

SOPRON VÁROS TANÁCSA

Szerkesztőbizottság:

BODOR BÉLA, BOGNÁR DEZSŐ, BOTVAY KÁROLY, DOMONKOS OTTO, FALLER JENŐ,
FRIEDRICH KÁROLY, GYULAY ZOLTÁN, HARACSI LAJOS, HORVÁTH JÓZSEF KELÉNYI
FERENC, MOLLAY KÁROLY, ROLLER KÁLMÁN, TAKÁTS ENDRE, TARJÁN GUSZTÁV.
TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VENDEL MIKLÓS. VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR,
ZÁMBÓ JÁNOS.

Szerkeszti:

CSATKAI ENDRE

**1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Takács Kálmán †: Sopron város és megye felszabadulása
1945-ben**

Takács Kálmán †: Sopron város és megye felszabadulása 1945-ben

(Részlet a M. Történeti Társulat és a Magyar Munkásmozgalmi Intézet 1954. évi pályázatán második díjban részesült munkából.)

A fenti című nagyobb tanulmány írója, Takáts Kálmán, sajnos 1955 őszén elhunyt. A munkásmozgalomnak régi harcosa és hőse volt. 1919-ben a forradalmi törvényszék bírójaként működött, ezért a fehér terror idején megkínozták és több évi börtönbüntetéssel sújtották. 1945-től kezdve hosszabb ideig a Nemzeti Bizottság elnökeként vett részt a város talpraállításában. Pályanyertes munkájáról többek között ezt mondta a lektori bíráló: „Feldolgozásának fő forrását saját emlékei, az átélt események képezik. Munkája étellel telített, meggyőző, lebilincselő olvasmány. Ha egyes adatai ellenőrzésre szorulnak is, anyagának nagyobbik része elfogadható és használható”. (Századok. 1955. 151. lap.) Takáts Kálmán súlyos betegsége ellenére is nagy buzgalommal látott hozzá az ajánlott javításokhoz, de nem készülhetett el az átdolgozással: özvegye jóvoltából kapta meg a kéziratot a szerkesztőség és a szíves engedelmet, hogy egyes részleteit közölhetjük.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Takács Kálmán †: Sopron város és megye felszabadulása 1945-ben / A felszabadulás első napjai Sopronban.

A felszabadulás első napjai Sopronban.

Sem vasárnap (1945. április elsején), sem a következő napokban nem állt meg a Szovjet Hadsereg városunkban. Szüntelenül, véget nem érő rendekben, sorokban vonult győzelmesen északnyugatra a páncélosoknak, műszaki csapatoknak, ágyúütegeknek átdübörgő tömege, a lovasság és gyalogezredek megszámlálhatatlan sora a győri országúttól az Ötvös utcán át, a városon keresztül a Bécsi úton végig.

A falakon Romanov alezredes, városparancsnok első számú magyar nyelvű nyomtatott rendelete, melyben felhívta a lakosság figyelmét:... A Vörös Hadsereg a fasisztákat innen kiűzve nem ellenségként tartózkodik Sopronban, célja a fasiszták feletti végső győzelem kivívása... A lakosság nyugodtan folytassa foglalkozását, megszokott békés munkáját, mindenki engedelmességgel a katonai városparancsnokság rendelkezésének, a fegyvereket a lakosság szolgáltassa be, stb...

Az óvóhelyek kiürültek, de állandóan Sopronban lakó járókelőt az utcákon az első napokban nem igen látni. Annál több volt a gyanús idegen, akik a nyilas uralom alatt ellepték a várost és elmenekülni már nem volt [2](#)idejük. Ezek most már nem hordták a fekete nyilas egyenruhát, sapkát, Árpád-sávós karszalagot és revolvvert. Külsejük is, arckifejezésük is megváltozott. Legtöbbjének lakása sem igen volt, vagy ha volt is, jónak látták azt sietve elhagyni. Ezekből kerültek ki az első bűnözők, az első vetkőztetők.

A közbiztonság az első hét vége felé kezdett romlani. Ebbe bizonyára belejátszott a fent ismertetett első ok. A második ok: A sopronkőhidai fegyintézetet a nyilasok túlsúfolták. (A nyilas igazságügyi miniszter is családotul a fegyintézetben lakott.) Bukásukat érezve már 1944. decemberében a súlyosabban gyanúsított politikai foglyait (Bajcsy-Zsilinszky Endrét) látszatpör tárgyaláson hozott ítélettel, vagy anélkül, kivégezték. Ekkor vesztette életét az ifjómunkás mozgalom három hőse: Pesti Barnabás, Kreuz Róbert és Pataki István, akiket 1944. december 24-én gyilkoltak meg. 1945 március utolsó napjaiban a fasiszták a még élő súlyosabban vádolt politikai foglyokat magukkal hurcolva a fegyintézetet kiürítették és elmenekültek, miután a kisebb politikai foglyokat és az igen nagyszámú „lopitikai” (rablógyilkos, betörő, sikkasztó, zsebmetező, stb.) fegyenceket elbocsátó iratok nélkül teljesen szabadon engedték.

Romanov alezredes a Megyeházat foglalta le városparancsnoki székhelyül. Később a városparancsnokság a Deák téri evangélikus iskola helyiségébe költözött.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Takács Kálmán †: Sopron város és megye felszabadulása 1945-ben / Pártmunkába állás...

Pártmunkába állás...

Április 6-án megjelent lakásomon a MKP Központi Vezetőségének két kiküldöttje: Vaskó Kálmán és Kisvári (Hirsch) Pál. Azelőtt egyiküket sem ismertem. Mindketten a MKP Központi Vezetősége által kiállított, pecsét-lenyomattal ellátott igazolványt mutattak be, s közölték velem, hogy sok nehézség közt most érkeztek Sopronba. Budapesten nyert információjuk alapján tudták, hogy az 1919-es Tanácsköztársaság idején forradalmi bíró voltam, ezért s a Tanácsköztársaságban való részvétel miatt

akkor 3 évi fegyházra ítélték. Budapesti elvtársaim kérnek és elvárják tőlem, hogy ezekben a nehéz időkben álljak ismét a demokratikus erők, az élenjáró MKP szolgálatára. Együttal mindjárt átadták a Magyar Közlöny Debrecenben, majd Budapesten nyomott első tíz számát tanulmányozás végett.

Válaszomban közöltem velük, hogy magas életkoromra való tekintettel nem volna szabad munkába állanom, de magam is úgy látom, hogy most mindenkinek kivétel nélkül kötelessége a Párt hívására erejét teljesen a közérdek szolgálatába állítani. Mégis 24 órai haladékat kértem, hogy a Magyar Közlöny első tíz számának példányait áttanulmányozhassam.

A közbeeső front miatt mi soproniak alig tudtunk valamit is az ideiglenes kormány létezéséről, munkájáról, csak amit arról a göbbelsi szovjetellenes propaganda nyomán a csepregi „Csak azért is Budapest” rádió torzító és hazug híreiből – azokat átszűrve – a való helyzetről elgondolkodva következtettünk. A Szovjetunió Kossuth-rádió adásait ugyan sikerült hallgatnunk, de ott nagyobb részben csupán (délutáni adást tudtunk csak venni) a katonai helyzet napi állásáról nyertünk örömteli érzéssel értesülést.

Azt az elhatározásomat, hogy 66 éves fejjel a pártmunkában ismét tevékenyen résztveszek elsősorban a szovjet rádió magyar adásának ama felhívása érlelte meg bennem, mely a magyar haladó értelmiséget már akkor felszólította: közeledik a háború vége s készüljön fel a haladó értelmiség arra, hogy a háború győzelmes befejezésével óriási munka, felelősségteljes pártaktivitás vár reá...

Egész éjjel, hajnalig tanulmányoztam a Magyar Közlöny első tíz számát. A két legfontosabb rendelet (Nemzeti Bizottságok alakítása, földosztás gyors végrehajtása) intézkedéseit megismertem.



Takáts Kálmán 1879–1955.

Április 7-én reggel a két budapesti kiküldött elvtárrsal közöltem elhatározásomat: vállalom a párt megszervezésével és a rám kiszabott egyéb munkával járó dolgok maradék nélküli teljesítését. A Magyar Közlöny első 10 száma kezemben csodafegyver volt azokban az első hetekben, hiszen a letűnt korszak volt csatlósai (Ébredő, Egységpárt, Városi Munkapárt, Nyilaspárt, MANSZ, stb.) egyetlen tagjának a birtokában sem volt a való helyzetet ismertető hivatalos lap egyetlen példánya sem. Még 4. aznap megalakítottuk a MKP Sopron városi szervezetét, Vaskó Kálmán párttitkárral az élen.

A vármegyei közigazgatás nem működött, helyisége a Templom u. 6. sz. alatt volt... A városházba betérve látjuk, hogy az összes hivatali helyiségek tele emberekkel, de munkát senki sem végez. A polgármesteri szoba igen alkalmas hely volt gyülekezőhelyül a 19-es ellenforradalmároknak, horthysta politikai vezetőknek, akik már egy hét óta itt, e pompás rejtkehelyen összegyűlve azon törték a fejüket, hogyan is lehet most átvészelné az időket, átmenteni uralmukat.

Az első emeleti polgármesteri szoba két nagy ablaka pontosan a Vármegyházzal, Romanov városparancsnok helyiségével nézett szembe, mindent lehetett látni, ami a kapu táján történt: ki megy be, ki jön ki. Biztosan láttak engem is és elvtársaimat is Romanovtól kijönni, nem lephette meg őket, hogy a 36. éven át vörös Takátsnak nevezett volt postatanácsos ezekben az órákban elvtársaival ide belépett. Tárgyalni valónk velük nem volt, csak szemlét tartottunk, annyit azonban közöltek, hogy a városparancsnok nem áll szóba velük.

Romanov, mikor nála jelentkeztünk azzal, hogy a MKP Sopron városi szervezetét megalakítottuk és működésünket a rend helyreállítása érdekében már a mai napon szeretnénk elkezdni, semmi kifogást nem tett, csak megemlítette, nem érti miért olyan fásult Sopron népe. Miért nem él a teljes politikai szabadsággal? Demokratikus pártokat alakítva, most megkezdheti az új, a felszabadult életet. Felkért minket, hogy az általunk előadottak alapján a Városi Színházban népgyűlést tartsunk, melyen a MKP bontsa ki zászlait.

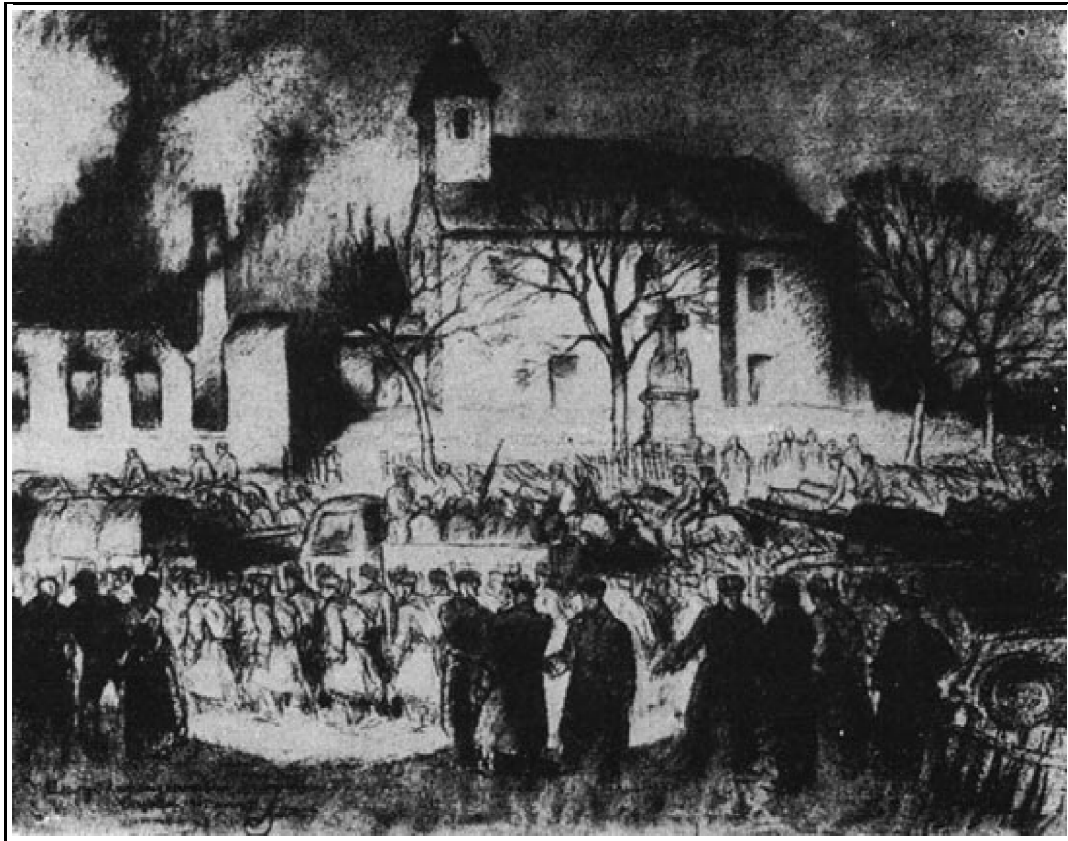
Lelkesen láttunk a munkának. Pártunk még aznap bővült a 19-es Tanácsköztársaságban résztvevő soproni megbízható elvtársaink csatlakozásával. Vaskó Kálmán Sopron megyei párttitkár lett, városi párttitkárnak pedig Havas András postaaltisztet választottuk. Majd Galambos István kőművessegéd elvtárssal, Feller Viktorral, a 19-es Tanácsköztársaságban résztvevő GYSEV asztalossegéddel és Noéh Zoltán GYSEV lakatos, mozdonyvezetővel kiegészülve, megalakult a MKP soproni szervezetének hetes bizottsága. (Vaskó, Havas, Kisvári (Hirsch), Feller, Galambos, Takáts, Noéh.)

Elvtársaink vállalták az első népgyűlés megszervezésének nehéz munkáját. Nekem az irodai munkák végzése mellett az a feladat is jutott, hogy a vasúti vágányokkal kettéosztott Sopron város nagyobbik területén, a Lövér-negyedben az április 11-ére szóló meghívókat kiragasszam.

Feleségemet a MKP aktívjaként hívtam segítségül, aki az aznapi téztának szánt lisztünket feláldozva kellő mennyiségű ragasztópépet készített és velem együtt dolgozott a nagyalakú plakátok kiragasztásán. A város másik felében elvtársaink igyekeztek ugyancsak e téren jó munkát végezni.

A népgyűlés sikerült. A színház teljesen megtelt, még a járatok helye is tömve volt hallgatósággal. Az elnökség a színpadon foglalt helyet, baloldalt szónoki emelvény állt. Az elnökség összetétele igen vegyes volt: középen Romanov alezredes, a tolmács, két szovjet tiszt, aránylag igen sok soproni menekült és a nyilasok alatt itt szorult színész és színésznő, Kamenszky polgármester, Lebov szovjet százados és a soproni MKP egyetlen párttagja: Vaskó Kálmán.

A színészek magyar nacionalista szónoklatokat mondtak, egy színésznő 5nemzeti költeményeket adott elő. Lebov szovjet százados ment aztán fel a szónoki emelvényre. Előadását elejétől végig csengő, tiszta magyar nyelven mondta. Történeti képet adott a második világháborúról. Elmondta, hogy a Szovjetunió népe és hadserege nem azonosítja a Horthy-Szálasi bűnös kormányt a magyar néppel. Tudja és ismeri a magyar nép sorsát, elnyomatását, négyszáz éves Habsburg uralom alatti sok-sok szenvedését. A szovjet ember nem nézi ellenségnek a magyar népet.



A Szovjet Hadsereg katonáinak átvonulása Csapodon
(Ágoston Ernő szénrajza a Liszt Ferenc Múzeumban)

Kéri a lakosság segítségét, támogassák nehéz munkájában a városparancsnokságot. Tegyenek azonnal jelentést az érdekeltek az előforduló rendellenes esetekről, hogy a parancsnokság idejében léphessen közbe. Beszéde további során rámutatott: elismeri, hogy az igen hosszan elhúzódó háború folytán lazultak az erkölcsök, s előfordul rendellenesség nemcsak az igen nagyszámú csellengők részéről, de esetleg katonák részéről is. A panaszosok azonban ne felejtsek el azokat a borzalmakat, amiket nem Hitler katonái, hanem a magyar honvédhadsereg harcosai, parancsnokai ezen második világháború folyamán a Szovjetunió területén a szovjet emberek ellen elkövettek...

„Nem térek ki a számtalan kegyetlenség felsorolására – mondta Lebov százados – csak a magam esetét mondom el: Ukrajna északi részén feküdt szülőfalum, amelyet a háború első hetei óta nem láttam. A németek elleni nagy offenzíva úgy hozta, hogy katonai egységemnek éppen szülőfalumon keresztül vezetett az előnyomulása. Már a szomszéd falu közelében voltunk, de én szülőfalumnak még a nyomát sem láttam.

6 Megdöbbenve kérdezem a szomszéd falubeli egyik lakost, hogy mi történt? Elmondta: szülőfalum határában egy magyar katona holttestét találta az átvonuló magyar hadsereg. A falubeli lakosságot kínvallatásnak vették alá a magyar honvédhadsereg katonái. Senki sem tudta, hogyan került az egyetlen honvéd holttest erre a tájra. A szörnyű kínvallatás eredménytelen volt. Körülzárták az egész falut, felgyújtották és egyetlen élő lelket sem engedtek kimenekülni. Aki mégis megkísérelte a pokoltűzből a menekülést, azt helyben agyonlőtték. Addig a magyar honvédsereg el sem vonult, amíg az utolsó embert,

vagy gyereket is a hamvadó tűz között kutatva, ki nem végezték. Nekem – mondta Lebov százados – anyámat és két nőtestvéremet pusztították akkor el a magyar honvédek”.

A színpadon ülő elnökség tagjai közül utolsónak Vaskó Kálmán, az újonnan alakult soproni MKP szervezet titkára ment fel a szószéki emelvényre. Elmondta, hogy Budapesten és Sopron felé vezető útjában mindenütt azt tapasztalta, hogy a nyilasok és német fasiszták által tönkretett faluk és városok munkásai lázas igyekezettel fáradoznak a romok eltakarításán; az elnyomás alól felszabadulva, örömmel indulnak az új ország felépítése felé. Itt Sopronban azonban nagy nemtörődömséget, a romeltakarítástól való teljes visszavonulást, kétségbeejtő passzív magatartást tanúsít a lakosság, amit érthetetlennek tart.

Voltam ma a városházán – mondja többek között Vaskó Kálmán – tömve a szobák hivatalnokokkal, még csak az sem zavarta az ott lévőket, hogy beléptem idegen létemre a helyiségbe. Üres fecsegés, senki nem dolgozik, napi közcsévelt események tárgyalásai... az urak éppen csak hogy nem kártyáztak! Most 11 nappal a felszabadulás után is ily nagyfokú nemtörődömség a város sorsa iránt igen nagy bűn. Ennek meg kell szünnie! Felhív minden hazáját, városát szerető jóindulatú jelenlévőt, s rajtuk keresztül a város minden lakóját, hogy a mai naptól kezdve mindenki teljes szívvel-lelélekkel vegyen részt az ország, közelebről Sopron város újjáépítésében, a romok eltakarításában, a győzelmes és még mindig harcoló Vörös Hadsereg Sopronban összegyűjtött vérző sebesült katonáinak ápolásában. A MKP soproni szervezete minden hozzáforduló panaszt meghallgat, minden sérelmet igyekszik orvosolni... Vaskó Kálmánt is lelkesen megéljeneztek.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Takács Kálmán †: Sopron város és megye felszabadulása 1945-ben / 1945 április 21.

1945 április 21.

Fejünk felett összecsaptak a hullámok, elmerültünk a sokféle sürgős megvalósításra váró munkák tömegében. A katonai parancsnok csak a Nemzeti Bizottsággal áll szóba! A legfőbb igazgatási szerv: a Soproni és Megyei N. B. Első feladat volt tehát ennek megalakítása, a demokratikus frontba tömörült pártok tagjai közül küldött N. B. tagok választásával. De pártok sem voltak, először tehát azokat kellett megalakítani. A fiatal Nemzeti Parasztpárt megalakítása a földosztás megkezdése miatt már halaszthatatlanná vált. A MKP budapesti Központjával az összeköttetés lehetetlen volt. Sem vasút, sem posta, sem táviró, sem telefon.

Pedig cselekedni kellett! Így történt aztán, hogy a Városi és Megyei N. B. megalakulása érdekében a soproni MKP-ból ki kellett lépnem s meg kellett alakítanom a Nemzeti Parasztpárt megyei és városi szervezetét. A pártszervezet megalakulását a budapesti pártközpontnak szabályszerűen bejelentettem és a levél Budapestre juttatásáról gondoskodtam. ⁷A posta még mindig nem működött, de a megerősítő jóváhagyás hamarosan megérkezett.

A Nemzeti Bizottságok megalakításáról szóló rendeletnek volt egy része, mely – abban az esetben, ha a pártok a helyi viszonyok miatt nem tudtak megalakulni és N. B. tagot küldeni – megengedte, hogy az egyes felekezetek helyi kiküldöttjeit vegye fel a N. B. tagjai sorába. (Bizonyára falvak részére készült a rendelet ezen része és Sopronban is ez került alkalmazásra.) Így megalakult a Sopron városi és megyei Nemzeti Bizottság. (A továbbiakban S. N. B.-nak nevezem.)



Az Új Sopron legelső száma 1945. április 21.

A S. N. B. április 21-én, szombaton tartotta első ülését a városháza közgyűlési termében, irodája a városháza II. emeletén volt. Az alakuló ülésen a MKP, a Nemzeti Parasztpárt (NPP), a Szoc. Dem. Párt (SzDP) kiküldöttei, valamint a soproni három (kat., ev., zsidó) felekezet egy-egy kiküldöttje volt jelen. Elnökké e sorok íróját választották. A sürgősségre való tekintettel mindjárt meg is kezdődött a munka.

8A Kisgazdapárt nem tudott megalakulni, mert kizemelt elnöke – nem tudván, hogy engedélyre nincs szükség – két-három hétig Budapesten tartózkodott teljesen feleslegesen pártalakítási engedély elnyerése végett.

A város éllemezése katasztrófális helyzetben volt, ezért a S. N. B. első intézkedése a lakosság ellátásának biztosítását célozta. A második határozat a közmunkák végrehajtásának azonnali elkezdése ügyében intézkedett. Minden 16–60 év közötti férfi és 16–40 év közötti nő köteles volt a közmunkákban résztvenni.

Még ugyanezen a napon intézkedett a S. N. B. a teljesen megszűnt megyei közigazgatás megindításáról olyképpen, hogy Vaskó Kálmánt, a MKP megyei titkárát Sopron vármegye alispánjának, Kisvári (Hirsch) Pált pedig a soproni rendőrség vezetőjének választotta. A S. N. B. elnöke – a pártok és a S. N. B. tagjaitól kísérvé – átvonult az ideiglenes megyeházára s ott a megyei ügyosztályok vezetőinek és alkalmazottainak jelenlétében Vaskó Kálmánt az alispáni székbe beiktatottak nyilvánította.

A vármegyei hatóság mindig haladószellemű rangidős tagja: dr. Pozsgay Antal vármegyei főjegyző a S. N. B. tagjait üdvözölve, az egész tisztikar nevében tudomásul vette a S. N. B. határozatát és a határozat tudomásulvételének látható jeléül az ideiglenes vármegyeháza kulcsait a S. N. B. elnökének átadta, aki ezeket azonnal a jelenlévő új alispánhoz: Vaskó Kálmánhoz juttatta. (Az alispán választásáról szóló jegyzőkönyvi határozat csak napok múlva jutott át a S. N. B-től a vármegyéhez, amikor a S. N. B. végre sok-sok fáradozás után hozzájutott gépiróhoz és írógéphez.)

A S. N. B. elnöke ugyanilyen bürokráciamentesen vezette be a rendőrség soproni vezetői tisztségébe Kisvári (Hirsch) Pált. Ő azonban nem maradt huzamosabb ideig ebben a beosztásban, mert a MKP budapesti központja közbenjárására a belügyminiszter a rend helyreállítása érdekében Budapestről nevezett ki új, demokratikus rendőrkapitányt, aki meg is érkezett, s Kisvári a MKP utasítása szerint gazdasági vonalon kapott beosztást.

Az alispáni tisztség betöltése s a közigazgatás elindítása égetően szükséges volt a földosztás maradéktalan végrehajtása miatt. A MKP és a NPP soproni szervezete ugyan már a S. N. B. megalakítása előtti napokban megkezdte ezirányú munkáját. A birtokigénylő lapok tízezer példányban megérkeztek Sopronba is, de nagy nehézséget okozott a helyszíni kiszállás és a kiosztott parcellák kicövekelése.

Meg kellett indítani a sajtót. A MKP, a Szoc. Dem. és a NPP közös tulajdonában, a S. N. B. hozzájárulásával „Új Sopron” néven, április 21-én jelent meg a közös lap. Első számában már hirdette: „Első, legfontosabb teendőnk a rend, személy- és vagyónbiztonság helyreállításával a termelő munka legsürgősebb megindítása, földműves népünk földhöz juttatása.

Nagy hálával és elismeréssel kell adóznunk a Vörös Hadsereg soproni katonai parancsnokának azért, hogy előzékeny magatartásával ezt pártunk részére nemcsak lehetővé tette, de munkáinkban továbbra is hathatós támogatására számíthatunk.

Végre teljesült a magyar földműves nép, a parasztság négyszáz éves álma: a föld azé, aki verejtékével, két keze munkájával megműveli. Ezt a célt szolgálja teljes erővel a NPP a MKP-tal egyetértve, de a magyar függetlenségi frontban egyesült többi párttal is teljes egyetértésben, 9akkor, amikor a földműves népet, a nincstelen parasztokat is a nagybirtokrendszer megszüntetésével földhöz juttatja.

A MKP már a múlt év novemberében az ideiglenes nemzeti kormány elé terjesztette és a magyar szabadság ünnepén f. év március 15-én már meg is jelenhetett a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról szóló kormányrendelet.

A demokratikus Magyarország – mint független állam – földalapot létesít a hazaárulóktól, nyilasoktól és volksbundistáktól elkobzott, vagy pedig a kártalanítás mellett kisajátított birtokokból és amennyiben az szükséges lesz, az államkincstár birtokait is felhasználják erre a célra!”

Meg kell mindjárt említenem, hogy mind a NNP, mind a MKP tagjai sorában lévő – megyei parasztszaládókból származó főiskolai ifjak, különösen a Győrffy Kollégium tagjai lelkes és fáradtságos munkával, szép eredménnyel végezték Sopron megyében a földosztást, illetőleg a Földigénylő Bizottságok megalakítását. De minden aktívát megelőzőt fáradhatatlan, sikeres munkájával a földosztásban a Sopron megyei származású ifjú egyetemista: Hegedüs András. Az ő szorgalmának köszönhető, hogy a megyei latifundiumok 100 000 kataszteri holdjai aránylag rövid idő alatt a parasztrétegek, napszámosok, nincstelen dolgozók tízezreinek birtokába kerültek.

A Földigénylő Bizottságok a megye falvaiban a MKP aktíváinak segítségével elég jó munkát végeztek. A Soproni Földigénylő Bizottság gyors megalakítását a MKP és a S. N. B. ugyancsak elsőrendű feladatának tekintette. Április 22-én már megalakult a 24 tagból álló Sopron Városi Földigénylő Bizottság (S. F. B.) és mindjárt megkezdte munkáját. (Sopron a Földigénylő Bizottság (K. F. B.) megalakításában megelőzte Petőháza, Sopronbánfalva, Fertőrákos, ahol már április 15-én működni kezdett a K. F. B.) Ezekben a községekben tömegesen jelentkeztek a földigénylők!

Május első napjaiban már megalakult a Sopronmegyei Földbirtokrendező Tanács is. Kapuváron a K. F. B. április 29-én, a jól végzett munka öröme az Esterházy-kastélyban rendezett jólsikerült földosztó-ünnepélyt díszbédél.

Sajnos, különleges viszonyok folytán a F. B. dőcögve, nehezen indult, sok akadály, még több panasz merült fel működése ellen. Nehézséget okozott, hogy Sopron város területén nem volt – a város tulajdonát képező 10 000 kataszteri hold erdőn kívül – felosztásra kerülő nagyobb földterület. Az erdőbirtokot pedig sem a földbirtok rendezéséről hozott országos rendelet, sem az Országos Földbirtokrendező Tanács (O. F. T.) nem engedte át felosztásra, mert az teljesen az állam tulajdonába ment át. Földosztásra leginkább az elmenekült volksbundisták kisbirtokai álltak rendelkezésre. Közben a földigénylés határideje május 10-én lejárt. A kitelepítés miatt az O. F. T. úgy határozott, hogy a Földigénylő Bizottságok Sopron thj. városban, továbbá Harka (Magyarfalva), Ágfalva, Balf és Fertőrákos községekben alakuljanak át. A S. N. B. május 31-én gyűlést tartott az új S. F. B. megalakítása végett. A S. N. B. rámutatott a rosszul dolgozó S. F. B. hibáira, melyek következtében a soproni határban parlagon maradtak a földek. Komoly bajok származtak abból is, hogy 346 Volksbund-tag neve volt felterjesztve a föld elvétele végett, de nem történt gondoskodás a föld megműveléséről. A volt volksbundista tulajdonos már nem művelte a földet, az új gazda pedig még nem kapta meg. Másodvetés iránt kellett intézkednie az új S. F. B.-nak.

10Megállapították: az igénylők nagy része csupán igényelni, aratni, szüretelni akar, ellenben dolgozni nem! Sok esetben voltak olyanok, akik megvárták, amíg valaki az elhagyott vagy bevetett földet, szőlőt megdolgozta, azután az ilyen földeket, szőlőket nagy sietve kiigényelték. A szőlők hajtásai, venyigéi, termő fürtökkel telve sok helyen a földön heverték. Szüret táján azután jöttek egyes dologtalan szüretelők, kiigényelték és – megkapták!

Az új S. F. B. közzétette egy újabb lajstromban az Volksbund tagok jegyzékét, akiknek összes ingatlanai a vonatkozó rendelet értelmében elkobzásra kerülnek.

Hogy a sok borús hír közé egy kis öröm is kerüljön, július 31-én megjelent a hivatalos közlemény, amely szerint a mai napig Sopron megye dolgozó parasztsága 82 000 kataszteri hold termést aratott le: 33 000 hold búzát, 13 000 hold rozsot, 26 000 hold árpát, 10 000 hold zabot. Lesz már kenyérünk... Újra csak a folyton ismétlődő panasz: az igénylők leszüretelték a szőlőt, de most megművelni nem akarják. Sok a szőlőlopás...

A S. F. B. augusztus 5-én osztotta ki a soproni volt volksbundisták földjeinek új birtokleveleit. Az ünnepségre leutazott Veres Péter, az O. F. T. elnöke, a NNP vezére Sopronba és lelkes beszéddel üdvözölte, köszöntötte a kiosztott földek új tulajdonosait, majd a következőket mondta: „A földosztás kérdésében még nem volt időnk megkérdezni a népet, azonban nyugodtak vagyunk, hogy olyan törvényt hoztak, amit a magyarság jóvá fog hagyni.

Ott ahol még a földosztás terén és a birtokbavétel során akadályok vannak, nem a pártok, hanem a reakció a hibás”. A magyar föld problémáit ismertetve rámutatott: 16 millió kataszteri hold földből 7 millió a

nagybirtokosság kezén volt. 12 000 nagybirtok állt szemben 4 millió törpebirtokkal.

„A földreformmal senkit sem ért jogtalanság. Ellenkezőleg. A milliókon elkövetett jogtalanságok megszüntetéséről van szó. Az urak ne sírjanak, – mondotta Veres Péter a továbbiak során – mert az a nép, melynek milliónyi fiát kell siratnia, nem áll bosszút az urakon.

Lássák be, hogy ezeréves számadás, történelmi munka, amelyen keresztül kell menni. Volt itt olyan világ: tele voltak Magyarország összes gabonamagtárai és a raktárak tele voltak zsírral, de a magyar falvak és városok munkás népe mégis éhezett. Ekkor, ebben a minden jóval telt országban a múlt osztályuralma az inségkölségből csupán 7 filléres levest biztosított a dolgozóknak.

Ilyen 7 filléres levesen kellett élni Magyarország lakossága egyharmadának a tele raktárak és tele magtárak mellett is. A sok áru eladhatatlan volt. Ingyen nem osztották ki az éhezők között, mert akkor nem vállaltak volna 80 fillérért napszámot. Az urak rosszul viselték gondját az országnak, a sorsunknak, amikor hatalmukban volt. Gyermekeink életét és vérért soha többé felelőtlen emberekre, urakra nem bízunk”.

Veres Péter után Horváth János, az MKP sopronmegyei szervezetének titkára szólt az új gazdákhhoz, s a demokráciához való hűséges ragaszkodásra hívta fel a figyelmüket. Majd sor került a birtoklevelek szétoztására.

Az ideiglenes fegyverszüneti egyezmény alapján működő budapesti Szövetséges Ellenőrző Bizottság Sopronba kirendelt vezetője: Turik György őrnagy és személyzete (Soproni Szövetséges Ellenőrző Bizottság) április 11-közepén érkezett Sopronba. Az Ellenőrző Bizottság érkezése napján kereste fel a S. N. B. elnökét Brennbergbánya bányász küldöttsége azzal, hogy Brennbergben minden élelem elfogyott, éhhalál vár a sokszáz bányászra és családtagjaikra, ha azonnali intézkedés nem történik.

A városi közlelés gyatrán működött. Honnan vegyünk azonnal élelmet? A S. N. B. és a MKP felkereste Turik őrnagy elvtársát és segítséget kért tőle. Turik őrnagy kieszközölte, hogy gyorssegélyként másnap a brennbergi éhezők egy vagon burgonyát és egy vagon gabonát kaptak. További ellátásukról a város polgármestere a közlelés útján gondoskodott.

E naptól kezdve nem volt olyan kérdés, aminek a megoldásánál Turik elvtárstól segítséget nem nyertünk volna.

Az április 22-én tartott S. N. B. ülés után csodával határos módon mozdult meg a soproni munkások, haladó értelmiségiek munkakészsége. A két munkáspárt, a MKP és a Szoc. Dem. Párt tagjainak példájára minden becsületes soproni igyekezett tehetségéhez képest a helyreállításban, a romeltakarításban becsülettel résztvenni.

A NPP városi szervezete tagjait leginkább kiskereskedők, pedagógusok, városi alkalmazottak, „irodalmárok” és kisebb számban kisbirtokosok soraiból szerezte, mert erősebb földművelő réteg a városban akkor nem volt, hiszen a város földműves lakosságának 80 százaléka kitelepítés előtt álló volksbundistákból állt.

A Demokratikus Polgári Párt tagjainak létszáma csekély volt, olyan magyar nacionalista elemekből állt, akik hazafias érzésből a náci uralmat ugyan elítélték, de a kis burzsoázia korszakát szerették volna a világegés dacára is tovább élni. Legjobban jellemezte a párt ideológiáját dr. Rupert Rezső budapesti ügyvédnek egy Sopronban tartott pártgyűlésén elejtett nyilatkozata, mely szerint a Demokratikus Polgári

Párt tulajdonképpen a függetlenségi és a 48-as párt utóda és a „48-as párt kereteit” tartja fenn.

A dicső tradíciókra való hivatkozás mellett azonban a Demokratikus Polgári Párt soproni szervezete már tagjai csekély számánál fogva sem tudott a város helyreállítási munkáiban eredményesen résztvenni. Tevékenysége úgyszólván kimerült abban, hogy a munkáspártok ellen s a Kisgazdapárt mellett szavaztak majdnem minden alkalommal, amikor csekély számú S. N. B. és később városi thj. közgyűlési tagjainak állásfoglalására került sor. Igen, a Kisgazdapárt mellett, – mert végre, utoljára – a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt (röviden Kisgazda) soproni szervezete is megalakult.

Mindez ideig a két soproni munkáspárt és egy ideig a NPP között is szoros egység, megértés uralkodott, amint azonban a soproni Kisgazdapárt is bekapcsolódott a S. N. B., a városi és megyei közigazgatás addig teljes egyetértésbe irányított munkájába, – amint a következő szemelvények majd mutatni fogják – ha szájjal a Kisgazdapárt soproni vezetősége a közös munkában való aktív részvételt ígért is, csakhamar az intrika, a zavartkeltés, majd a két munkáspárt ellen nyílt támadás hatalmasodott el.

Meg kell itt említeni: a MKP Központi Vezetősége ezekben a napokban küldte egy igen értékes és hű fiát, Horváth János vasmunkást Sopronba, akit az itteni szervezet megyei párttitkárrá választott. Érkezése fordulópontot jelentett a MKP soproni szervezetében folyó pártmunkák elvégzése, az aktívák munkakészsége szempontjából.

12A közelgő első szabad május elseje méltó megünneplése érdekében megsokszorozódott az elvégzendő munka mind a S. N. B.-ban, mind a MKP-ban. Különösen az elmaradt romeltakarítás, újjáépítés, különféle demokratikus szervezetek megalakulása okozott sok gondot. A S. N. B. a MKP tagjainak indítványára április 24-én elhatározta, hogy a polgármester útján a Vörös Hadsereg munkaerőszükségletének biztosítására a nőket és férfiakat közmunkára rendeli be. Április 28-ig 1200 nő és 1050 férfi jelentkezett közmunkára. Robotlappal látták el őket, s kinyilvánították, hogy akinek nincsen robotlapja, az munkakerülő! Romanov városparancsnok közzétette: a szovjet hatóságok csak a városi polgármesteri hivatal útján veszik igénybe közmunkára a lakosságot. A gyárak, üzemek dolgozói részére Romanov új igazolványokat adott. Felmentést csak a szovjet pecséttel ellátott mentesítő igazolványok tulajdonosai kaphattak.

A városháza hatalmas épületének minden szobája, folyosója tele férfiak, nők tömegével! Itt volt a legjobb búvóhely a munkakerülésre. A S. N. B. elhatározta, hogy a városháza minden helyiségében razziát tart, így akarván a sokezer munkakerülőt leleplezni, akik a rendelkezéseket ki akarták játszani. Amikor a razzia elkezdődött, melyet emeletenként 3–3 S. N. B. tag és egy rendőr végzett, úgy kiürült az épület, hogy csak a városi hivatali dolgozók maradtak íróasztalaik mellett szorgalmas munkába merülve.

Elrendelte a S. N. B., hogy a pékek azonnal kezdjék meg a kenyérsütést, s hogy a Soproni Malomiparnál lévő tárolt lisztből a város élelmiszerosztálya fehérszínű vásárlási könyvre biztosítsa a lakosság kenyérét. További rendelkezések: az üzleteket ki kell nyitni! A Sopronba menekültek azonnal hagyják el a várost, térjenek vissza lakóhelyeikre, a külföldiek pedig abba a határvárosba, ahonnét lakóhelyüket legkönnyebben elérhetik. Sopronban csak soproniak maradhatnak! E rendelet dacára nagyon sok menekült maradt itt. A S. N. B. később megismételte a felhívást, hogy az összes menekültek június 10-ig kötelesek Sopront elhagyni. A közéletbiztonság biztosítása érdekében kötelező volt a hüvelyesek, liszt-, burgonya-, zsír-, cukor- és só-készletek bejelentése. Megjelent a rendelet: május hó 15-ig minden zsidó ingóságot vissza kell szolgáltatni. Sok volt a panasz, ezért a S. N. B. elrendelte a közmunkamentesítések felülvizsgálatát. Ezt a rendelkezést a polgármester végrehajtotta.

A város és környéke tele volt elhagyott robbanóanyagokkal (tűzérségi lövedék, kézigranát, lőpor, stb.). A S. N. B. kiadta a rendeletet: aki ilyeneket észlel, jelentse be azonnal a tűzserész járőrparancsnokságnál.

A S. N. B. határozatot hozott, hogy a Soproni Múzeum igazgatói állását dr. Csatkai Endrével kell betölteni.

Kamenszky polgármester május 11-ére összehívta a MANSZ, a Katolikus Nőszövetség, az Ev. Nő- és Leányegylet, valamint a Zöldkereszt Szövetség képviselőit a városházára. Ezzel megindult a soproni MNDSZ szervezetének megalakítását célzó mozgalom. A MNDSZ soproni csoportja május 19-én meg is alakult.

Április 27-én megalakult a sokat szenvedett, visszatért zsidóság érdekképvisele, a Soproni Zsidók Szövetsége. Elnöke dr. Hollós Richárd orvos. A soproni zsidóságnak csak elenyésző kis százaléka tért vissza a deportálásból. A visszatértek közt egyetlen 12 éven aluli gyermek sem volt. Egyébként biztos hír érkezett, hogy a gunskircheni haláltáborból több ezer deportált tart Sopron felé. Ugyancsak Sopron felé érkezik a Dachau melletti 13 egyik legszörnyűbb internálótáborból, Bissingenből is nagyobb számú üldözött. Nagyon sokan csak éppen meghalni jöttek; érkezésük napján éh-tífusban elhunytak. Mind a tífuszos elhunytakat, mind a háborús bombázások áldozatait légmentes munkásbrigádok földelték el ideiglenesen, majd később végezték el az exhumálást.

Avar Samu és Lakits Frigyes vezették a munkásbrigádok munkáját. Lakits Frigyes vezette a nyilvántartó irodai teendőket, Avar Samu pedig tevékenyen részt vett az elhantolásoknál meg az exhumálásoknál is.

A bombázás áldozatainak ideiglenes elhantolását a város belső területén végezték. A Hitelbank Paprét-i telkén 120 halottat hantoltak el. Ezek személyazonosságáról Lakits vezetett nyilvántartást. (Lakits már meghalt.) Exhumálásukkor ezeket a hullákat közös sírba temették – valláskülönbség nélkül.

A Széchenyi téri parkban 150 vegyes vallású halott került elhantolásra. Az Erzsébet kórház területén 120 hullát temettek el, a bombázások áldozatait. A Templom utcai Művelődés Háza kertjébe három hulla került. Több áldozat holttestét hantolták el a Bécsi utcai házak udvarán.

Avar Samu vendéglátóipari munkás – nagy sportbarát – személyesen ismerte Csík Ferencet, a világhírű olimpiai úszóbajnokot. Amikor a márciusi bombatámadás Csík Ferencet megölte, őt Avar Samu kivette a Patak utcai 12 áldozat holtteste közül, akiket ott a Bástya utcai külső bástyafal mellé temettek el és Csík Ferenc hamvait a Kis-uszoda nyugati fala mellett egyedül álló sírba temette el. Onnét április 23-án hantolták ki és szállították Budapestre.

Az eddig felsorolt, ideiglenesen elhantolt áldozatok exhumálásával 1947 május elején végzett a 14 brigád. Külön munkásbrigád végezte az állati maradványok elását.

– A város területén 526 halottat vettünk ki különböző ideiglenes sírokból – mondja Avar Samu – ezek közül 300–350 halottat a katolikus temetőbe, a többiek az evangélikus temetőbe hantoltuk el végleges nyugvóhelyre.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Takács Kálmán †: Sopron város és megye felszabadulása 1945-ben / Az első szabad május 1.

Az első szabad május 1.

méltó megünneplése érdekében minden vonalon lázas munka folyt. A S. N. B. a zavaros közbiztonság érdekében megbízható, katonaviselt egyénekből fegyveres polgárőrség megszervezésére hozott határozatot, s egyúttal statárium kihirdetésével bízta meg a rendőrség új vezetőjét. A városparancsnok a statáriális eljárást nemcsak a fegyverrejtegetőkre de a fosztogatókra is kiterjesztette.

A rendőrség új soproni főkapitánya felhívást bocsátott ki, amely szerint demokratikus egyének kiegészítő rendőri teendőkre jelentkezhetnek. A háború nyugaton még folyt, lőfegyvert a városparancsnokság nem engedélyezett. A munkásság soraiból sok volt a jelentkező. A MKP sokszor megismételt kérelmére, Turik őrnagy elvtárs közbejárására végre is a városparancsnok 30 db lőfegyvert bocsátott első felszerelésként a közbiztonsági szervek rendelkezésére.

A MKP soproni szervezete felhívással fordult a soproni ifjúsághoz s kérte, hogy április 28-án délután 4 órakor a demokratikus ifjúsági tábor alakuló közgyűlésén minél nagyobb számban jelenjenek meg. Horváth János, megyei párttitkár elvtárs lelkes előadása nyomán, a nagy 14számban megjelent ifjak elhatározták az egyesülést és május 6-án a soproni MADISZ meg is kezdte aktív működését.

A Városi Mozi megfeszített munkával elérte, hogy május 1 helyett, már április 22-én megkezdhette előadásait. Német bombaveszély miatt április elsejétől május 9-ig az elsötétítési rendelkezést végre kellett hajtani, naponként este 19 órától reggel 7 óráig.

Április 27-től sorozatosan megkezdődött az összes iskolákban a tanítás. A tantestületek feladata az volt, hogy az ifjúságot a demokratikus Magyarország felépítésének új szellemében neveljék, tanítsák az elmúlt rendszer szellemi fertőzöttsége után.

Az iskolák, különösen a középiskoláink eleinte legyőzhetetlen gondokkal küzdöttek: ablakhiány, tetőhiány, könyvhiány, fűzethiány, vonathiány... A romeltakarítás tehát ezen a téren is elsőrendű követelménnyé vált. Az idevonatkozó S. N. B. felhívásnak a MKP tagjai, foglalkozásra való tekintet nélkül eleget tettek. Más pártok tagjai ez alkalommal nem igen vették ki részüket a munkából.

Gyönyörű napsütéses reggelre ébredt Sopron dolgozó népe 1945. május elsején. Az első szabad május 1! A házakat nemzetiszínű és vörös zászlók díszítik. Reggel 6 órakor zenés ébresztő vonul végig a város utcáin. A fél kilencre hirdetett gyülekezés már egy órával előbb elkezdődött a MKP székháza előtt, a Széchenyi téren. Egymás után vonul fel az üzemek, gyárok dolgozó népe, a vasutasok, postások s a város lakóinak sok-sok ezernyi tömege.

A székház emeleti nagytermében gyülekeznek a nagygyűlés szónokai, a demokratikus pártok küldöttei, a városparancsnokság és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjai Romanov alezredes és Turik őrnagy elvtárral az élen.

Pontosan 10 órakor Havas András, a MKP városi titkára nyitja meg az ülést. Utána Horváth János, a MKP megyei titkára megy az erkélyre. Méltatja a nap jelentőségét, rámutat beszédében arra az áldozatos, nagy harcra, melyet a győzelmes Vörös Hadsereg vívott értünk, magyarokért, hogy visszaadja népünknek a szabadságot, hogy végre a 400 éves Habsburg elnyomás és a gyűlölt fasizmus után a felszabadult magyar proletársereg az egész világgal együtt ünnepelhesse a proletár internacionalizmus szép napját. Horváth

elvtárs nagy taps és hatalmas éljenzés közben fejezte be beszédét.

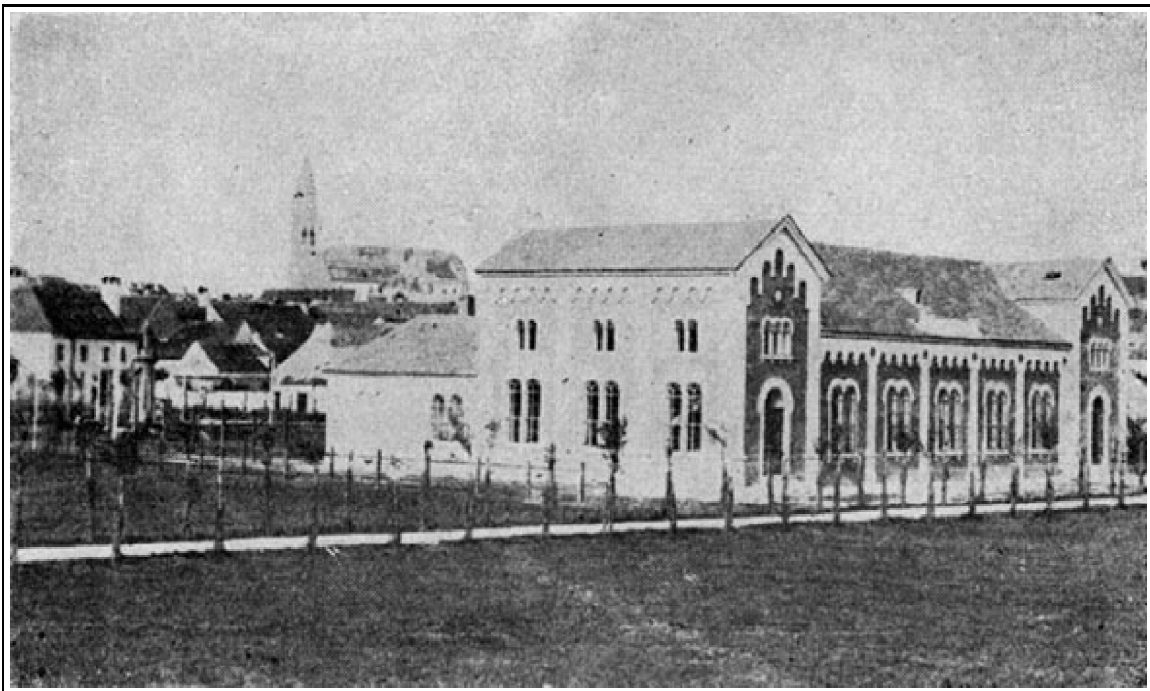
Utána a NPP, a Szoc. Dem. Párt, majd a Kisgazdapárt szónokai méltatták a nap jelentőségét nagy éljenzés mellett.

A demokratikus pártok szónokai után Szabó Ferenc, szovjet főhadnagy a Vörös Hadsereg megbízásából beszélt Sopron népéhez. Mikor tiszta, szép magyar nyelven megszólalt, a sokezernyi tömeg percekig tartó hatalmas éljenzéssel fogadta, ünnepelte a szovjet főhadnagyot.

Szabó Ferenc üdvözölte a soproni dolgozókat. Beszédében rámutatott arra, hogy a Szovjetunió nem ellensége a magyar népnek, de ellensége a fasisztáknak, akik ezt az országot, ezt a szép várost s a munkásokat pusztították. Kérte a hallgatóságot, igyekezzék magatartásával, munkájával a Szovjetunió népének hű barátjává lenni. Szünni nem akaró éljenzés között fejezte be Szabó főhadnagy beszédét.

A szónoklatok elhangzása után a S. N. B., a város és vármegye tisztikarának, valamint a demokratikus pártok vezetőségének többszáz tagból álló csoportjával az élen a sok ezernyi tömeg a Várkerületen (most Lenin 15körút) át lelkes tüntető menetben a vármegyeháza elé vonult, hogy üdvözölje a városparancsnok személyén át a Vörös Hadsereget. Az üdvözletre Romanov nevében Naszonnyuk őrnagy válaszolt s megköszönte az ünneplést.

Május elsején a munkáspártok, a város, vármegye és testületek kegyeletük jeléül számos koszorút helyeztek el a Sopronban eltemetett szovjet hősök sírján.



A papréti tornacsarnok 1870 körül
(Tiefbrunner fényképe)



16 Virágzó sárgabarackfa a Várbástyán (Diebold Károly felvétele)

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Főző Géza: A soproni vidék gyümölcseinek származása, nevük eredete

17 Főző Géza: A soproni vidék gyümölcseinek származása, nevük eredete

Meggy szavunkat a magyarság a finn-ugor ősi szókincsből őrizte meg, ez volt az első ismert gyümölcsünk az őshazában. Általában gyűjtőnév volt és bogyót jelentett. A törpemeggy őshonos és ma is közkedvelt vadgyümölcs a Volga–Don–Dnyeper közötti területen. Többi gyümölcseinket már bolgár-török, alán közvetítéssel kaptuk. Erre utalnak *bolgár-török* eredetű kölcsönszavaink között a *gyümölcs*, *alma*, *körte*, *kökény*, *szőlő*, *som* és *mogyoró* szavak. A gyümölcs szó egyúttal azt is elárulja, hogy a magyarság táplálkozásában jelentősebb szerephez jutott a gyümölcs. Külön kifejezést kezdett használni növényi táplálékaink egy újabb csoportjára, gyűjtőfogalomba foglalta őket, míg a meggy szóból fajtanev lett.

További vándorlásaik közben érintkezésbe jutottak iráni törzsekkel is, köztük az alánokkal. *Alán* eredetű ugyanis a *dió*, *birs*, *bor* és *kert* szavunk. Az eper és szeder is a volgavidéki ősi magyar szavak közé tartozik, de nem tudjuk, hogy melyik nyelvrokonsági körből ered.

Hogy Sopron környékén valaha a meggy nagyon elterjedt és közönséges lehetett, erre enged következtetni Meggyes falu neve. Még ma sem ritka erdeinkben a sajmeggy, vagy törökmeggy (*Prunus mahaleb*), melyet napjainkban gyümölcsfaalanyknak használnak. Előfordulásában jóval gyakoribb ennél a törpemeggy (*Prunus fruticosa*) és elvadulva kerti sövényeinkben a savanyú-meggy (*Prunus cerasus*), melyet közönségesen cigánymeggy néven ismernek. A cseresznyemeggy (*Prunus caproviana*) már a természetett fajtákhoz tartozik.

A soproni gyümölcsstermesztési körzetben a meggytermesztés jelentéktelen szerepet tölt be, alig néhány kertben vagy szőlőben találunk nemes hazai vagy nyugati fajtát. Nálunk nagy általánosságban a nemes Fekete spanyolmeggyet, Latos meggyet, Ostheimi meggyet, Pándy üvegmeggyet vagy cigánymeggynek, vagy kőrösi meggynek nevezik. A cigánymeggy csak őse a természetett nemes meggynek, a Kőrösi meggy pedig téves társneve a Pándy meggynek. Az általánosítás onnan ered, hogy az őshonos savanyú (cigány) meggyet a 17. században a nemesebb nyugati fajták kezdték kiszorítani spanyolmeggy néven. Később a rajnavidéki Ostheimi meggy váltotta fel a spanyolmeggyet, majd a 18. század közepén a hazai származású Pándy meggy kezdett rohamosan terjedni, különösen az Alföldön. A Pándy meggyet először Berecki ismertette, majd Angyal Dezső írta le a Magyar Pomológiában Pándy üvegmeggy néven. Származása bizonytalan, bár nagyon vitatják származásának eredetét. Angyal Dezső szerint Pándy huszárcapitány magról nevelte volna [18](#)debreceni kertjében. Wartha Vincéné szül. Hugonnay Vilma, az első magyar orvosnő Pest megye nagykátai járásában fekvő Pánd község számára követeli az elsőséget, hivatkozva Szilassy József gyümölcskertjére, honnan szerinte a Pándy meggy hódító útjára indult. Bármelyik is legyen az igazság, a Pándy meggy megérdemli jó hírnevét és méltán sorakozik az ugyancsak kiváló, nyugatról jött Ostheimi meggy mellé.

A *cseresznye* (*Prunus avium*) szintén gyakori erdeinkben, virágzás idején legszebb erdei díszfánk. Nagygyümölcsű természetett változatát Lucullus hozta Itáliába Pontusból, Kerasunt városából, időszámításunk előtt 74-ben. Kerasunt is a cseresznyéről kapta nevét, ősi iráni neve ugyanis a Kaukázusban *kirahs*, Arméniában *keraseni*, Kurdisztánban *ghélas*. Ezek egyikéből származik a latin *cerasus*, a görög *kerasos*, a középkori *ceresea*, *Kersa*, a német *Kirsche*, majd a szláv *csresznya* szóból a magyar *cseresznye*.⁽¹⁾

Sopron vidékének nagyon kiterjedt a cseresznyetermesztése, szinte azt mondhatnánk, hogy túltermesztés van belőle. Kár, hogy nagyon sokfélé, illetve sok fajtát természetünk, ezért kivitelre nem számíthatunk. Ebből az a kellemetlen hátrány származik, hogy bőtermő esztendőknél, mint a múlt évben is, a helyi fogyasztás nem tudja felvenni és így hasznosítás nélkül maradt. Vidékünkön nagyon jól díszlik, az éghajlat és a talaj összetétele kedvező természetére. Különösen jól fejlődik az Ikva patak északi partján húzóódó domboldalakon, hol mészből gazdagabb a talaj. A lövérekben már kevésbé érzi jól magát és közepes termő korában rendszerint áldozatul esik a mézgafolyásnak.

A nemes *almafajták* egy kis részének a közönséges vadalmafa (*Malus silvestris*), nagyobb részének a házi almafa (*Malus pumila* var. *domestica* Scheid.) az őse. Előbbi megtalálható a soproni erdőknél, főleg erdőszéleken, ligetekben, de csak elvétve, szórványosan. Nemes fajtáink azonban nem az európai ősektől származnak. Ezek őshazája a Kaukázus, a KopetDag vidéke és Turkesztán. Innen jutottak el Kis-Ázsián, majd a balkáni úton hozzánk ezek a keleti fajták. Az ugyancsak balkáni közvetítéssel Itálián át nyugatra,

majd onnan hozzánk került almák képviselik a nyugati fajtákat. Délszláv eredetű a Szercsika, Pogácsa és Pónyik almánk, mely utóbbi Pojenics néven jutott hozzánk. A Sikulai almát Entz Ferenc szerint a törökök honosították meg hazánkban. Sikula aradmegyei községtől kapta nevét. A Batul ősrégi almánk, melyet nem a Szerémség közvetített. Neve a „Pátul” szóból ered, mely a román nyelvben boglyafeneket jelent. Erdélyben ugyanis pince hiányában a földre terítik ezt az almát és föléje rakják a boglyát, hol fagykár nem éri. Tavasszal, amikor már feletették a szénát, az előkerült, megérett, megsárgult almát piacra viszik.²⁽²⁾

Érdekes eredetű rögeszméjük volt valaha a kitelepített Ágfalva és Bánfalva lakosainak. Ágfalván mindenféle almát „Zwiebelapfel”-nak, Bánfalván pedig „renet”-nek neveztek. Ágfalva a Schneeberger-Raxról lezúduló hideg szélnek kitett község a Török Bálint almafajtában találta meg egykoron az egyedüli almát, amely a nyirkos, hűvös vidéken jól érezte magát, jól bírta a téli eltartást, szállítást és ami legfontosabb volt, gyümölcsében a szél sem tudott kárt tenni. A Török Bálint alma társneve többek között a németben Rother Zwiebelapfel. Tehát máris adva van, hogy miért kapta idők folyamán valamennyi almafajta a Zwiebelapfel nevet. De honnan ered a Török Bálint név, amikor származása a szakirodalom szerint is bizonytalan? Erre ismét egy másik társneve ad magyarázatot. ¹⁹Nevezik még a németben Malerapfel, Annaberger, Rother Stettiner, Weinling és Türkischer Weinling néven is. Hazánkba Weinling néven került, mely szó a magyar ajkon Bálingra, majd Bálindra fordult. Entz Ferenc pomológusunk a Türkischer jelzót előkerítve és magyarra fordítva adta neki a ma is hivatalos Török Bálint nevet. Így lett egy nemzetre utaló almanévből tulajdonnév.



A gyümölcsfajták nevében gyakran találkozunk török, görög, spanyol, olasz, stb. jelzővel. Ebből nem minden esetben szabad a gyümölcs hazájára következtetni. Az ilyen jelző legtöbb esetben csak megkülönböztetés a közismert középkori gyümölcsfajtákkal szemben és általában csak újat, délről származottat akart jelenteni.

De térjünk vissza a bánfalviakhoz! Bánfalva földrajzi helyzete már majdnem ellentéte Ágfalváénak: szélről védett völgyben fekszik, kevésbé nyirkos és hűvös, tehát kedvező helye volt a múlt század divatos almáinak, 20a reneteknek. Ezért Bánfalván a kedvelt fajták az Arany-, Kormos-, Piros- és Masánszki-renetek voltak, ebből támadt idővel az a makacs rögeszméjük, hogy a világon mindenféle alma csak renet lehet. Nem élt hazánkban annak idején olyan aranszajú pomológus, aki ebből a rögeszméből kidisputálhatta volna őket. Rögeszméjük melletti makacs kitartásuk tudatlan meggyőződésből eredt. A bánfalviak kedvelték az alkalmi munkát, inkább mint az állandó lekötöttséget. Keresetüket enni-innivalóra költötték,³⁽³⁾ de faiskola nem látott tőlük soha egy fillért sem. Gyümölcsfáikat maguk nevelték, szemezték, oltották (dicséretükre szolgáljon!), és általában magasabb színvonalú volt gyümölcsstermesztésük a soproninál. A tehetősebb soproni lövértulajdonosok kertjeit főleg bánfalvi munkások gondozták, ők voltak a környék „képzelt pomológusai”. Mi sem természetesebb, hogy ha az általuk munkált gyümölcsösben valamely gyümölcsfajta – jelen esetben az alma – megnyerte tetszésüket, abból máris vittek haza szemzőhajtást vagy oltógallyat. A fajta nevét azonban nem ismerték, nem is nagyon törődtek vele, lényeges csak az volt számukra, hogy jól termő, jó fajtájú gyümölcsre akadtak. Így tehát, mivel soha faiskolai árjegyzék vagy hozatott gyümölcsfa fajtacímkeje nem került a faluba, ismereteik e téren nem bővültek, de maradiságukról sem volt tudomásuk. Csak a renetalma nevét hallották egykoron és ez az almanév minden későbbi fajtának névadója lett. Félreértések elkerülése végett hozzáteszem, hogy ez a maradiság az első világháború után végetért és az utána következő időkben sokat fejlődtek.

Hasonló szapulásra a soproniak is adtak okot, nevezetesen azzal, hogy a piros almákat a köznép általában cigányalmának nevezte és nevezi néha ma is. A cigányalma nagyon régi almafajtánk, már egy 1296-ban kelt oklevél Veresalmának – egy 1422. évi oklevél pedig Piros almának nevezi.⁴⁽⁴⁾ Fabricius szójegyzéke is piros almát említ, de Lippay már megkülönbözteti a nyári és téli piros almát. A veresalma, pirosalma elnevezés alatt a ma is ismert és hivatalos nevén Simonffy piros almánk rejtőzött, Kékalma, Magyalné almája, Bika alma, Cigányalma, stb. társneveivel egyetemben. Így jutottunk el a cigányalma elnevezéshez. Vagyis míg korábban fajtaneve volt egy régi jó almánknak, a divatos nyugati fajták elterjedése után gyűjtőneve lett az aprógyümölcsű pirosalmának. Ami nem renet, pepin, kálvil volt, „az cigányalma volt, ha piros volt”.

Még nagyobb mértékben elterjedt a sárga színű almákra vonatkoztatott *citromalma* elnevezés. Ennek eredetét azonban homály fedi, mert a pomológia az ismert és leírt 1700 almafajta közül egyet sem nevez fajta- vagy társnéven citromalmának. A Közép- és Nyugat-Európában termesztett almafajtákat a könnyebb rendszerezés kedvéért csoportokba osztották a pomológusok. Nyugaton általában 15 csoportot különböztetnek meg, a magyar pomológia 16 csoportot ismer. Ezek szerint megkülönböztetünk: Laposalmákat, Csúcsos almákat, Csíkos almákat, Aranyreneteket, Kormos- vagy Bóralmákat, Piros reneteket, Masánszki reneteket, Viaszreneteket, Fontos reneteket, Fontos almákat, Rozmaring almákat, Daru almákat, Rózsaalmákat, Aranyalmákat, Csörgőalmákat és Kálvil almákat. De sem e csoportnevekben, sem a csoportokon belüli fajtasorolásban nem fordul elő a citrom jelző.

Egyedül Nagyváthy Jánosnak 1821-ben megjelent „Magyar practikus termesztő” című munkájában

akadunk az alábbi sorokra: „Mayer és Christ pomológusok mit sem tudnak a mi Citrom almánkról, Suplikánkról... 21stb.” Hogy Nagyváthy melyik almánkat értette ezen az nem derül ki írásából. Így rejtély marad a citromalma elnevezés eredete, mert sem előtte, sem utána nem írtak citromalmáról a magyar pomológusok vagy fajtaárjegyzékek. Feltehető, hogy Nagyváthy citromalmája ugyanabból a tudatlan tudálékosságból ered, mint későbbi követőié.

Eddigi gyűjtéseimben a Téli fehér Kálvil, Sárga bellefleur, Sárga Richárd, Londoni Pepin, Téli Banánalma és az Ananász-renet fajtákkal találkoztam; mint „citromalmával”. Lehet, hogy többet is neveznek e néven és az is valószínű, hogy olyan kiirthatatlan elnevezés ez, mint a cigányalma jelző.

A nyugati nemes almafajták közül főleg az Aranypármén; Londoni pepin, Téli fehér kálvil, Kanadai renet, Sárga szépvirágú, Masánszki alma terjedt el nagyobb mértékben. Ezek közül a Téli aranypármén és Londoni pepin Angliából, a Kálvil almák Franciaországból származnak. Kálvil a Calville, renet pedig reinette francia szavakból alakultak. A Masánszki (nemes téli borsdorfi) elnevezés Herszéni szerint⁵⁽⁵⁾ a szászországi Meissen városa melletti Borsdorf falutól ered, Rapaics pedig a cseh Meissen város nevéből származtatja. Német népies alakja Masánsker, ebből formálódott a magyarban a Masánszki elnevezés.



Tavaszi a Heimler-kertben (Diebold K. felvétele)

A Kanadai renet nevében viseli származási helyét. Ma már másodrendű almánk, mivel a téli fagyra és az almamolyra nagyon érzékeny. Szintén másodrendű almánk termesztés szempontjából a Jonathán is. Lisztharmatra, almamolyra ez is érzékeny, egyébként elsőrendű csemegealma volna. Amerikából származik, a század elején kezdett nálunk elterjedni. Hasbronk Jonathán gyümölcstermesztő farmer kertjében fedezték fel a múlt század közepén a New-York állambeli Kingston mellett. Közkedvelt még a Sárga belle fleur (Sárga szépvirágú, Jelova, Metzgers Calvil, 22stb.) alma is, mely francia neve ellenére Észak-Amerika New Jersey államából, Burlington-ból származik. Ott kelt magról és hamarosan elterjedt

mindeniütt. Amerikában felhagytak tömeges termesztésével betegedő belseje és nyomásra, ütődésre érzékeny külseje miatt.

A soproni almatermesztésben kedveltek még a bőralmák, népies néven „koszos” almák. Ezek egyike az Angliából származó Parker pepin. Nevét egy híres gyümölcsbarátról, Parker kapitányról nyerte, ki nagyban közreműködött elterjesztésében. Ugyancsak Angliából származik a Ribston pepin is, melynek magról kelt fáját Ribston Hall-ban találták meg. Megtalálható a soproni kertekben még az Őszi kormos renet, Kórházi renet és a Nagy szürke kormos renet is. Ezek mind bőr almák.

Gyakori a Hollandiából származó Ananász renet is, az ismeretlen eredetű Champagnei renet, a belga namuri kerületből származó Csillagos piros renet, a Szeged-Szatymaz környéki Dallos alma, a szintén magyar származású Daru Sóvári, a Húsvéti rozmaring, a Duna-Tisza közti Téli piros pogácsa alma, a Felső-Tiszavidéki Kenézi piros, a németországi Landsbergben Burckardt gyümölcstermesztő által magról nevelt Landsbergi renet és még sok más ismert és ismeretlen eredetű fajta.

Újabb, kiválóan elsőrendű almafajta a Delicious (Delicsez). Magról kelt fáját véletlenül találták meg Kaliforniában. Burbank Luther 1912-ben írta le és a világ legjobb almájának (The finest apple in all the World) nevezte. A Harasztlejtőben (Laubleiten) Kindler Mihály tanító és társai által létesített gyümölcsösben szép állományt telepítettek belőle. Hazánkban Hersényi László sárospataki földbirtokos és gyümölcstermesztő terjesztette el. Két változata van: Golden Delicious és Red Delicious. Utóbbi az értékesebb, éppen ezért érthetetlen, hogy hazánkban az előbbit terjesztik. Még három újabb amerikai almafajta található itt, az Állami Gazdaság tulajdonába átment harasztlejtői gyümölcsösökben: a Starking, Red Star és Staymared. Az első kettő nagyon tömörhúsú, sötétborvörös, tavaszig eltartható kitűnő téli alma, bár nem olyan fűszeres ízű mint a Red Delicious. A Staymared azonban taplósodásra hajlamos. Mindhárom majdnem egyforma színben, alakban és nagyságban úgyannyira, hogy csak szakember tudja megkülönböztetni őket. Mind a négy fajta fái most érték el teljes termőkorukat. Szemhízlaló látvány még laikus számára is a sötétvörös almákkal roskadásig megrakott almafák képe ősszel.

A nemes *körtefajtáknak* egyetlen őse ismeretes Közép- és Nyugat-Európában, a soproni erdőkben is megtalálható *Pirus piraster*. Ez a gömbölyű alakot termő nemes fajtáink őse. A hosszúkás alakú gyümölcsöké az Anatóliai körte (*Pirus nivalis* Jack) és a Füzlevelű körte (*Pirus salicifolia*). Előbbi Ázsia nyugati részében, a Fekete- és a Földközi-tenger keleti oldalain, utóbbi Kis-Ázsiában, a Kaukázusban honos.

Körtegyümölcsöinket Porpáczy Aladár Kossuth-díjas akadémikus legigényesebb gyümölcsünknek tartja és megállapítja, hogy részben ezért játszik alárendeltebb szerepet termesztésünkben.⁶⁽⁶⁾ Ezzel ellentétben három évtizedes vizsgálataim során azt tapasztaltam, hogy Sopronbánfalva, Sopron és Balf környékén a dió, cseresznye és szilva után legigénytelenebb gyümölcsünk, igénytelenebb, mint az alma, rendszeresebben, bővebben termő, fája is egészségesebb, vértetű, pajzstetű, lisztharmit, almamoly, stb. nem okoz annyi kártételt, mint az almában. Valószínűnek tartom, hogy Porpáczy Aladár megállapítása országos viszonylatban értendő, tény azonban, hogy Sopron közvetlen környékére nem érvényes. E kivételes helyzet ²³okát abban látom, hogy a körte általában is, de főleg birsalanyon nem kedveli a meszes, sem a hideg-nedves talajt. Ezenkívül a gesztenyével egyetemben nagyon káliumigényes gyümölcs. Ezeket a tenyészfeltételeket Sopron környékén a körte ideális mértékben megtalálja.

Legkorábban érő körténk már a rómaiak előtt ismeretes volt és a régi latin írók is *Pirus hordearius* néven említik az Árpávalérő körtét; társnevein Árpáskörte, Korai körte, Árpakörte, stb. Nevét egy 1326-ban kelt

oklevél említi először: „quandam arborem piry Árpávalérő nominati”.



Virágzó almafa Heimler Károly kertjében, a város látképével (Diebold felvétele)

A már kiveszőfélben lévő, túltenyésztett Császárkörténket is ismerték a rómaiak „Sementinum” néven. A császárkörte jelzőt több körténkre is alkalmazták, amikor valamelyik fajtának kiválóságát óhajtották kidomborítani. Így a Dunántúlon Torzsátlan körte, Erdélyben Lőrinc körte, Buda környékén Buckós körte, (Pluzerbirn) társnevű Nyári Kálmán körténnek a Felvidéken a Császárkörte nevet adták. Eredeti neve Kármánkörte volt és Kis-Ázsiából származik, hol egy török néptörzs és város neve volt Karmánia. Iparúzó, kereskedő, szorgalmas emberek voltak a karmánok, nevük a török nyelvben „fekete ember” jelent. Hersényi László szerint Olaszországból származik, ez azonban csak divatos tévedés, mert balkáni közvetítéssel kaptuk, feltehetően kármán kereskedelmi kapcsolataink alkalmával. Kovács József Bátorkeszi-i gyümölcsfaiskola tulajdonos nevezte el Kálmán körtének, azzal a megokolással, hogy „Kármán értelmetlen szó, de ha Kálmánnak nevezzük, ősi bölcs királyunkra emlékezünk”.⁷⁽⁷⁾ Nyári hosszú zöld körténk neve a 17. században Zelenka körte volt, e néven említi Lippay is. Balkáni eredetében szintén zöldet jelent, de utal Zelenikára, egy albániai városkára is.

Sopron környékén főleg a nyugati származású körték terjedtek el ²⁴nagyobb mértékben és több fajtában mint az alma. Érésiben első a Clapp kedveltje, egyetlen Amerikából eredő fajta az alább felsoroltak közül. Clapp Tádé az Erdei vajkörte magjáról nyerte Dorchesterben, Massachusetts államban, 1840-ben. Július végén érik.

A Vilmos körtét 1796-ban Wheeler aldermastoni angol tanító nyerte magról. Williams gyümölcskertész terjesztette el, róla kapta nevét. Érésibe augusztus.

Az Erdei vajkörtét a Flandria-i Deftinge környéki erdőben találta meg véletlenül Van Mons, a löveni egyetem tanára 1800 körül. Másik feltevés szerint Chatilin, az enghieni park igazgatója találta meg az

Alost környéki erdőben.

Az Ayranches-i jó Lujza körtét Longueval nevelte magról a normandiai Avranchesben 1780-ban. Felesége nevére nevezte el. Érési ideje szeptember-október.

A Diel vajkörtét egy Meuris nevű kertész fedezte fel Belgiumban, Perck község Trois Tours nevű tanyáján, hol magról kelt. Gazdája nevére keresztelte el. Október-novemberben érik.

A Bosc kobbakörte (tévesen Sándor cár, Alexander) állítólag a franciaországi Apremont városkából ered. Sopron környékén nagyon terjedő fajta. Október végén érik.

A Papkörte (Pastorenbrienne) magról kelt fáját Clion mellett egy Leroi nevű lelkész találta meg 1750 körül Franciaországban. Érési ideje októbertől decemberig.

A Hardenpont téli vajkörte Hardenpont apát körtenemesítőről kapta nevét. 1760 körül nevelte magról a belgiumi Monsban. Érési ideje december-április.

Végül a téli Esperes körtét (Osterbutterbirne) szintén Van Mons fedezte volna fel a löveni egyetem kertjében a 17. század közepén, ahol magról kelt. Áprilistól eltartható.

Kiválóan elsőrendű körték még az Izambert, Jozefina és Marillat Margit körte, azonban a soproni körtetermesztésben csak elvétve találhatók meg. Marillat Margit körtefát harminc év alatt csak egyet találtam Balfon. Egy ház tövében, annak teljes árnyékában, orgonabokrok és kerti sövény között sýnlődve, a lehető legkedvezőtlenebb körülmények között. Napfény csak ötnegyed órán át érte. Ennek ellenére termése az 1946. évben 23 darab volt, ebből a legkisebb 27 dkg, a legnagyobb 68 dkg. Íze felségesen aromás, vajszerűen olvadó, kövecsség nélküli volt. Ghelin vajkörte, Naghin vajkörte, Lepin jegyző körték teljesen ismeretlenek, pedig mindhárom nagyon értékes, kiváló fajta, érdemes felkarolni termesztésüket, különösen a téli érésű Lepin jegyzőt. Nevét Charles le Pine nevű falusi jegyzőről kapta, ki egy 19. századbéli feljegyzés szerint a Gironde alsó folyásának lapályán fekvő Narence városka közelében találta meg magról kelt fáját és elszaporításában nagyon jeleskedett.⁸⁽⁸⁾

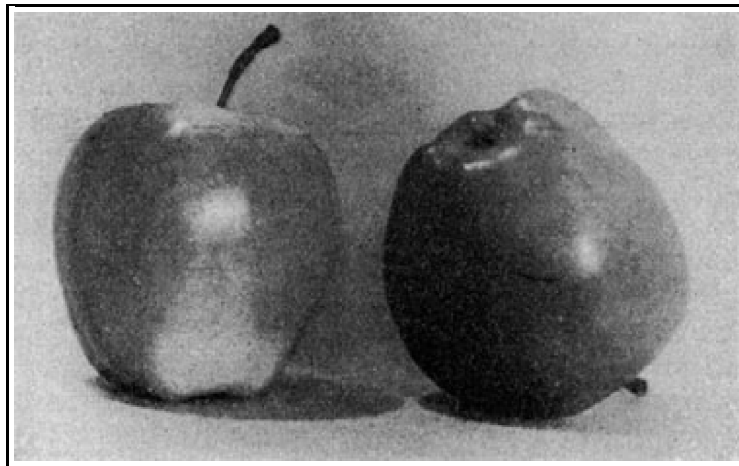
A rendszerező tudomány a körtéket is 15 csoportba osztotta be (Diel–Lukas-rendszer). E szerint vannak Vajkörték, Fél-vajkörték, Bergamott körték, Fél-bergamott körték, Hosszú zöld körték, Kobak körték, Kálmán körték, Pirók körték, Muskotály körték, Hájkörték, Szegfűkörték, Hosszú főzőkörték, Gömbölyded főzőkörték, Hosszas borkörték és Gömbölyű borkörték.

Sopron környékén termesztésben álló szilvák majdnem kivétel nélkül egy fajtát képviselnek, a besztercei szilvát. Boszniai szilva társneve is ²⁵használatos volt nemrégiben. A rendszerező tudomány *házi szilva* (*Prunus domestica* L.) néven sorolta be. Hazánkban már a honfoglalás óta ismerik, tőlünk terjedt nyugat felé, még az Óceánon túlra is. Legértékesebb szilvafajtánk, egyúttal a hosszúmagvú, magvaváló, azaz „valódi szilvák” őse.⁹⁽⁹⁾

Ősi vagy elvadult állapotban nem található a soproni erdőkben. A háziszilva a kotyó-, király-, datolya- és félszilvával egyetemben a *kökényszilva*, másnéven zabszilva (*Prunus insititia*) csoportjába tartozik. Közép-Ázsiától Kis-Ázsiáig és a Balkánig honos. A kökénytől nagyon nehéz megkülönböztetni, különösen annak nagygyümölcsű, édes változatától.

A *cseresznyeszilva* (*Prunus cerasus*) közönségesen Mirabolána, Mirabella (Schluckerl) néven ismeretes környékünkön. Származástaniilag a legősibb szilvánk, elvadulva keretjünkben, kerti sövényekben gyakran

megtalálható. Sárga, piros és kék változata van. Kisebb alakú szilva, ringló, vagy kajszi alanyául is használják. Honos Turkesztán- és Transzkaukázustól nyugatra a Kaukázuson és Kis-Ázsián át a Balkánig. Európába csak a 16. században jutott el.



Red Delicious (Delicsez) alma (Kéry Éva felvétele)

A szilvacsoport harmadik tagja, a nálunk is közismert kökény (*Prunus spinosa*) a soproni erdőkben, ligetekben, útszéleken, kerti sövényekben mindenütt gyakori. A szilvaféle gyümölcsök Európában is honos faja.

A *szilva* szláv kölcsön szó, eredetileg kökényt jelent, mint a germán nyelvben a Schlehe. A magyarság a honfoglaláskor ismerkedett meg a háziszilvával és annak szláv nevével. A kereszties hadjáratok alkalmával pedig kibővítette ismeretét a *damaszkuszi aszaltszilvával*. A szlávok Damaszkuszt Damaskinnak nevezték, ebből a szóból lett idővel dwaskin, zvaskin, a németben sziléziai és cseh szlávok közvetítése révén Tweske, Zwetschke, Zwetschge, végül Zwetsche. Régi német neve Pflaume volt. A damaszkuszi szilva nem fajtát jelentett, hanem csak szárított, aszalt, vagy cukrozott szilvát, melyet Keletről hoztak, miként később az aszalt datolyát, fügét, szőlőt is. Ezt a keleti egyeduralmat a magyarság törte meg azzal, hogy aszalni kezdte a besztercei szilvát. A 16. században már a magyar aszaltszilvát nevezték nyugaton damaszkuszinak. Nyugatra ugyan más szilvafajták már előbb eljutottak szintén balkáni közvetítéssel, de Itálián és Hispánián keresztül. Ezek lágyszilvák, cukrozásra való kutyószilvák voltak, 26de szintén damaszkuszinak nevezték őket. Ezeket a szilvákat szorította ki Nyugaton a magyar Besztercei szilva aszalványa és rövidesen olyan jó híre lett, hogy általánosan ezt a szilvát ültették Németországban.

Eleinte magyar és cseh szilvának nevezték, később Kékszilvának, majd Háziszilvának – végül egyenesen *Németh Háziszilvának*. Franciaországban már a „Quetsche d’Allemagne” nevet kapta vándorútján a magyar Besztercei szilva, mit sem tudva arról, hogy a magyarság közvetítette keletről.

Sajnos, a magyar pomológusok sem törődtek gyümölcsaink származásával és így történt meg, hogy Entz Ferenc azt írta a Német háziszilváról, hogy azt a középkorban a kereszties háború vitézei hozták egyenesen Ázsiából. Néhány évtizeddel később Bereski Máté a kor túlcsapongó képzeletétől elragadtatva már egyenesen Ádám apánkat gyanúsította meg a Besztercei szilva őstermesztésével!

A Besztercei aszaltszilva nyugati egyeduralma közel két évszázadig tartott. Az igényesebb kor követelményeivel a magyar aszaltszilva nem tartott lépést és a 18. században a boszniai aszaltszilva kezdte

kiszorítani a nyugati országokban, majd rövidesen hazánkban is. Magyarország egy ideig még a közvetítő szerepét töltötte be, de 1880 körül ezt is elvesztette azáltal, hogy a boszniai aszaltszilva átmenő forgalmát Budapestről Triesztre helyezték át.

Csak Linné állította vissza a Beszterczi szilva származási becsületét, amikor nagy rendszerező munkájában „*Prunus domestica var hungarica*” elnevezés alatt sorolta be.

A Beszterczi szilvának van egy változata is, a Beszterczi muskotály. Teljesen azonos alakra, színre, érési időre, stb., csak édesebb és jellegzetes muskotály illata, íze van.

Érthetetlen, hogy miért terjedt el – habár kis mértékben is – a Späth Anna szilvafajta Sopron környékén. Minőség tekintetében nagyon messze áll a Beszterczi szilvától, vizes húsú, férgesedésre nagyon hajlamos, alacsony cukortartalmú, íz- és jellegnélküli szilva. Lehetséges, hogy más gyümölcsstermesztő vidéken bevált fajta, mert Hersényi elsőrendű gyümölcsnek írja le, de nálunk harmadrendűnek sem mondható. Németországból származik. tehát divatos nyugati fajta. Späth berlini faiskola-tulajdonos nyerte magról és felesége keresztnévét adta neki. Ugyanakkor az Olaszországból Mailand vidékéről származó Olasz kék szilva csak nagyon elvétve található meg a soproni kertekben, bár a Beszterczi szilvával teljesen egyenértékű, de annál jóval nagyobb gyümölcsű, borízű, aszalásra is kitűnő szilva.

A kökényszilvák csoportjába tartozik még a ringlók őse, a *Prunus insititia var. italica Borkh.* is. A ringló magyar neve a francia Reine Claude szóból alakult. Sopron környékén vagy tíz nemes ringlófajta terjedt el, némely kertben olyan mennyiségben, hogy felhasználás és értékesítés nélkül a fán rothad a termés. Lágú és vízeshúsú gyümölcse miatt nem piacos gyümölcs, ezért nehezen értékesíthető. Csak házi fogyasztásra való.

Egyetlen értékes fajtája a Nagy zöld ringló, melyből még néhány évtizeddel előbb a legtöbb kertben akadt egy-egy fa, de napjainkban kiszorították hangzatos nevű, de értéktelenebb fajták a termesztésből.

A barackokról is sok zavaros fogalom terjedt el elnevezéseiket illetően. Így gyakori eset az egyszerűbb emberek körében a nemes, nagygyümölcsű őszibarackot francia baracknak nevezni.

27Az *őszibarack* időszámításunk előtt a II. században, kínai kereskedők révén, a transzkontinentális karavánúton – az ún. selyemúton – keresztül jutott el Bokharába, Kasmirba és Perzsiába. A perzsák hamar megkedvelték az új gyümölcsöt és az őszibarack második hazára talált Perzsiában. Perzsiából a görögök hozták magukkal Nagy Sándor hadjáratai alkalmával és tőlük vették át a rómaiak. Mivel a görögök is, rómaiak is azt hitték, hogy Perzsiából származik, perzsa almának (*Malum persicum*) nevezték el. Ebből ered az őszibarack tudományos nevében a „perzsa” jelző (*Prunus persica*). Igazi hazája Közép-Kína, hol már időszámításunk előtt 2000-ben is több fajtáját termesztették.¹⁰⁽¹⁰⁾

A latin *persica* szóból ered az olasz *persico, pesco*, a francia *pêche*, a német *Pfersing, Pfirsich*, balkáni közvetítő úton egyéb nyelvekben elszlávosodott *preska, breskva, braskva*, majd *brask* alakban érintve a Duna–Száva vonalán a magyar nyelvterületet, *baraszka, barack* lett.

A *kajszi* (*Prunus armeniaca*) ugyancsak Kínából jutott el Arméniába a nagy karavánúton át és ezt az utat követte később a középkorban az eperfa is. A kajszi Kína nyugati felében, főleg a Tien-San-ban honos, Perzsia és Arménia tehát nem hazája e gyümölcsöknek, hanem csak közvetítője. A 16–17. században a kajszit tengeri baracknak nevezték, tudva, hogy tengeren át jutott Európába. De ugyanígy nevezték a korai érésű őszibarackfajtákat is. Később a nem oltott, aprógyümölcsű kajszibarack fajtaneve lett. A kajszi elnevezés csak a 17. században keletkezett, valószínűleg a gyümölcs kínai nevéből ered. Magyarországra a

törökök közvetítésével jutott el a balkáni úton.

Az őszibarackot, megkülönböztetésül a kajszitól, ma is szokásos duráncinak nevezni; egyébként a nem magvaváló őszibarackfajták neve napjainkban. Durazzo nevéből ered, a 16–17. században Duranca volt Durazzo magyar neve, de már az ókorban Dyrrachium néven volt ismeretes.

Franciabaracknak is nevezték egyidőben, mivel elterjedése kezdetén francia módon (rácson, spalier) nevelték a főurak kertjeiben. Ma sem mondható találónak az őszi elnevezés, tekintve, hogy legtöbb fajtája nyáron érik, de van májusban érő is (Május virága, Mayflower).

Sopron környéke tömegtermesztés szempontjából baracktermesztésre nem alkalmas. Mindkét barack, de különösen az őszibarack erősen mézszegényes, melegkedvelő. A kajszibarack még sikerrel ültethető egyes fekvésekben, különösen az Ikvapatak északi oldalán, de az őszibarack csak sínylődik.

Ugyanez áll a mandulára is Sopron vidékén. Kár erőltetni, mert haszonnal nem kecsegtet. Hozzánk Itáliából került, az onnan szállított gyümölcsrel vettük át nevét is. A mandulának hazájában föníciai neve *amygdale* volt, így vették át a görögök és ebből lett az ókori *amygdala*, majd a középkori latin-olasz *mandorla*, *mandola*.

Az országúti gyümölcsfásítás is Perzsiából ered, ennek legelső úttörője az ókori Kyros perzsa király volt, aki óriási birodalma távoli részeibe nagy hadiutakat építtetett, melyeknek széléit gyümölcsfákkal ültette be. Ezzel egyrészt árnyékos pihenőhelyeket kívánt adni katonáinak, másrészt szomjoltó, üdítő gyümölcsökkel kedveskedett nekik.

A szemzés, oltás útján történő gyümölcsnemesítés bölcsője is Kis-Ázsiában ringott. Ott egy néptörzs körében terjedt el kb. időszámításunk előtt ötezer évvel és onnan indult hódító útjára Görögország, Itália közvetítésével Nyugatra. Egy másik útja is balkáni út volt, ez a kaukázusi [28](#)népektől Törökországon át vezetett a Balkánra, honnan a délszlávok közvetítették nyugat felé.

Az *eper* és *szeder* gyümölcsneveket három gyümölcsnemzetség viseli felváltva és összekeverve. Egyik a földi eper (*Fragaria vesca*) Európában is őshonos gyümölcs, a soproni erdőirtásokban mindenütt nagyon közönséges. Termesztett fajtáink azonban nem ebből származnak, ezek őse a virginiai eper (*Fragaria virginiana*) és a csilei eper (*Fragaria chiloensis*). Előbbi 1624-ben jutott el Európába (Anglia és Franciaországba), utóbbit 1712-ben Frézier francia tiszt hozta magával Concepcion városából, azonban ebből kettőt a hajóskapitánynak kellett adnia, hogy a palánták öntözéséhez vizet kaphasson. Tudományos latin *Fragaria* magyar megfelelőjének a *szamóca* nevet adta a rendszerező tudomány.¹¹⁽¹¹⁾

Az *eper* elnevezés valójában a Kínából származó fehér eperfát (*Morus alba*) illeti meg, régebben megkülönböztetésül *fái epernek* nevezték. Tehát nem szederfa, hanem eperfa. A selyemhernyó petéivel együtt csempészték ki Kínából gyümölcsének apró magvait. Ugyancsak eperfa a Savanyú- vagy Törökszeder (*Morus nigra*) néven ismert nagygyümölcsű fajtának a neve is. Nyugat Ázsiából (Kaukázus) származik, hazánkban a törökök honosították meg. A szeder elnevezés az erdeinkben közönséges hamvas szeder (*Rubus caesius*) és a molyhos szeder (*R. tomentosus*) növényeinkre vonatkozik.

Az *egres* a 16. század latin-magyar szótáraiban omphacium átvitt értelmű szó alakjában fordul elő. Az omphacium ugyanis éretlen és savanyú gyümölcsökből készült gyümölcskocsonya, gyümölcssajt vagy gyógyító kenőcs volt, így nevezték a görögök és ezt a nevet átvették a római gyógyszerészek is. Az omphacium középkori latin elnevezéseként az *agresta*, *agresta*, *agresto* alak is használatos. A latinban

mezeit, vadat, az olaszban agresto nyerszet, savanyút jelent. A savanyú szőlőt uva acerba, acetosa, uva agrastis-nak, a szőlő virágát flos vitis agrestis-nak nevezték. Franciában még több alakja van: agras, agires, aigret, agrassa, agresta, agrana, stb. Valószínű, hogy az egres szó a három nyelvkör valamelyikéből ered, lehetséges, hogy német közvetítéssel. A középkori német-latinban agresse, agraz alakban fordul elő. Feltehető, hogy vagy Belgiumban, vagy Franciaország északi részén kezdte pótolni az éretlen szőlőt az egres, mint gyógyszerári készítmény alapanyaga. Ugyanis a 16. században az egresből készített omphacium már versenyre kelt a szőlőből készítettel. Az egres első képe a 15. század végén, a Gentben készült és jelenleg a velencei Márkus-könyvtárban őrzött Grimari breviariumban látható. Fabricius szójegyzéke uva crispa- fái egres és szláv köszméte nevét említi.

Lehetséges, hogy az agresti szóból származik az egres tudományos *Grossularia* elnevezése is, bár az agresta szóval – mint az éretlen szőlő nevével – egyidejűleg az éretlen füge a *grosula* nevet kapta. Fabricius szójegyzékében a grasula főtelen füge, éretlen füge. Ruellius is azt írja 1536-ban készült füveskönyvében, hogy az „egres gyümölcse az éretlen fűgére emlékeztet”. Bár nem természetett gyümölcsünk, de azért talán nem érdektelen megírni, hogy füge szavunk a középfelnémet „vige” szó átvétele és a latin „Ficus”-ból származik.

A ribiszke, bár északi származású növény, nevét egy rebarbara-félettől (*Rheum ribes*) kapta, melynek az arab nyelvben *Ribas* a neve. Az arab orvosok gyógyszerári növénye volt, ők hozták hódításaik alkalmával Európába, hol e név alatt rövid idő múlva a ribiszkét hozták forgalomba.

29 Dinio Benedetto a 15. században még az arab rebarbarát írja le füveskönyvében ribes néven. Ez a könyv szintén a velencei Márkus-könyvtárban ékeskedik.

A ribiszkével és egyressel egyidőben vonult be kertjeinkbe mint természetett gyümölcs a *borbolya* (*Berberis vulgaris*) is, de a múlt században felfedezték, hogy a gabonát pusztító fekete rozsdának gazdanövénye, ezért kidobták a kertekből. Sopron környékén elvadulva, kerti sövényekben ma sem ritka. Fabricius szójegyzékében „fáji sóska, vadsom” néven szerepel, borbolya nevét később kapta a latin barbara szó lágyításával. Veszelszki már barbolya néven említi.

A borbolyának adott „vadsom” társnév arra enged következtetni, hogy valaha nagyon elterjedt gyümölcsünk volt a *som* is. Példa erre Somfalva neve is, mely somligeteiről nyerte nevét. A szárhalmi erdőben ma is található somligetek, azonban nagyobb terjedelmű fává nem tudnak megnőni, mert vékonyabb hajtásait ostornyelnek, a gyermekkar vastagságúakat pedig kalapácsnyélnek vágják le. Kertjeinkben már nem ültetik, bár korai virágzása miatt, mint díszbokor, savanyú, de kellemes ízű gyümölcséből nyerhető készítmények miatt legalább olyan mértékben megérdemelné helyét, mint a ribiszke. Irodalomtörténeti érdekessége is van a somnak: Koltóban, Szatmár megye nagysomkúti járásában töltötte mézesheteit Petőfi Sándor 1847. szeptember 8-tól október 20-ig gr. Teleki Sándor koltói kastélyában. Ott, egy öreg somfa alatt írta Petőfi „Szeptember végén” című költeményét, mely a nagy költő versei közül egyike a legszebbeknek.

A szelídgesztenye (*Castanea sativa*, *C. vesca*, *C. silvestris*) őshonos fánk. A régi Sopron megye területén az elcsatolt részekkel együtt mintegy 100 katasztrális hold területen részben mint erdei fa, részben mint hagyásfa díszlik.¹²⁽¹²⁾ Elvértve ültetik is a lövérekben. Nevét azonban a latin *castanea* szóból vettük át, ebből lett délszláv közvetítéssel kasztanya, kasztony, a német Kastanie és végül a magyar gesztenye.

A berkenye (*Sorbus domestica* L.) is őshonos fa Sopron környékén, azonban sehol sem ültetik. Gyümölcsének nem sok jelentősége van természetés és kereskedelmi szempontból, ma már piaci árusításban

sem fordul elő. Az első világháborút megelőző években még kb. 20 berkenyefa volt található a soproni lövérekben, napjainkban már csak kettő áll. Egyik a Felsőórházköz, a másik az Ibolyaút lövérkertjében található. Különösen az utóbbi gyönyörűen fejlett példány, többszázéves hagyásfa, kár, hogy szél- vagy hónyomástól egyik ága behasadt, azonban akkori tulajdonosa vaspánttal megerősítette. Szárnyalt leveleivel, hatalmas lombkoronájával nagy árnyékot adó díszfa. Gömbölyű, körtealakú, sárgásbarna gyümölcssei kedves ízű gyermekcsemegék.

Egyik rokona a pirosuló gyümölcsű veres- vagy madárberkenye (*Sorbus aucuparia* L.), melyet díszfának ültetnek. Útmenti sorfának ültetve, a Lövér-szálló előtti útszakaszon található. Van egy ehető gyümölcsű, édes ízű változata is (var. *dulcis* Krätzl).

A naspolya (*Mespilus germanica* L.) Soó-Jávorka szerint mediterrán származású, valójában a Kaukázus és Közép-Ázsia az őshazája, innen terjedt el már az ókorban a Földközi-tenger mentén. A görögök az ókorban vették át Keletről gyümölcsével együtt nevét, melyből az ókori latin *mespila*, a középkori latin-olasz *nस्पula* alakult. Ezt a nevet használta a magyarság is a középkorban, ugyanis a középkori szójegyzékeinkben e [30](#)gyümölcs magyar és latin neve *nस्पula*. Népies lasponya társneve is használatos Sopron környékén.

Gyümölcsstermesztési és kereskedelmi szempontból a naspolyának sincs jelentősége, ősszel azonban a soproni piacon elvétve megjelenik. A soproni kertekben, különösen a régi tulajdonosok lövéreibe még ma sem ritka, elvétve még ültetik is. [13\(13\)](#) Hazánkban könnyen elvadul. Gyümölcse nagyobb mértékben fogyasztva – főleg félérett állapotban – emésztési zavarokat, görcsös gyomorbántalmakat okozhat sok cseranyag tartalma miatt. Magjaiból főzött teáját vesebántalmak ellen használja a népgyógyászat.

Termesztett gyümölcsaink felsorolásában eljutottunk legfontosabb gyümölcsünkhöz, a szőlőhöz. Ezt ugyan nem annyira gyümölcséért, mint inkább a belőle nyerhető bor miatt termesztik, de ettől eltekintve, azért gyümölcsaink közé tartozik, szorosan véve a bogyós gyümölcsaink csoportjába. Történeti és természeti adatai azonban még soproni vonatkozásban is olyan hatalmas anyagot ölelnek fel, hogy külön tanulmányra tarthat számot.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Mollay Károly: Sopron a középkor végén

[31](#) Mollay Károly: Sopron a középkor végén [1\(14\)](#)

Előadásomban szólni kívánok helytörténeti kutatásunk mai állásáról, majd ismertetni fogom Sopron középkorvégi helyrajzát, a lakosság eredetét és nyelvét, társadalmi tagozódását és városunk országos helyzetét.

1. A magyarországi középkor végén – az eddigi szokásnak megfelelően – nagyjából az 1526. esztendőt értem, bár jól tudom, hogy a mohácsi vész éve az országos és a helytörténet szempontjából csak bizonyos fenntartásokkal tekinthető határkőnek. Előadásomban lényegében a XV. századra és a XVI. század első három évtizedére szeretnék kiterjeszkedni.

Bizonyára sokak fejében megfordult már a gondolat, hogy miért nem írta meg még senki városunk részletes történetét. Hiszen Sopron messze kimagasló példamutatással, Házi Jenő kiváló gondozásában évtizedeken keresztül adta ki nyomtatásban a városi levéltárban őrzött középkori forrásanyagot, adta ki Thirring

Gusztáv és mások feldolgozásait s mégis mindebből nem futott többre, mint néhány vázlatos összefoglalásra, amelyek közül időrendben az utolsó éppen az én történeti vázlatom a soproni műemlékek tavaly megjelent topográfiájában.

Sopron részletes történetének megírására, akár csak a középkoréra is, felelősséggel ma még senki sem vállalkozhat. Városaink között a forrásanyag gazdagsága tekintetében Sopron áll az első helyen. Ilyen forrásanyagnak a feldolgozásából kell megszületnie olyan tapasztalatoknak, amelyeket más, gazdag forrásanyaggal nem rendelkező városok, köztük Budapest történetének most folyó megírásánál lehet hasznosítani. Sopron vármegye történetének kudarcba fulladt megírásából is az a tanulság szűrhető le, hogy megfelelő anyaggyűjtés és előmunkálatok nélkül ilyen munkát elvégezni ma már nem szabad és nem lehet. A következőkben említett történeti vázlatomon túlmenően – mintegy előzetes jelentésként – saját előmunkálataim egy-más új eredményéről fogok beszámolni, ismétlésekbe tehát csak ott bocsátkozom, ahol szükséges.

Az imént nem véletlenül említettem Budapestet. Helytörténetírás szempontjából Budapest és Sopron a legnagyobb adóssága és hiánya történettudományunknak. Budapest története országos fontosságánál, Soproné elsősorban gazdag és tanulságos forrásanyagánál fogva. Tekintettel arra, hogy Akadémiánk még keveset törődik helytörténetírásunkkal, olyan pénzügyi lehetőségek pedig nem állanak rendelkezésünkre, mint Budapestnek, Sopronban egyelőre saját magunknak kell az előmunkálatok megszervezéséről, elvégzéséről gondoskodnunk. Ez sok nehézséget ró arra a néhány kutatóra, aki ezzel foglalkozik. Ha megvalósulhat a Soproni [32](#)Szemle tervbevetett folytatása, ez mindenesetre nagy lépéssel vihetné előre Sopron történetének s megfelelő kutatógárda kinevelésének az ügyét.

2. Az előmunkálatok szakmai nehézségeit a magam példájával szeretném illusztrálni. Közel 20 esztendővel ezelőtt fogtam hozzá a középkori soproni családnevek feldolgozásához. Magyarországon a családnevek a XV. század elejétől kezdve alakulnak ki vizsgálatuk nemcsak nyelvtörténeti, hanem társadalomtörténeti szempontból is fontos. A családnev kezdetben ugyanis konkrét jelentéssel bíró megjelölés a személynév mellett s így viselőjének társadalmi helyzetét ismernünk kell, ha a név korabeli jelentését és nyelvi értékét meg akarjuk állapítani (gondoljunk pl. a foglalkozásnevekből és az ún. óhajnevekből vált, vagy helynevekre utaló családnevekre). Ezért át kellett térnem az egyes családok történetének az összeállítására. Ebből a szempontból fontos volt a családok rokonságának megállapítása, hiszen enélkül a középkori polgári társadalom szerkezetét nem tekinthetjük át. Ennél a munkánál forrásaink adatait sokszor igen értékesen lehet kiegészíteni a várostopográfia ismeretével s ezért a családtörténettel párhuzamosan a város bel- és külterületének a helyrajzát is ki kell dolgoznom. Így tehát a belvárosban elkezdve a háztulajdonos családok és a lakók történetével párhuzamosan összeállítom egy-egy ház történetét 1379–1534-ig. Az egyes házak története a város történeti topográfiájának, az egyes családoké pedig a városi társadalom történetének lesz az alapja. Ha majd az újkorra, egészen napjainkig, ugyanez a munka elkészül (egy részét elvégezte Thirring Gusztáv²⁽¹⁵⁾, másik, nagyobbik részén 12 éve dolgozik Házi Jenő), akkor majd előttünk áll a város társadalomtörténetén kívül építéstörténete is, amely nemcsak művészettörténészeinknek, hanem közigazgatási, városrendezési és várostervezési szakembereinknek is igen hasznos és értékes tanulságokkal fog szolgálni.

3. A középkorban az adózók összeírása folytatólagosan ugyanabban a sorrendben történt, mint 1784-ben, II. József korában, a házak számozása. (Az első folytatólagos házsámozás 1766-ban volt, az utcák szerinti házsámozás csak 1869-ben lépett életbe.) A belvárosban az összeírás az Előkapunál (várostoronynál) kezdődött s innen haladt a Főtér keleti oldalán végig az ún. Szögletbe (ma: Háromházsér), majd a Szt. György utca külső házsora mentén az ún. Hátulsó kapuig; innen folytatódott a Sópia (Orsolya

tér) külső házsorán, majd a Mészárosok utcájának (Templom u.) külső házsorára tértek át s így érték el ismét a Főtér nyugati és északi oldalát, ill. a várostornyot. Ekkor kezdték meg a Szt. György utca belső házsorát s haladtak tovább a Sópiac belső házsorán a Mészárosok utcája belső során, amely a Kolostor utcában folytatódott, ugyanis a ferences kolostor mellett álló s az 1450-es években épült két ház (ma: Templom u. 3. = Kolostor u. 4. és Templom u. 5.) a Kolostor utcához számított. Utóljára hagyták a Zsidó utca (1440-től: Új utca) házainak összeírását. A külváros négy fertályra oszlott. Az első fertály a Gabonapiacot (ma: Ó-Gabonatér) és az Új-telepet (ma: Újteleki utca) foglalta magában, a második a Kovácsok utcájával kezdődött; amely a Gabonapiactól az Ispotályhídig (ma: Ikvahíd) tartott s folytatódott a Rózsa utcával (ma: Szentlélek utca és Rózsa utca), a Szélmalom utcával, a Fövényveremmel (ide tartoztak a már kiépülő Bécsi utca házai is) és végződött a Szent Mihály utcával. A harmadik fertályt alkotta a Wieden (ma: Gazda utca), a Templom utca (ma: Hegy utca), a Halászok utcája és a *Schrippergasse* (ma: Balfi utca). A negyedik fertály az Ispotályhídnál kezdődött s a Fapiacon ³³és Állatvásártéren át ment az Ezüst utcába, innen a Pócsi utcába (ma: Magyar utca), a Hosszú-sorba (ma: Domonkos utca és Rákóczi utca), a Lövér utcába (pontos helyét még nem tudjuk) és a Hátulso utcába. Ez a középkori beosztás, amely 1420-tól kezdve mutatható ki, a *fertály* 'Viertel' szóval együtt német eredetű s egészen a XIX. század második feléig megmaradt. A XIV. században még a magyar gyakorlatnak megfelelő tizedes beosztás volt érvényben, amint ezt az 1379. évi telekkönyv mutatja. Az utcák német neve az elnevezés helytörténeti előzményeire utal. A Sópiac (*Salzmarkt*) volt nyilván a város legrégebbi piaca. Itt árultatta a heiligenkreuzi apátság azt az évi 3000 kősómértéket, amelyet még III. Béla királyunk (1173–1196) adományaképp a soproni sólerakóhely sójából kapott. Itt állott a mészárosok 8–10 hússzéke (*fleischbank*) és a hentesek elődeinek, a bölléreknek 4 széke (*pelpank*). A Főtéren (*Platz*) volt az iparosok piaca, ahol a nagy hetivásárokat tartották.³⁽¹⁶⁾ A házaknak, a ferences templomnak és a kolostornak nekitámasztva épültek ide fából az iparosok árusbódéi, de jutott ide a hússzékekből is. A mai Háromháztéren (*in dem Winkel!*), sőt az ún. Patika-ház és a Gambrinus-ház között (*in dem kleinen gesslein*) is, a gyümölcs- és a zöldségpiac (*fragnermarkt*) volt elhelyezve. Világos a Szt. György utca (*Sankt Georgengassen*⁴⁽¹⁷⁾) és a Kolostor utca (*hinter dem kloster*) elnevezése. A Zsidó utcának (*Judengassen*) 1440 előtt végbement átkeresztelése Új utcára (*Neugassen*) nyilván nagyobb építészeti tevékenységgel függ össze, hiszen az utcában polgároknak, sőt a győri püspöknek is volt háza. A külvárosban a kereskedelmi élettel függ össze a Gabonapiac (*Kornmarkt*), a Fapiac (*Holzmarkt*) és az Állatvásártér (*Viehmarkt*) elnevezése. A Kovácsok utcája (*Schmidgassen*) nyilván a kovácsokról kaphatta a nevét, azonban a XV. században a kovácsok itt tömörülten már nem laktak. Ugyanígy egy régebbi állapot emlékét őrizheti a Halász utca neve (*Fischergassen*) is. Nem tudjuk még megindokolni a Rózsa utca (*Rosengassen*) és az Ezüst utca (*Silbergassen*) elnevezését. A Szt. Mihály-templom felé vezetett a *Sankt Michaelisgassen*, a Wieden (a városplébános bordézsma-utcája) és a *Kirchgessel* (ma: Hegy utca), a Pocsá-dombra (ma: Kurucdomb) a *Potschergassen*, a lövéri határ felé a *Lebergassen* és a városi ispotályhoz a *Spitalbruck*. Hosszúságának köszöni nevét a Hosszú-sor (*Lange Zeil*), homokbányájának a *Sandgrube*, a városi település nagyobbodásának a ³⁴*Hintergassen* és a *Neustift*. Nem lehetetlen, hogy a *Schrippergassen* (ma: *Schlippergasse*, Balfi utca) neve azzal a *Schrippen* helynévvel függ össze, amelyet legutóbb Széplak községgel azonosított Házi Jenő.⁵⁽¹⁸⁾ További adatok hiányában egyelőre sem az utcanév alakjának, sem elnevezésének történeti magyarázata nem látszik eléggé biztosítottnak.



Gótikus zárókó a Szent Mihály templomban

A belváros már 1340-ben háromszoros fallal és várárokkal volt körülveve. Utóbbiba az Ikva vizét vezették, békés időben a várarkot halastónak használták. A várfal olyan magas volt, hogy a tövében épült belvárosi házak első emeletéről jártak ki a polgárok várórségre. A külvárost csak az újkorban vették körül fallal.

Messzire vezetne, ha itt a soproni határ dülőneveire is kitérnénk. Az utcanevekből mindenesetre látható, hogy egy-egy város földrajzi nevei rendszert képeznek, amely szoros kapcsolatban van a hely földrajzi adottságaival és történelmével. Erről nem szabad megfeledkezni akkor, amikor egy régi nevet újjal cserélünk fel. Nem arról van szó, hogy utcáinknak, tereinknek ne adjunk új neveket. Amikor azonban a város egy részét műemlékké, vagy műemlékjellegűvé nyilvánítjuk, ne feledkezzünk meg arról, hogy vannak nyelvtörténeti emlékeink is. Ezeket épp úgy védelemben kell részesítenünk. Éppen ezért én nem látnám helytelennek, ha pl. a színtelen „Ikvahíd” helyett az *Ispotályhíd* elnevezést vezetnénk be: ezt 1843-tól kezdve egy darabig valóban használták is⁶⁽¹⁹⁾ s az eredeti német *Spitalbruck* névvel együtt nyelvi emléke annak a ténynek, hogy ott a 2. sz. ház helyén a XIII. sz. második fele óta az ispotály állt, ami Sopronnak – azt hiszem – egyáltalán nem válik szegényére. Ez egyúttal gyakorlati példa lehet a helytörténetírásnak és az élő közigazgatásnak fentemlített kapcsolatára. Az ügy érdekében elrettentő például hadd említsem meg *Harka* nevének néhány évvel ezelőtt végrehajtott megváltoztatását „Magyarfalvá”-ra. Itt az akkori közigazgatási szervek hozzá nem értése és nem túl nagy felelősségérzete környékünk egyik legrégebbi magyar helynevetől fosztott meg bennünket.⁷⁽²⁰⁾ Azt hiszem, itt volna az ideje, hogy a Járási Tanács lépéseket tegyen ennek a névváltoztatásnak a hatálytalanítására.

4. Az építkezés csúcsíves, azaz gót stílusban folyt. Szébb házak nyilván csak a belvárosban voltak, hiszen a külvárosi házak egy részét a belvárosi polgárok majornak használták. Az Új utca 16. sz. alatt helyreállított gótikus házról, vagy a Szt. György utca 3. számú házában ülőfülkéiről, stb. fogalmat alkothatunk magunknak a házépítésnek erről a stílusáról. A belvárosban abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egyes házak építéstörténetét, belső tereosztását és berendezését is ismerjük. Így pl. eléggé ismerjük a három városháza történetét. 1422-ig nem volt ugyanis Sopronnak városháza: a tanács a városbíró vagy a polgármester házában tartotta üléseit. Így pl. 1420. március 12-én az akkori városbíró, Schadendorfer Mátyásnak a Szt. György utcában, a Hátsókapu közelében fekvő házában, ahol Niczky Benedek megyei nemest a soproni polgárok ellen elkövetett hatalmaskodásáért titokban halálra ítélték s a városi hóhérral – még ebédidő alatt, ahogy forrásunk mondja – le is fejeztették. Emiatt 3000 forint pénzbüntetés szakadt a város nyakába. (Az összeg nagyságáról fogalmat alkothatunk, ha tudjuk,

hogy ez akkor 1000 vég darócposztó ára volt, s hogy egy tetőfedő 10 napi, egy kőműves 16 napi s egy ác 23 napi keresete tett ki nagyjából 1 forintot). Az úgy ilyen kimenetele miatt támadt elégedetlenség jó alkalmat szolgáltatott a [35](#)külvárosi iparosoknak, hogy a városi hatalmat kezükben tartó s jobbára kereskedőkből álló belvárosi patríciusok ellen nyilant, fegyveresen lépjenek fel. Ez a lázadás csak 1426-ban símult el (bővebben erről idézett történeti vázlatomban szóltam), azonban bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy a tanács 1422-ben városháza céljára megszerezze az elhalt Wolf bécsi zsidónak a Zsidó utcából a Kolostor utcába átnyúló s Zsigmond királyra szállott házát. Ez a ház – az eddigi hagyománnyal ellentétben – nem az ún. Gambrius-ház, hanem valószínűleg a Kolostor u. 7. sz. ház. Ez akkoriban is egy emeletes volt, miként a belvárosi házak legtöbbször, a főhomlokzati részen cseréptető, máshol zsidelytetős. Cseréptető volt a tornya is, amelybe vasajtó vezetett. Az emeleten volt a tanácsterem, a városbíró szobája s a városi jegyző helyisége, stb. Ezeknek a helyiségeknek ólomkeretes üvegablakai voltak, amelyeket Klaus soproni festő festett ki. A többi helyiség ablakát papírhártya védte. A földszinten volt a városi fegyvermester műhelye, ahol a puskaport készítették s itt dolgozott a nyílfaragó is. A ház pincéjében tartották a város borát, egyik részét pedig börtönnek használták. Télen a fűtést a városi hóhér vagy egy hóhérlegény látta el.



Középkori házjegy a soproni Szent György urca 1. számú ház udvarán

Ez a ház maradt a városháza 1459-ig. Akkor a tanács átköltözött a Fötérre, a mai Storno-ház melletti házba, a volt városházában pedig III. Frigyes német császár, akinek a város 1441–63-ig el volt zálogosítva, pénzverdét rendezett be. A pénzverőmester is a házban lakott. A második városházát 1496 végéig használta a városi tanács. 1494-ben ugyanis Nagylucsei Fülöp Orbán egri püspöktől és kir. kincstartótól a tanács megvette azt a házat, amely aztán kerekén 400 évig, 1892-ig szolgált városházául. 1892-ben bontották le a mellette álló két házzal együtt; helyükön építették fel az új, ormótlan városházát. Ha ez nem következik be, Sopronnak ma hárommal több, párját ritkító középkori műemléke volna. Az említett három ház a várostorony mellett álló másik házzal (ma: Storno-ház) a középkori Sopron legszebb házainak számított. Éppen ezért a város itt helyezte el előkelő vendégeit is. Ismeretes, hogy a Storno-házból intézte 1482–83 telén Mátyás király ausztriai hadjáratának ügyeit.[8\(21\)](#) A mai tanácsháza helyén állott három ház közül az elsőben, a várostorony mellettiben helyezte el a tanács 1440 júniusában a csecsemő V. László királyt, akit dajkája, a soproni származású Kottanner Jánosné, leánynevén Wolfram [36](#)Ilona, Székeles Péter soproni polgármester özvegye hozott Sopronba. Erzsébet királynő udvartartásának egy része 1440 decemberétől

1441 márciusáig állandóan itt tartózkodott s maga a királynő is háromízben jött el ez alatt az idő alatt Sopronba. Mint már említettem, a mai tanácsháza helyén álló három ház közül a harmadik szolgált városházául. A tanács 1494–96-ig átépíttette s 1497. jan. 14-től kezdve ülésezett itt.

A végleges városháza középkori berendezéséről aránylag keveset tudunk. Helyiségei közül legszebb lehetett a tanácssterem, amelybe Bécsből hozattak cserépkályhát s bécsi mesterrel is rakatták 1523-ban. Itt állhatott az az új almárium, amelyben a pénzt és a várost érintő okleveleket, különösen pedig a kiváltságleveleket őrizték. A város kiváltságait külön e célra, fekete vászonból készített s szíjjal lezárt zacskóban tartották. A bírósági iratokat a városbíró szobájában ugyancsak fekete zsákocskában és bőrtáskában őrizték. Hogyan őrizték, mutatja mai levéltárunk gazdag középkori anyaga.

A Szt. György utca elején, a mai 3. számú ház helyén állott Pullendorfer Mihály kereskedő, városbíró, majd polgármester, utóbb kőszegi várnagy kétemeletes, tornyos háza, amely a sárvári származású Czemper Simon és Bálint kereskedők házának egyesítéséből és az 1520-as években végrehajtott átépítéséből jött létre. Pullendorfer Mihály adósságai miatt a városi tanács 1534-ben két soproni s egy bécsújhelyi tanácsost, egy-egy soproni és bécsújhelyi esketett ács mestert és három soproni kőműves mestert kért fel, hogy a házat becsüljék meg. Ennek köszönhetjük azt a – középkori mértékkel nézve – szakszerű adatfelvételt és leírást, amelynek alapján a ház belső tereosztását is meg tudjuk érteni. Nem akarok most erre részletesen kitérni, csupán megemlítem, hogy a házban Pullendorfer Mihály családján és cselédségén kívül csak Sopronban megszállt üzlettársai, előkelő vendégei laktak, bár volt benne 1 bolthajtásos nagyterem, 12 boltozatos szoba, 7 mennyezetes szoba, 3 ebédlőház, 2 hálókamra, 3 konyha, 5 kamra, 7 árnyékszék, 1 fából ácsolt lakás, 2 pince, 3 istálló és présház. Ez a futólagos felsorolás, a többi házra vonatkozó adattal kiegészítve, így is fényt vet a város uralkodó rétegének, a patríciusoknak az életformájára. Ha majd a külvárosra is elvégeztük ezt a munkát, ez nemcsak társadalomtörténeti tanulságokkal fog szolgálni a városi társadalom egyes osztályainak és rétegeinek lakáskultúrájára nézve, hanem műemléktopográfiainkat, a soproni művészet történetét is előbbre fogja vinni. Tanulságul egyelőre csupán egy példát szeretnék megemlíteni.

A Prickler-ház (Szt. György u. 1. sz. = Háromház tér 2.) udvarán ma is látható két gótikus faldísz, amelyet Heimler Károlynak műemlékeinkről szóló könyve s Csatkai Endre műemléktopográfiája is a XV. század végéről keltezik, nemcsak stílusa, hanem egyikén látható évszám alapján is. Az egyik faldíszben indák két címerpajzsot fognak közre: az egyikén nyitott körző, a másikon három lilium látható. Ilyen ábrázolásban általában rokonok címerpajzsát találjuk. A két faldísz nincs eredeti rendeltetési helyén. Nem lehetetlen, hogy csak az 1790. évi átépítés alkalmával az ugyancsak akkor átépített Szt. György u. 3. sz. házból (mindkét háznak a Festetich-család volt a tulajdonosa) kerültek át.⁹⁽²²⁾ Ennek tulajdonosai a XV. század végén valóban rokonok voltak: Czemper János és sógora, Holzapfel Mihály festő. Utóbbi 1499–1514-ig szerepel s tudjuk, hogy a város is több ízben dolgoztatott vele. Így pl. képeket fest s ő festette a bánfalvi Szt. Farkas-kápolna üveglakait, a Szt. Mihály-templom stallumait. stb.

³⁷Lehet, hogy a liliumos címerpaizs a Czemper-családé, a nyitott körzőt ábrázoló pedig a magyarországi művészettörténetben eddig ismeretlen Holzapfel Mihály festőé.

5. Részben megoldatlan kérdés a város középkori lakosságának eredete. Korábbi munkáimban már kifejtettem, hogy a régebbi magyar, német és osztrák történetírás tanításával ellentétben a XIII. sz. utolsó évtizedéig a városban a magyarok vannak többségben. Az 1270-es években éri el a Nyugat-Magyarországra fokozatosan betelepülő németiség Sopront, nagyobb tömegben azonban csak a XIV. század folyamán telepszik meg itt. A betelepülés az egész középkoron keresztül tart, csahogy a

németeké állandó szívóssággal, a magyaroké állandóan csökkenve, bár a város szívesen fogadta a földbirtokosoktól, pl. a Kanizsaiaktól megszökött jobbágyokat s meg is védelmezte őket. A magyar nemesek számára a XV. században nem látszott előnyösnek a városba való költözködés, hiszen a tanács nem kivételezett velük. Egyes családokról, egyes személyekről pontosan meg tudjuk mondani, honnan telepedtek Sopronba. Így a XV. században a magyarok a megyei községeken (Ládony, Lozs, Csepreg, stb.) kívül főleg Moson megyéből (Magyaróvár, Gutta, stb.), Győrből, Vas megyéből (Kőszeg, Szombathely, Sárvár, Körmend, stb.) jöttek, a németek Stájerországból (Hitzendorf, Kammersberg), Alsó-Ausztriából (Bécsújhely, Traismauer, Gumpoldskirchen, Türitz, Kandelsberg, stb.), továbbá Bécsből, Felső-Ausztriából (Turnhof, Lorch, stb.) és Prága környékéről, stb. Kisebb számban csehek is letelepedtek a városban. Ma még nem tudjuk megmondani, hogy végül is a lakosság hányadrészének pontos származási helye válik majd ismeretessé. Ez a hányad azonban bizonyosan nem olyan nagy, hogy ebből a megengedhető kerekítéssel és általánosítással az egész lakosság eredetére biztosan lehetne következtetni. A lakosság többségének eredetére nézve éppen ezért nyelvjárását kell alapul vennünk s meg kell elégednünk az eredeti nyelvjáróterület megállapításával.

Sopronban a középkorban három nyelv járta: a latin, a magyar és a német. Az ún. középlatinra (a középkori latin neve) a felettes hatóságokkal, így a kir. kancelláriával és a tárnoki székkal való írásbeli érintkezésben volt szükség, úgyhogy ezt a kereskedők is tudták. Ez a középlatin nyelv általában beleillik a magyarországi latinságba (ennek szótára most készül!), a források értelmezésénél azonban mégis számolnunk kell azzal, hogy Sopronban a XV. század folyamán többségben német kereskedők, papok éltek vele s ezért németes szerkezeteken kívül gyakran előfordulnak latin szók németes értelmezésben is. Így pl. az *amicus*, *amica* szók a magyarországi latinságban csak ‚barát, barátnő’ jelentésben használatosak, ami félrevezető lehet, ha pl. soproni végrendeletben olvassuk őket s nem tudjuk, hogy német megfelelőik, a *freund* és a *freundin* szavak a középkorban ‚férfirokon’ és ‚nőrokon’ jelentésben éltek (a soproni német parasztnyelvjárásban a *fraintsoft* első jelentése még ma is ‚rokonság’; a másik ‚barátság’ jelentése újabb irodalmi átvétel).

A soproniak középkori magyar nyelve (az ún. középmagyar: 1350–1550) természetesen elsősorban a nyugati magyar nyelvjáróterületből (ide tartozik többek között a rábaközi nyelvjárás is) táplálkozott. Nem bizonyos, hogy a soproni németek magyar beszédjükben tisztán a rábaközi nyelvjárást használták. A rábaközire jellemző kettőshangzóknak (*jua* ‚jó’, *kiez* ‚kéz’, *sziep* ‚szép’, stb.) nincsen nyoma, (ez lehet újabb keletű is!), megvan azonban az ún. *l*-ezés (*illen*, *ollan*, vö. *Székeles Péter* soproni 38 polgármester nevét *Székelyes* helyett)¹⁰⁽²³⁾. A magyar nevek soproni átírásának vizsgálata e tekintetben is gyarapítani fogja ismereteinket. Mindenesetre nagyon tanulságos a város humanista műveltségű jegyzőjének, az 1488–96-ig szereplő Gugelweit Jánosnak az esete, aki az ún. Soproni Virágéneket, nemzeti nyelvű világi költészetünk legrégebb ismert emlékét lejegyezte:

Wyrag thuäjad, theuled el kell mennem
*Es the yrethed kel gyazba eulteznem*¹¹⁽²⁴⁾

Többet tudunk már a soproniak német nyelvéről, az ún. korai újfelnémetről. Összefüggő nyelvemlékekben ugyanis a XIV. század közepe óta nincsen hiány s így a későbbi nyelvállapottal való összehasonlításból több középkori részletre következtethetünk. Sopronban két ún. középbajor nyelvjárás él. Ezekre az a hangtani jelenség a legjellemzőbb, hogy az irodalmi *u* hang helyén egy megőrzött régebbi nyelvállapotnak megfelelően az egyikben *ui*-, a másikban *uð*-hangot találunk (*ui*-nyelvjárás, *uð*-nyelvjárás): *muidð~muððð~* ‚Mutter’; *pruidð~pruadð* ‚Bruder’; *kmui~kmuð* ‚genug’ stb. Az ún. *ui*-nyelvjárás a

parasztnyelvjárás, az *uđ*-nyelvjárás pedig a városi lakosság többi részének német köznyelve. A két nyelvjárás között természetesen még más hangtani különbség is van, de van köztük egyezés is, hiszen a két nyelvjárás közös eredetű s különválásuk csak a középkor folyamán következett be. Az *uđ*-nyelvjáráson alapult a kancellária nyelve, amelyen a városi jegyző is, a polgárok is írtak. Hallgassuk csak meg, hogyan fogalmazta meg a városi jegyző 1534-ben három szentmargitbányai asszony vallomását, akik az őket házassági ígérettel szédítő férfiakat bosszúból kutyacsont-kaparékkal és arzénal mérgezték meg: *Zum finftenn bekent sÿ, das sÿ vnd ir schwegerin vnd aÿ Lamprecht Steflin zu Sand Margareten, des Doneren sun, der zu Sant Margareten ist gesessen vnd solt aÿ Lamprecht Steflinn genumen habenn vnd da hab aber ersÿ nitt nemenn wellenn, da habenn sÿ all dreÿ ime ein huntzbain eingeschabt mitt hittreg vnd habens gethonn in ein fleschenn mit weinn vnd ime ze trinkenn gebenn, das er lang hab gesogt vnd dernag gestorben.*¹²⁽²⁵⁾

A XV. században ez az *uđ*-nyelvjárás, jobban mondva ennek a kancelláriai gyakorlatban kialakult formája volt a német nyelvi norma. Ezért nincsenek *ui*-nyelvjárásban feljegyzett régi szövegeink, csupán egyes szavaink, amelyek kancelláriai szövegekben elszórva bizonyítják, hogy ez a nyelvjárás a XV. században Sopronban már megvolt.

Az *ui*- és az *uđ*-nyelvjárásnak egyidejű használata a középkori Sopronban nemcsak társadalmi különbséget fejez ki, hanem településtörténeti jelentősége is van. Az *uđ*-nyelvjárás a bajor-osztrák nyelvterület olyan nagy részén élt, hogy ebből soproni beszélőinek eredetére következtetni nem igen érdemes. Az *ui*-nyelvjárás azonban Sopronon kívül csak Burgenlandban, Bécs körül és Alsó-Ausztriában, az ún. Waldviertel és a Weinviertel ³⁹egy részén (a Dunától északra) van meg. Tekintve, hogy erősen archaikus nyelvjárásról van szó, bizonyos, hogy valamikor a jelzethnél nagyobb területen élt. Az egyéb adatok figyelembe vételével tehát azt mondhatjuk, hogy a soproni németség zöme a nyugat-magyarországi (burgenlandi) németségből került ki, ez viszont többségében Alsó-Ausztria északi részéből származik.

6. A magyarság és a németség, a latin, magyar és a német nyelv együttéléséből kölcsönhatások születtek. A XV. században számarányban már a németség van többségben s így a népi hatások elsősorban a magyarokat érintik: többen elnémetesednek. Az elnémetesedésnek ebben a korban a családnév azonban nem mindig fokmérője, hiszen a családnevek most alakulnak, egy-egy családon belül még nem állandók. A családnevet is, éppúgy, mint a többi nevet, a környezet adja. Így előfordul, hogy a német többségű környezetbe betelepülő nem-német (magyar vagy cseh) német nevet kap, főleg, ha már meglévő családneve szokatlan a német fülnek. A Magyaróvárról származó Urbán Péter és András neve így változik *Altenburger*-ré, a mosonmegyei Heidebodenről betelepedett Csapody János kereskedőt *Hans von der Haid*-nak is nevezik. A felső-ausztriai Lorch községből telepedett be a cseh nemzetiségű György téglamester, akit forrásaink ezért felváltva *Lorcher*-nak és *Pehaim*-nak neveznek, cseh nevét azonban nem ismerjük. Viszont a királyi kancellária a már említett Pullendorfer Mihály kereskedő nevét egyszerűen *Pulay*-nak fordítja, mert valamelyik *Pula* helységünk német *Pullendorf* névvel kapcsolta össze. Bonyolítja ezt a kérdést a névátvitel gyakorisága. Pl. Tutvogel Farkas lakatos özvegyét az 1480-as években elveszi a stájerországi Kammersbergből betelepülő János kalmár, akit forrásaink ezentúl *Tutvogel*-nak is neveznek, sőt így is: „Hanns Tütvogel, den man mennt Khamersperger”.

Az említett példák nemcsak azt mutatják, mennyire cseppfolyós állapotban van ebben a korszakban a családnévadás rendszere, hanem rávilágítanak a kutatás nehézségeire is.

A három nyelv együttéléséből jövevényszavak adódnak. A magyar és a német nyelv középlatin jövevényszavaira most nem akarok kitérni. A magyar nyelv német jövevényszavait országos viszonylatban

kell megvizsgálni, hiszen ezek a szók nem egyetlen hely, város nyelvéből kerültek nyelvünkbe. Mindenesetre a városi étellel függenek össze és Sopronban is ismeretes volt a következő magyar szavak német forrása: *polgár* < ném. *purger*; *céh* < ném. *zech*; *bognár* < ném. *wogner*; *pintér* < ném. *pinter*; *kalmár* < ném. *kramer*; *kufár* < ném. *kaufér*; *fillér* < ném. *vierer*; *hóhér* < ném. *haheer*; *pellengér* < ném. *pranger*, stb. Viszont a magyarból kerültek a németbe: *ispán* >*span* >*Gespan*; *tábor* > *taber*; *huszár* > *husar*; *tárnokmester* > *tarnackmeister*; *kocsi* > *gottschy*; *bél* > *pel* (*pelpanck*, *pelei*) és a (disznó) bele > *pelle* (*peller* > magyar *bellér* ‚böllér’) stb. A három nyelv együttélése a XV. század első évtizedeiből származó soproni latin-magyar Szójegyzékben is kifejezésre jut. Ebben az időben már sok latin-német szójegyzék van forgalomban (így pl. tudjuk, hogy Pozsonyban is használtak ilyent). A soproni Szójegyzék azt mutatja, hogy a latint mégis a magyar s a magyart a latin segítségével tanulták. A soproni Szójegyzék nemcsak a legrégebb soproni tankönyv, hanem a magyar nyelvtörténetnek is becses emléke.

7. A lakosság társadalmi tagozódása nagyon változatos. A városi jog szempontjából a letelepedettnek tekinthető felnőtt lakosság két nagy csoportra 40különült el: a polgárookra (*purger*, *cives*) és a lakókra (*mitwoner*, *inquilini*). Az előbbiekhöz tartoztak azok, akik Sopronban házat szereztek s a polgáreskü letételével kötelezték magukat arra, hogy a mindenkori király, polgármester, városbíró és tanács iránt hűséggel viseltetnek, a város kiváltságait tiszteletben tartják és másokkal is megtartatják, idegenekkel és külföldiekkel titkos üzleteket nem kötnek, idegeneket vámfizetés nélkül a vámhelyen nem segítenek át, a városi pecsét használatával nem élnek vissza, a terhekből (adófizetés, dézsma, őrtállás, zsoldosok fogadása) kiveszik a részüket. Ezzel szemben a tanács védelmében részesültek, városi tisztségekre választhatók voltak, az egész országban vámmentességet élveztek s peres ügyekben egészen a tárnokmesteri ítélszékiig fellebbezhettek; itt az országos viszonylatban még külön kiemelt városok, az ún. szabad királyi városok képviselői ugyanis a következő rangsorban foglaltak helyet: Buda, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, *Sopron*, Bártfa, Eperjes, Pest. 1430-ban a felnőtt lakosság 85 százalékát tették ki.

A lakók nem tettek esküt, csak fogadalmat a polgármester kezébe s arra kötelezték magukat, hogy a város javát minden tehetségükkel, állandóan elő fogják mozdítani.¹³⁽²⁶⁾ Adót, dézsmát szintén fizettek, de nem voltak választhatók. 1430-ban a felnőtt lakoságnak kb. 15 százalékát tették ki. Hozzájuk tartoztak a polgárok felnőtt, esetleg már családos gyermekei, valamint özvegyei is, ha nem tettek külön polgáresküt, mivel a polgárjog ekkor még nem volt örökölhető. Többségben azonban mégis a lakosság plebejus elemeiből kerültek ki. Milyen tudatosan számontartották azonban a háztulajdonos polgárok és a háztulajdonnal nem rendelkező lakók közti különbséget, mutatja a Bécsből beszármazott Vedschinger Lipót ötvösmester rágalmaszasi pere 1531-ben Sieghart Ulrik, egy régi s előkelő polgárcsalád polgáresküt még nem tett tagja ellen. A per folyamán az ötvösmester így nyilatkozott az alperesről: *er machet sich ser patzet vnd hette doch kain haus hie, er, goldschmid hab ain hauß hie...*¹⁴⁽²⁷⁾

A városi társadalomnak polgárookra és lakókra való jogi tagozódása a valóságban sokkal tarkábban jelentkezik. A polgárokon belül először is különbség volt a belvárosi és a külvárosi polgárok között. A belvárosi polgárok tartották kezükben a városi hatalmat, belőlük került ki a 12 tagú belső tanács, sőt a városbíró és a polgármester is, a külvárosiak csak annyit tudtak maguknak kiharcolni, hogy a 24 tagú külső tanácsba 16 tagot választhattak, a többi itt is a belvárosiakból került ki. A belvárosiakból külön is kiemelkedtek a vagyonos kereskedők: sokat utaztak, világot láttak, tudtak latinul, németül és magyarul írni is s összeköttetések révén a város közel 40 000 katasztrális holdas határán túl sikerrel képviselheték Sopron ügyeit. Ők és a szőlőben, szántóföldben leggazdagabb belvárosi polgárok alkották a vezető réteget, a patríciosokat s a papokon kívül a középkori városban csak őket illette meg a *herr* megszólítás és címzés. Az iparosok közül csak a legvagyonosabbak, a mészárosok tartoztak hozzájuk. Ezek ugyanis inkább

kereskedőknek számítottak, hiszen fő bevételi forrásuk az Ausztriába irányuló marhakereskedelemből adódott, amelyet hajtóik bonyolítottak le; a húsvágást székálló legényeikre bízták. Az értelmiséget a 22 papon kívül néhány vándordíák, az iskolamester és a városi jegyző képviselte, azonban csak Gugelweit János városi jegyző, a Soproni Virágének lejegyzője volt az első értelmiségi, aki 1490 körül a városi tanácsba került. Ő képviseli a humanizmus és a világi értelmiség első jelentkezését.

41Az iparosok többségükben a külvárosban laktak, mert a belvárosba való bejutás, belvárosi házvétel a XV. században úgyszólván csak beházassal volt már lehetséges, egyes iparosok ezenkívül foglalkozásuknál fogva az egyetlen folyóvízhez, a külvároson keresztül folyó Ikvárhoz voltak kötve. Az iparosok nem jó szemmel nézték a belvárosi polgárok egyeduralmát s ez magyarázza meg a külvárosiak már említett nyílt lázadását a belvárosiak ellen 1426-ban.

Az iparosok céhekbe tömörültek s ide tömörítették a lakókhöz számító mesterlegényeket is. A mesterek közé való felvétel korlátozásával az iparosok azonban megakadályozták, hogy az összes mesterlegények polgárokka lehessenek, ha csak a legény nem a mester lányát vagy özvegyét vette el feleségül. Így kerültek szembe a belvárosiak egyeduralma ellen lázadó iparosok a céhszisztem korláta ellen lázadó mesterlegényekkel.

A lakók kisebb része a belvárosban, nagyobb része a külvárosban élt. A legkülönböztöb foglalkozásúak tartoznak ide, legnagyobb számban a szőlővel nem rendelkező szőlőkapások, napszámosok vannak köztük. Az aránylag jó jövedelmet biztosító szőlők túlnyomó részét ugyanis a kereskedők és az iparosok tartották a kezükben, ami a legszegényebb városi réteg felemelkedését úgyszólván lehetetlenné tette. Ebből és a mesterlegények kiszolgáltatott helyzetéből adódott a város két legsúlyosabb társadalmi kérdése, amelyet a középkor teljesen megoldatlanul hagyott az újkorra.

Bármely réteghez is tartoztak, alárendelt szerepük volt a nőknek. Kevés került közülük olyan helyzetbe, hogy az akkori viszonyok között is kiemelkedhetett. Ilyen volt a már említett Wolfram Ilona, Székeles Péter polgármester özvegye, utóbb Kottanner János bécsi polgár felesége, aki Erzsébet királynő udvarába kerülve közelről átélte a magyar politikai eseményeket s különösen a magyar koronának a visegrádi várból való elvitelével vált híressé. Fennmaradt naplója legrégebb női naplónk s mai napig is becses történeti forrásmunkánk.

Általában azonban a nők társadalmi helyzete férjükhöz van kötve. Az 1430-ban elhalt Laistel János polgármester özvegyét egy azévi összeírás nem a polgárok, hanem a lakók között sorolja fel. 1440-ben a csecsemő V. László királyt és Erzsébet királynő udvartartásának egy részét a várostorony mellett, a mai tanácsháza helyén álló házban helyezik el. A városi tanács ezért a ház tulajdonosát, Ainweg Lénárd belső tanácsos özvegyét olyan hirtelen lakoltatta ki, hogy ez még ágyneműjét sem tudta magával vinni s Erzsébet királynőnek kellett az özvegy érdekében közbelépnie. Ugyanennek az Ainweg Lénárdnak korábbi felesége Eilinsgrab Egyeddel, egy patrícius-család sarjával sorozatosan házasságtörést követett el. Mindkettőjüket halálra ítélték. Az asszonyon az ítéletet végre is hajtották, a férfinak Albrecht osztrák herceg közbenjárására megkegyelmeztek, de négy évre kitiltották Sopronból; azonban még ennek az időnek lejártá előtt a belső tanács tagja, majd városbíró lett. A nőknek ezzel a társadalmi helyzetével magyarázható a nagy korkülönbséggel kötött házasságok feltűnően nagy száma, hiszen az iparosoknál szinte bevett szokássá vált, hogy a mester özvegyét a legidősebb segéd vette el, aki így céhpolgárrá emelkedhetett. A nőknek ezzel a kiszolgáltatott helyzetével függ össze, hogy a polgárcsaládok házasságaiban a legnagyobb szerepet a vagon játszotta.

8. Nem szóltam még a város kereskedelméről, lakóinak életéről, ⁴²anyagi és szellemi műveltségéről. Azt hiszem, hogy ezeknek a kérdéseknek bővebb tárgyalása már szétfeszítené előadásom keretét. Említett történeti vázlatomban erről is szóltam. Nem fejezhetem be azonban előadásomat anélkül, hogy Sopron országos jelentőségére ne mutatnék rá. Már 1153-ban Idrisi arab geográfus, a kor legkiválóbb földrajzírója a magyarországi települések közül Buda és Esztergom mellett Sopront emeli ki a legjobban. I. Károly királyunk a XIV. század első felében több ízben az ország kapujának nevezi. Fejlett városi életével, kereskedelmi, kulturális és politikai súlyával a XV. században a 7, majd 8 szabad királyi város között van s mint kiemelt város a főnemességgel szemben is hallatja szavát. Polgárai német műveltséget közvetítenek, ugyanakkor a magyar műveltség hordozói és őrzői is, akik az akkori haladásban, a polgári fejlődésben élenjárnak. Ehhez az örökséghez Sopron az újkorban sem volt méltatlan, amint ezt nemcsak a helytörténet, hanem a magyar irodalomtörténet, zenetörténet, művészettörténet és ipartörténet s nem legutolsó sorban ez az Ünnepi Hét is bizonyítja. Azt hiszem, ez a város mai művelődésünkben is elfoglalt előkelő helye alapján megérdemelné, hogy elesettségéből felemeltessék és ennek megfelelően elismertessék.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Terestyéni Ferenc: Kis János nyelvének egységesítő hatása a magyar irodalmi nyelvre a XIX. század első harmadában

⁴³Terestyéni Ferenc: Kis János nyelvének egységesítő hatása a magyar irodalmi nyelvre a XIX. század első harmadában

1. A Pesti Hírlapban 1846-ban halálának hírére írt rövid megemlékezésben ezt olvashatjuk: „A magyar irodalomnak egyik fő alapítója... félszázadnál jóval tovább – igénytelenül, de lankadatlanul működő bajnoka” (631. sz. 131.). Ez a megállapítás Kis Jánost a magyar nyelvi és irodalmi felbuzdulás hősi korszakának szorgalmas munkásaként tünteti fel. Minket azonban ezúttal Kis Jánosnak nem annyira fél évszázadnál hosszabb irodalmi pályafutása érdekel, hanem az a nyelvi gyakorlat, az az írásmód, melyet a XIX. század első három évtizedében megjelent munkáiban megfigyelhetünk.



Kis János (Ehrenreich metszete)

Kölcsey Ferenc mind a meginduló kritikai irodalom, mind az egykorú irodalmi nyelv állapota szempontjából oly fontos recenziói egyikében, ⁴⁴amely az 1817-ben megindított és szélesebb körű elterjedtségre szert tevő és az irodalmi nyelv – főképp a tudományos irodalom fejlődésére nézve nagyjelentőségű Tudományos Gyűjtemény című folyóirat második számában jelent meg Kis Jánosnak 1815-ben Kazinczytól kiadott verseiről, a következőket olvashatjuk. Miután bevezetőül megállapítja, hogy Kis János „a’ Magyar Nemzetnek philosophus poétája”, a nyelvről így nyilatkozik Kölcsey: „A’ mi Kisnek nyelvét illeti, REC. ajánlja minden fiatal íróinknak, hogy a’ Kis köteteit... Studiumokká tegyék. Az ő nyelve szép, tiszta, világos és egyszerű”. Az 1820-as évek irodalmi nyelvének fejlődésére nézve rendkívül fontos és tanulságos következtetésekre alapot szolgáló szavak ezek a kétségtelenül tárgyilagosan ítéző Kölcsey részéről.

Kölcseynek Kis János nyelvére vonatkozó megállapítása mellé, mivel a továbbiakban arra szükség lesz, állítsuk még ide Kazinczy Ferencnek a sorait, melyekben a tőle sajtó alá rendezett verskötet „Előbeszéd”-ében így nyilatkozott barátjának, Kisnek a nyelvről: „Nyelve tiszta, egyenlő távolságban vagyon némelyeknek félénkségektől ’s másoknak vakmerő bátorságoktól, ’s tanult nyelv; stíljé eleven, piperétlen, de csinos, de zengő, velős, és hol helye vala – mert ez neme verselésünknek örömet nem szárnyalt – felemelkedett, versei könnyű ’s kedves folyamatúak, ’s becsek nem az áradó zavaros özönben áll”. Kis János stílusára tett megállapítások egyikével, másikkal esetleg vitába lehetne szállni; Kazinczy értékelésébe kétségtelenül belejátszott Kis iránt érzett barátsága. Még leginkább egyetérthetünk az utolsó megállapítással: „versei könnyű és kedves folyamatúak, becsek nem az áradó zavaros özönben áll”.

Azokkal az észrevételekkel azonban, melyeket a szoros értelemben vett nyelvére tett Kazinczy, nyugodtan egyetérthetünk, és elfogadhatjuk őket tárgyilagos megállapításoknak, annál is inkább, mivel összhangban állnak a stílusra tett, előbb idézett észrevétellel, de összhangban vannak Kölcsey ítéletével is. És minket most Kölcsey és Kazinczy bírálatából az érdekel, hogy a két kiváló kritikus, aki bizonyos szempontból az 1820-as évek irodalmi nyelvi normáját képviseli, egybehangzóan azt vallja Kis János nyelvéről, hogy az a nyelv „szép, tiszta, világos”, hogy az a nyelv „tanult nyelv”, amely olyan mértékben tükrözi az egykorú irodalmi nyelvnek, hogy Kölcsey véleménye szerint zsinórmértékül szolgálhat a fiatal íróknak. Olyan pozitív tartalmú megállapítások ezek az irodalom, illetőleg a magyar nyelv megújításának két kiváló képviselőjétől, amelyekből hasznos következtetéseket vonhatunk le Kis János nyelvére, illetőleg e nyelvvel való összehasonlítás révén az 1820-as évek forrongásban lévő, különböző természetű ingadozásokat mutató irodalmi nyelvének állapotára. A fenti megállapításokból – főképpen Kölcsey javallásából – arra következtethetünk, hogy Kis János nyelve – elsősorban a költeményeiben megfigyelhető nyelve – esetleg el nem hanyagolható mértékben hozzájárult az egységesülés útjára lépett, de abban az időben még kisebb-nagyobb ingadozásokat mutató irodalmi nyelv különbségeinek, egyenetlenségeinek a megszüntetéséhez, azaz az egységesülés megvalósulásához. Éppen azért azt gondolom, hogy a nyelvújítás évtizedeiben sok ingadozás után megszilárduló irodalmi nyelvünkről is nagyon tanulságos képet kaphatunk, ha Kis Jánosnak a költői nyelvét azzal összehasonlítjuk, pontosabban: vizsgálat tárgyává tesszük Kis János írásgyakorlatát abból a szempontból, vajon milyen álláspontot foglalt el a gyakorlatban azokkal a nyelvi kérdésekkel szemben, melyek még ellenkezés, különbözőség, gyakran vita tárgyát képezték az irodalmi nyelvben. ⁴⁵Világosabban megfogalmazva a kérdést: azt kellene kimutatni, hogy a még „vita alatt” álló nyelvi jelenségekben Kis Jánosnak íásaiban megvalósított eljárása hogyan viszonylik az egységesülő irodalmi nyelvben lassanként megszilárduló és általánossá váló formákhoz.

2. Mielőtt azonban ehhez a nagyon tanulságosnak ígérkező összehasonlításhoz kezdenénk, bevezetőül rövid pillantást kell vetni az egykorú irodalmi nyelv állapotára. Számos egykorú megállapítást idézhetnénk erre nézve, a sok között is egyik legtanulságosabb talán Döbrentei Gáboré, aki „Nyelvünk csínosságára való ügyelet” címen 1818-ban ezt írja: „Írójink hazafiúságának akadályokkal küzdött ereje kevés idő alatt sokra vitte nyelvünket”, de folytatja – „a művészi bevezetés még hátra van” (TudGy. XII. 32–33). A „művészi bevezetés”-re való törekvés folytán „a mostani idő – írja tovább – hitvány iskolai occupációs foglalatú holminak egybehalmozása helyett már csak szépen írt velős munkát fogad figyelemmel” (uo.). Az írók közül „senkinek se szabad csak egyedül a’ maga szülőtte földjén otthonos nyelvét tartani a’ legjobbnak”, ellenben – s ez a fontos – az íróknak kötelességük „tanult hazai nyelven írni” (uo.). Az egységes és megállapodott irodalmi nyelvtől azonban még kisebb-nagyobb akadályok választanak el. Szeder Fábrián, aki a magyar „írói nyelv” ügyét több nagyon tanulságos cikkben is tárgyalja, 1823-ban „A’ Magyar Grammatika megállapításáról” címen írt értekezésében (TudGy. X. 67–74) sajnálattal állapítja meg, hogy az „írói nyelv”-ben lévő különbözőségek oka az, hogy „nem valának a nyelvnek megállapított szabásai, és a’ mi elég sajnós, máj napig sincsenek” (67). Az írók szaporodtával ennek következtében a hön óhajtott egység helyébe újabb különbözőségek keletkeznek: „kik e’ folyó században, ezekben az anyagi nyelvünknek még legkedvezőbb években, mennél számosabban írnak magyarul, annál többek a különbözőségek, úgy, hogy végtére majd csak nem azt mondhatjuk, hogy minden új szerzővel új különbözőségek kerekednek”. (69) Oka ennek az, hogy „Íróink nem ügyelnek egyformán a’ Grammaticára és Orthographiára” (69). A grammatikákban sincs sok köszönet, egymással ellenkezőt tanítanak, és „ezzel a tudósok és írók közt oly szakadásokat okoznak, mint a’ millyeneket magok között szerzetnek”. (uo.)

Az irodalmi nyelvben megmutatkozó, az egység rovására menő különbségek főképpen a meginduló tudományos irodalomban figyelhetők meg, tehát a prózai írásokban, míg a költők gyakorlatában – bár a

teljes megegyezés hiánya itt is könnyen megállapítható – közelebb jutottunk már az egységes és normaérvényű irodalmi nyelvi gyakorlathoz. Az irodalmi nyelvben megmutatkozó különbözőségek, ellenkezések és a nem ritkán nyomukban járó szenvedélyes viták részben az ortográfia terén, részben az alaktan kérdéseiben és nem utolsósorban mondatszerkesztési eljárásokban jelentkeznek, illetőleg ezekre vonatkoznak. A különbözőségek között nem ritkán felbukkan a nyelvjárásság kérdése is. A továbbiakban ezen a négy területen próbáljuk meg Kis János költői nyelvében megfigyelhető gyakorlatnak az egykorú irodalmi nyelvvel való összehasonlítását. És, hogy ezt a feladatot minél jobb eredménnyel végezhessük, vizsgáljuk meg röviden Kis János nyelvének a nyelvjújtáshoz való viszonyát.

3. Kazinczy szavai erre nézve tökéletesen útbairányítanak bennünket: „Nyelve tiszta, egyenlő távolságban vagyon némellyeknek félénkségektől, s másoknak vakmerő bátorságoktól”. Ezek a szavak világosan megmondják, ⁴⁶ hogy Kis János nem tartozik az újítás ellenségei közé, de a merész újítók közé sem. Szépen akar írni, mint Kazinczy, akit példaképnek tekint bizonyos mértékben, de nem követi vakon; új szót alig csinál, Kazinczy idegenszerűségeit pedig gondosan kerüli. „Józan neológus” létére a két véglet közötti közvetítő szerepét igyekezett betölteni. Ezt a szerepét különösen világosan fogalmazta meg a Tudományos Gyűjteményben írt cikkében: „Egynéhány gondolat a magyar nyelv kimíveltetése módjáról” (1825. XI. 3–8), amelyben jellemző bizonyítékát adta az ellenfelet kibékíteni akaró szándékának. Az újításokat elvileg elfogadta; cikkében azonban fontosnak tartotta, hogy az írásmód a publikumot meg ne botránkoztassa. „Fő dolog – írta – az, hogy az író munkájában az olvasót bájolni tudja... A nyelvjújtásban tovább érünk, ha lassan járunk” – mondja később. Írói működése a józan neológia jegyében folyt le, ezért esik neve és munkássága a nyelvjújtási harc küzdőterén kívül – írta róla Sima Ödön (Magyar Nyelv, XII, 397). Nem egy olyan egykorú megállapítást idézhetnénk, amelyből kitűnnék, hogy Kis János költői és tudományos nyelvét a túlzásoktól való józan mérséklete folytán állítják a recensensek nem egyszer dicsérendő példának a nemzet elé. A sok közül most csak egyet ismertessünk. A Tudományos Gyűjtemény 1824-es évfolyamában az *Aspasia* című zsebkönyv kritikusa keményen elítélve a zsebkönyv egyik-másik cikkében, költeményében található sok-sok újítást, ezzel kapcsolatban a túlzókkal szemben példának említi többek közt Kis Jánost is: „Tekintsük Kis Superintendens, Kisfaludy, Virág, s más érdemes Irónk munkáit, a’ kikre minden igaz Magyarának tisztelettel kell emlékezni, miért nem jönnek ki ezek ellen észrevételek? – azért, mivel minden hazafi megisméri azoknak belső betsét”. Ez a „belső bets” a recensens állásfoglalásából kivehetően a szertelen újításoktól való tartózkodásban, a józan mérsékletben rejlett. Van a recensens megjegyzésében valami, amin érdemes elgondolkodni: valóban igaz, hogy Kis János nyelvi gyakorlatában követett eljárásai ellen – leszámítva azt a néhány helytelenítő észrevételt, melyet Kölcsey tett a verseiben itt-ott felbukkanó, néhány népies ízű és „fentebb nemű poésisben kerülendő” kifejezésre (TudGy. 1817, II, 127) – jóformán valóban nem „jöttek ki észrevételek”. Tartózkodó és óvatos magatartásának meglelt a jutalma. Nyelve szépségre, tisztaságra, kiegyensúlyozottságra törekvő „tanult nyelv”, – miként Kazinczy megállapította róla – amelyre nem egyszer példaként hivatkoznak a túlzó újítás ellenségei, de rá hivatkozik másfelől Kazinczy is a maradiakkal szemben. (Vö. Németh Zoltán, Kis János szerepe kora irodalmi életében 1941. Győr. 38–40.)

4. A nyelvjújtáshoz való viszonya után vegyük most szemügyre Kis János nyelvét a *nyelvjárásság* szempontjából. Ezt a problémát két területen ragadjuk meg: egyrészt a tájszavak használatának kérdésében, másrészt pedig nyelvjárásság grammatikai formáknak az irodalmi nyelvben való felhasználásában.

Amikor *Rát Mátyás* 1780-ban a megindítandó Magyar Hírmondó megjelenését bejelentette, az évégett szétküldött „Hírlelő levelek”-ben az újság nyelvére nézve ezt közölte a jövőre olvasókkal: „A’ mi a’ magyarságot illeti, melylyel a Hírmondó élni fog, az az alföldi Tisza-melléki, de a Duna-mellékivel és

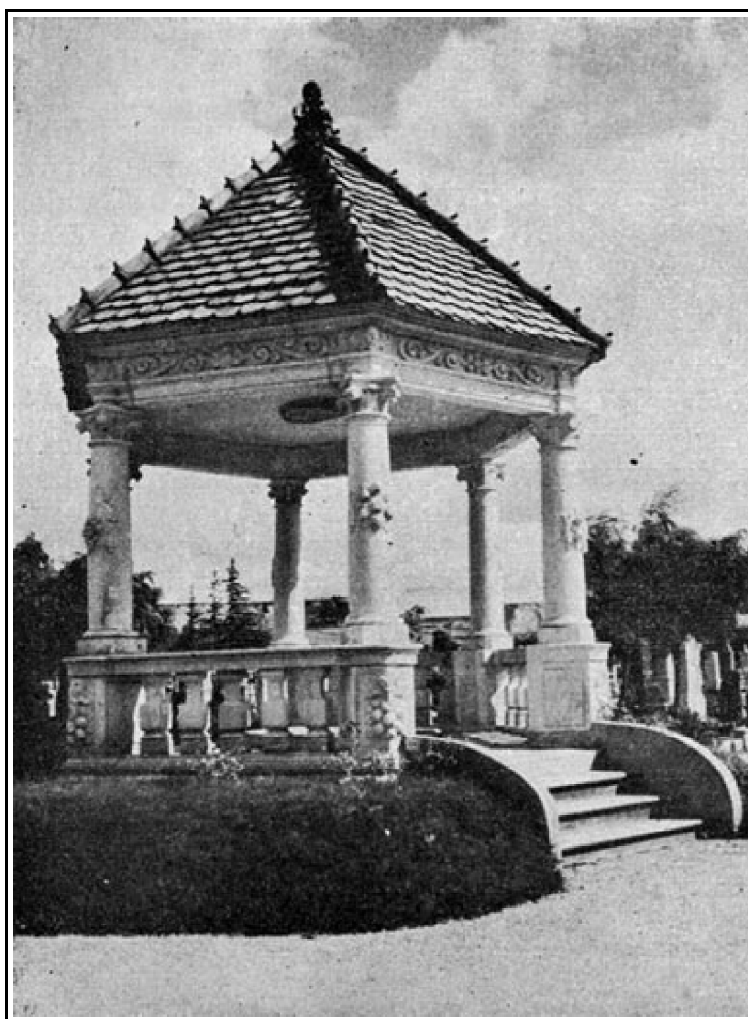
Erdélyivel elegyedett léssen. Ezt tartja az író leghelyesebbnek”. Ez a meglepő, de a magyar nyelvjárási viszonyok közt okos megállapítás világosan kimondja, hogy az újságban alkalmazandó ⁴⁷magyar irodalmi nyelv nem ezt vagy azt a nyelvjárást fogja tükrözni, hanem mintegy ötvözete lesz az országban található – viszonylag szélesebb körben elterjedt – nyelvjárási elemeknek (vö. Pais Rezső, A magyar irodalmi nyelv: MTA. I. Oszt. Közl. IV. k. 3–4. sz. 456). Emlékeztethetünk ezzel kapcsolatban Döbrentei Gábortól 1818-ban megfogalmazott követelményre, mely szerint az irodalmi nyelvi norma értelmében „senkinek se szabad csak egyedül a’ maga szülötte földjén otthonos nyelvét tartani legjobbnak, hanem tudnia kell a’ két Hazának több tájain felkölt Irók munkájából, ha más vidék nem tartotta-e fenn vagy az igék hajtogatását... vagy egyebeket jobban” (TudGy. 1818, XII. 27–28). Döbrentei figyelmeztető szavai azok ellen irányulnak, akik az egységesülés és megszilárdulás útjára lépett irodalmi nyelvbe új, meg új nyelvjárási formákat igyekeznek behozni. Ilyen törekvés pedig a XIX. század első harmadában – jól tudjuk – egyáltalán nem volt ritka. Így többek között – hogy példát említsek – Kazinczy Ferenc Sipos József „Ó és Új Magyar” (1816. Pest) című könyvének bírálatában fölényesen visszautasítja a szerzőnek a Debrecen környéki nyelv tisztaságára vonatkozó állításait és az ország többi vidékének nevében tiltakozik az ellen a vezető szerep ellen, melyet Sipos József a debreceni nyelvnek az irodalmi nyelvben biztosítani akar: „Prof. Sipos Ur a’ fő hatalma a’ nyelvben a’ Debreczen táján lakó nép Szokásnak tulajdonítja, melly tisztább az idegenektől (ez haszon, és kár egyszer ’s mind” – teszi hozzá) – „mellynek beszéde kellemesebb, mint más tájakon lakó Magyaroké, (ha kellemesebb-e, ha igazabb-e, mint a’ Bodrog szélén és Miskolczon)” – teszi újlag gúnyosan hozzá Kazinczy (TudGy. 1817. XII, 99).

Pápay Sámuel a XIX. század elején még arról ír, hogy nálunk a sajátos körülmények folytán nem lehet azt keresni, hogy „melyik Megyénk Nyelvszokása formálta azt a’ Beszédejtést, mellyet legjobb Magyarságnak, ’s a’ mellyet egyedül Irónyelvnek tarthatunk” (A Magyar Literatura esmérete, 1807. 88–89). Mivel pedig a legjobb nyelvszokás is „ögyelelve hol így, hol amúgy él” bizonyos szavakkal: „pl. *idő, üdő; idvez, üdvöz; szók, szavak; varjuk, varjak; bélét, eszét, bőré, béli, eszit, bőrit* ’s a’ t... még egy darabig mind a’ kettő divattyában marad, míg nem osztán az egyik a’ másikon diadalmat vesz... így fognak majd egyszer elavulni – teszi hozzá jóslólag – ezek: *bőri, béli, eszi* ezek helyett: *bőre, béle, esze*... efféle szók tehát, míg azokkal a’ Nyelvszokás egyformán él, az Irónyelvben is kinek kinek tetszése szerint fennmaradnak és főképpen a’ Poétáknak igen nagy szolgálattára vagynak” (i. m. 93–94). Döbrentei fentebbi szavai és Kazinczy állásfoglalása azonban világosan mutatják, hogy a Pápaytól jelzett „ögyelelve élés”, azaz tájnyelvi formáknak az irodalmi nyelvben való használata a XIX. század második évtizedének végére egyre inkább korlátozódik, egyre szűkebb térre szorul, ami másként azt jelenti, hogy kezd kialakulni egy olyan nyelvi norma, sőt lényeges vonásaiban az már többé-kevésbé ki is fejlődött a XIX. század első harmadának végére – amely már nem tűrheti a tájnyelvi elemekkel való tarkítását. Valószínűleg ennek a nevében marasztalja már el Kölcsey bírálatában Kis János egyik versében olvasható „szemeidnek *éli* e’ helyt *éle*” (TudGy. 1817. II, 126) kifejezést, amelyikhez hasonlókról Pápay Sámuel még korábban azt mondta, hogy „mind a’ kettő divattyában” van, „az Irónyelvben is kinek kinek tetszése szerint” használhatók. Szeder Fábán pedig 1829-ben valószínűleg szintén a megszilárduló irodalmi nyelv követelményének ⁴⁸megfelelően az „írói nyelv”-ben használatos „*esze*”, „*hite*”, „*szeretete*” formákkal szembe állítva az „*eszi*”, „*hiti*”, „*szereteti*” alakokat, utóbbiakról úgy nyilatkozik, mint olyan tájnyelvi formákról, melyeknek használatát az írói nyelv nem engedheti meg (TudGy. 1829. V, 13–14). Hogy ilyen, a nyelvjárási különbségekkel, továbbá a tájszavakkal szemben – legalább is azoknak bizonyos rétegével szemben – bizonyos kiegyenlítődést mutató, illetőleg azokkal szemben bizonyos ellenállást tanúsító nyelvi norma a jelzett időben részben már kialakult, azt Kölcseynek azok a recenziói mutatják, amelyekben Csokonainak, Berzsenyinek és Kis Jánosnak verseiben található tájszókat és népi kifejezéseket „fentebb nemű poézis”, sőt „fentebb nemű próza” nevében elítéli (vö. TudGy. 1817. II, III, V.); de nem kevésbé

bizonyítják ezt azok a hivatkozások, melyek Kis János költeményeinek nyelvére történnek, s melyek közül egyik-másik mintegy normának jelöli meg az ő nyelvét.

Kis János a nyelvjárások és a kifejlődő irodalmi nyelv viszonyára vonatkozó véleményét legrészletesebben „A Magyar Nyelvnek mostani állapotjáról” című, 1806-ban megjelent pályamunkájában fejtette ki (86–90). Véleménye szerint a dialektusokat fel lehet használni a nyelv gazdagítására, főképpen az arra alkalmas tájszók felvételével: „vagnak Magyar és Erdély országnak különböző részeiben, különösen a’ Székelyek között – írja – nevezetes és számos beszédbeli különbözőések ’s külömb külömb környék szók, mellyeket illendő vigyázással haszonra lehetne ’s kellene fordítani” (i. m. 87). Az a kérdés most már, található-e Kis János költői és írói gyakorlatában olyan törekvést, hogy saját szülőföldjének (a Sopronmegyei Szent-Andráson született és életét legnagyobb részt Sopronban élte le) tájszavait és tájnyelvi sajátosságait meg akarná honosítani az irodalmi nyelvben. A szigorú ítéletű Kölcsey és Kazinczy alig mondhatták volna verseinek nyelvéről, hogy az „szép, tiszta, világos”, ha abban kirívó nyelvjárási formák bukkantak volna fel. Nyugodtan megállapíthatjuk, legalább is költői nyelvről, – hogy az tájnyelvi sajátosságokat alig tüntet fel, még olyan jelenségekben sem, amelyekben pedig szűkebb hazájának szokása szerint – mondjuk – leginkább feltételezhetnénk: így pl. verseiben alig találunk *ö-ző* formát. Még olyan szavakban is *e*-vel él, amelyekben később az irodalmi nyelv befogadta az *ö-s* formát: *kirepiül, fertelmet, felett, setétség, csendesség, csepegnek, fered*, stb. Azok a népiesnek tűnő formák, mellyekkel nagy ritkán verseiben – prózájában talán gyakrabban – találkozni, egyáltalán nem mondhatók csak nyugat-dunántúli sajátosságoknak, mert azok az ország más vidékein is feltűntek abban az időben; ilyenek: *esmér, oskola, szerént, esmerték, belőlök*, stb.

A legerdöntőbb tanú azonban mindenképpen maga Kölcsey Kis János verseiről írt recenziójával. Ismeretes, hogy Kölcsey megróttá Berzsenyit a verseinek nyelvébe „helyenként becsúszott provinciálizmusok” miatt. „Érteni kell a’ poétának, – írta – hogy vagnak szavak és szóllások, mellyekkel kivált a’ poézis fentebb nemeiben élni nem lehet”. (Tud. Gy. 1817. VII, 97). Kis János nyelvvel kapcsolatban nem szól provincializmusokról, ellenben miután Kis nyelvét követendő példának ajánlotta, így folytatja bírálatát: „midőn Kisnek Stylusa ifjainknak így ajánltatik, REC. mulaszthatatlan kötelességének ismeri, hogy azon szóllásokat is kimutassa, mellyek őtet megbotránkoztatták. Mert illetlennek leli fentebb nemű poésisben az illyeket, mint *Csak papagáji csacsкасágot ’s betyári gúnyolást lelek* (I. k. 2); *csürben hágy*, melly szóllást a’ fentebb nemű prózában 49 is kerülni kell (15); *gyengén legyezik, szemeidnek éli e’ helyt éle* (66), *mert egy istene a gyomra* (151), *homloka ránczai* (176), stb. Ha a Kölcseytől kifogásolt kifejezéseket megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy ezek nem minősíthetők tájnyelvi formáknak, hiszen azokkal szinte általánosan éltek a népnyelvben. Ezeket nem mint nyelvjárási elemeket kifogásolja Kölcsey, hanem mint a köznyelvnek, illetőleg a népnyelvnek olyan eszközeit, melyeket akár az erősen reális tartalom, akár a durvább hangulati velejárási miatt nem lehet használni a választékos irodalmi nyelvben.



Kis János síremléke a soproni ev. temetőben (Diebold K. felvétele)

Találunk Kis János fentebb említett pályamunkájában egy olyan megnyilatkozást, melyben saját vidékének divatozó ejtési sajátságára támaszkodva, kifogást emel az ellen, hogy a Tisza vidékén divatos hosszú magánhangzóval ejtett szavak egyre nagyobb számban kerülnek bele az irodalmi nyelvbe. Azonban nem a Dunántúlon divatozó rövidhangzós formákhoz való makacs ragaszkodás mondatja ki vele a tiltakozást, hanem az az aggodalom, hogy a hosszú magánhangzóval ejtett szavak túlságos elszaporodása következtében a magyar költői nyelv sokat veszíthet esztétikai hatásosságából. Ezért ítéli el „a’ húzásos vagy hosszú vocálisoknak szerfelett 50való sokasítását” (i. m. 106). Azt is tudja, hogy a Tisza vidékén lakók – ez „a’ vidék a’ legtisztább magyarsággal dicsekszik” – írja róla – azt fogják mondani szavai nyomán: „ezen ítéletem elárulja születésem földét”. Ámde teszi hozzá és pedig helyesen: „részre hajlás és előre bészívott ítélet nélkül kell a’ dolgot vizsgálni” (107). A fontos az, hogy olyan formák honosodjanak meg az írók nyelvében, melyek a nyelv hathatosságát, kellemes hangzását növelik. Kis János nyelvében tehát nem lehet annak nyomára akadni, hogy saját vidéke beszédmódját akarta volna más vidéken használatos formák rovására előtérbe állítani. Az 1790-ben alakult Soproni Magyar Társaságról szólva Emlékezéseiben azt írja, hogy ennek a körnek egyik fontos feladata volt a grammatikák tanulmányozása. A

rábaközi fiú, aki fiatalon megismerte az ország különböző vidékeinek a beszédmódját (Erdély és a Dél-vidék kivételével bejárta Magyarországot), tulajdonképpen filológus nyelvtudás megszerzésére törekedett. Nyelve – miként Kazinczy mondja róla – „tanult nyelv”, mely mintegy kiegyensúlyozott formája az alakuló és még nem egy tekintetben ingadozó irodalmi nyelvnek; nyelve nem mutat fel kirívó tájnyelvi sajátosságokat, sem szembeötlő neologizmusokat, és éppen azért vált mintájává az egykorú irodalmi nyelvnek. Ezért van az, hogy Kis János nyelve ellen nem hagzottak el észrevételek, ellenben nem egyszer hivatkoznak rá állítások igazolására, helytelenségek kimutatására. Így például 1820-ban egy névtelen recensens sokféle (ortográfiai, grammatikai, stb.) kifogásolni valót találván Kováts Mihály „Az állati Mágnesség Mérő-Serpenyője” című könyvében, s felvetvén a jó és követésre érdemes tiszta magyarság kérdését, példának állítja „Kis János Urnak szép magyarsággal megírt munkáit, kivált azokat, mellyek a maga pennájából folynak...” (TudGy. IV, 104– 105). *(Folytatása következik)*



A soproni Széchenyi tér 1890 körül.
Jobboldalt a régi Lyceum, a postapalota helyén apró viskók.
(Rupprecht Mihály felvétele)

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Thier László: Mozart-vonatkozások Sopron zenetörténetében 1793–1956.

51 Thier László: Mozart-vonatkozások Sopron zenetörténetében 1793–1956.

(Kronológiai kísérlet.)

Mozart Wolfgang Amadeus születésének 200. évfordulója (1956. január 27.) az egész zenevilág ünnepe.

Sopron is részt kér belőle és joggal, mert itt a nagy zeneköltő muzsikája már korán ápolásra talált. Alig két évvel a mester halála után műsorra tűzik operáit, majd egyéb alkotásai kerülnek sorra: szimfóniái, nyitányai, miséi, hegedű- és zongoradarabjai, kisebb vokális művei, 1849-ben pedig *Requiemje*. Mozart-melódiára ír vallásos költeményt a Széchenyi-család egy nőtagja (1840), soproni származású zeneszerző formálja át a „Varázsfuvola” egyik áriáját bravurosabbá (1850 körül). Városunk szülötte, *Liebhardt Lujza* († 1899), Bécs, majd London ünnepezt művésznője, akit a korabeli sajtó a világ legjobb Mozart-énekesnőjének nevez. A századfordulón (1896) pedig külön zenetársaság alakul a nagy klasszikusok, többek között Mozart muzsikájának ápolására. (A soproni Haydn–Mozart–Beethoven-Klub.) Még ősbemutatóról is beszámolhat a krónikás: az „Adelaide”-hegedűverseny 1943. december 11-i előadásáról.

Adatgyűjtésünk a hírlapirodalomra is kiterjedt, amelyet kutatóink mindjobban értékelnek és kiaknáznak. A különböző műsorgyűjtemények szintén értékes kútforrásaink voltak. Ismert családoknál néhány első kiadású Mozart-kottára akadtunk, melyek szintén a soproni Mozart-kultusz régi kelete mellett tanúskodnak.

163 évet felölelő adatközlésünk csupán *kísérlet* egy teljes soproni Mozart-kronológia összeállítására, ezért esetleges pótlásokat mindenkor szívesen veszünk, hiszen fontos kiegészítő részei lehetnek kiadandó Mozart-bibliográfiáinknak. Egy-két adatot, például a „Schlaraffia Sempronia” Mozart-megemlékezését nem iktathattuk be kronológiánkba, mert időpontjukat nem sikerült megállapítanunk. – Itt köszönjük meg *dr. Csatai Endre* Kossuth-díjas múzeumvezető, *dr. Takáts Endre* főlevéltáros és néhány ismert zenebarát értékes segítségét. Az ő lelkeségük újabb lépéssel vitte előbbre a hazai Mozart-kutatást.

1756. január 27. *Mozart születése Salzburgban.*

1791. december 5. *Mozart halála Bécsben.*

1793. dec. 20. „Don Juan”. (Engedélyezésre a Helytartótanácsához felterjesztve. A színikazgató ekkor *Berndt Fülöp*, akinek műsora *Unwerth Emánuel* 1790–1793. évi budai műsorával teljesen azonos. Berndt soproni tartózkodása idejére esik az első *magyar színielőadás*. 1792. ápr. 30-án a líceum diákjai előadják *Lakos János* „Hunyady László” c. tragédiáját.)

1795. szept. 4. „Don Juan”. (Cenzurára felterjesztve. A színikazgató ez évben *Paraskovitz Konstantin*.)

– dec. 11., 13. „Varázsfuvola”. (Az első Mozart-opera, amelynek *soproni* előadásáról biztos adatunk van. A színikazgató a „Pressburger Zeitung”-ban hirdette meg. Az előadást külsőleg is fényessé kívánta tenni: új díszleteket és ruhákat csináltatott. A nagy sikerről a pozsonyi újságot értesítették, kiemelve *Greimel* díszletfestő nagy munkáját. (Lásd: *Pressburger Zeitung*, 1795. dec. 11., 12., 13.)

1796. „Don Juan”. (Engedélyezésre felterjesztve.)

– „Der Stein der Weisen” oder „Die Zauberinsel”. (*Schikaneder* vígoperája *Mozart*-betéttel. Engedélyezésre felterjesztve.)

1804. febr. 20. „Der Stein der Weisen, oder „Die Zauberinsel”. (*Mozart*-betét.)

1812. szept. „Titus”. (Cenzurára felterjesztve.)



Liebhart Lujza soproni születésű híres Mozar-énekeső

1813. „Don Juan”. (Cenzurára felterjesztve.)

1817. nov. 2. *Artnér Terézia*, soproni költőnő a reformáció háromszázados ünnepére *Mozart* zenéjére kantátát írt, melyben az áriákat Hoch Lipót szíinigazgató énekelte. A hatalmas ének- és zenekart Seybold István orgonista vezette. Az énekkart az orgonán kívül a katonai és a városi zenekar kísérte. *Gamauf Jozefa* *Mozartnak* egy kiváló hangversenyét adta elő orgonán. A kantáta szövegét nyomtatásban is kiadták. Az ünnepély emlékét az ev. templom egyik oszlopán ma is látható felírás őrzi.

1820. jan. „Titus” nyitány. (Katonazene.)

1829. márc. 23–24. „Varázsfuvola”. (A szíinigazgatók: Willi és Hold.)

– ápr. 7. „Don Juan”.

– A Soproni Zeneegyesület id. Kurzweil Ferenc karnagy szerkesztette zeneműjegyzékében *Mozart* „Don Juan”-jának egyik áriája szerepel 20 zenekari szólammal. (A leltár 26. száma.)

1830. dec. 17. *Mozart*-kórus. (Zeneegyesületi hangverseny.)

53 1831. febr. 25. *Mozart*-kórus. (Zeneegyesületi hangverseny.)

– dec. 16. „Titus” nyitány. (Zeneegyesület.)

1832. május 13. A zeneegyesületi iskola *kézírtásos* műsorán e szám: „Introductions-Terzett aus der Zauberflöte von A. Mozart für Sopran”.

– nov. 28. „Varázsfuvola” nyitány. (Zeneegyesületi hangverseny.)

1833. dec. 20. Tercett a „Figaro lakodalma” c. operából. (Zeneegyesület.)

1834. április 10. Ária „Don Juan”-ból. (Zeneegyesület.)

1835. április 3. Zeneiskolai *kézírtásos* műsorán e szám: „Arie aus der Oper Die Zauberflöte. Gesungen von Jos. Balassa”.

1836. március 18. „Don Juan” nyitány. (Zeneegyesület.)

– dec. 30. „Varázsfuvola” nyitány. Kettős a „Titus” című operából. (Kézírtásos műsor.)

1837. dec. 15. „Varázsfuvola” nyitány. (A bécsi vakok intézetének zenekara.)

1838. március 14. „Don Juan” nyitány a zeneegyesületi hangverseny műsorán.

1839. április 19. „Varázsfuvola” nyitány. (Játsszák a zeneiskola hegedűtanítványai.)

1840. március 27. A Zeneegyesület műsorán: „Bass-Arie aus (der) Zauberflöte. In diesen heiligen Hallen, mit Orchester-Begleitung, Vorgetragen von Aloys Christelli”.

– A „Különféle ájtatos énekek” (Verschiedene fromme Lieder) c. gyűjtemény megjelenése Sopronban. Ebben Batthyány Miklósné Széchenyi Franciska „Jőjj Uram! erősítsd szívem” kezdetű himnusza *Mozart-melódiára*. Az énekgyűjteményt Széchenyi Lajos nyomatta ki magánképzésére számára. Magyar fordítása *Mátray* Gábortól. (Lásd: Bartalus István: Emlékezés *Mátray* Gábor 1. tag felett. Bpest, 1877, 15. lap.)

1841. ápr. 30. Nagy ária a „Titus” c. operából. (Zeneiskolai hangverseny.)

– aug. 14. *Iby* Vilma 14 éves nagykanizsai leány Thalberg „Don Juan” fantáziáját játssza.

– őszén. „Don Juan” eladása a városi színházban. (A második állandó soproni színház megnyitásának éve. Az igazgató: *Pokorny* Ferenc.)

1842. február 5. „Don Juan”. (Színlapja az állami levéltárban.)

– ápr. 15. *Kaufmann* Frigyes akusztikus művész chordaulodion-on Mozart „Don Juan”-jának egy áriáját adja elő. További műsorszámok: „Der steinerne Gast” melodráma, előadja Darnaut, zenéjét Mozart után összeállította *Kaufmann* Fr. (harmonichordra), változatok a „Varázsfuvola” harangjátékos dallamára *Fürstena*utól (symphonionra).

1843. febr. 2. „Varázsfuvola” nyitány. (Zeneegyesület. A műsor további száma: „Homage (!) á Mozart. Variationen für die Violine, componirt von L. Jansa”. – Mozart géniuszának szentelt mű.)

1846. márc. 20. Mozart-nyitány. (Melyik?) *Willmers* hangversenyén.

1847. nov. 4. 29. „Don Juan”. (Wild Ferencsel.)

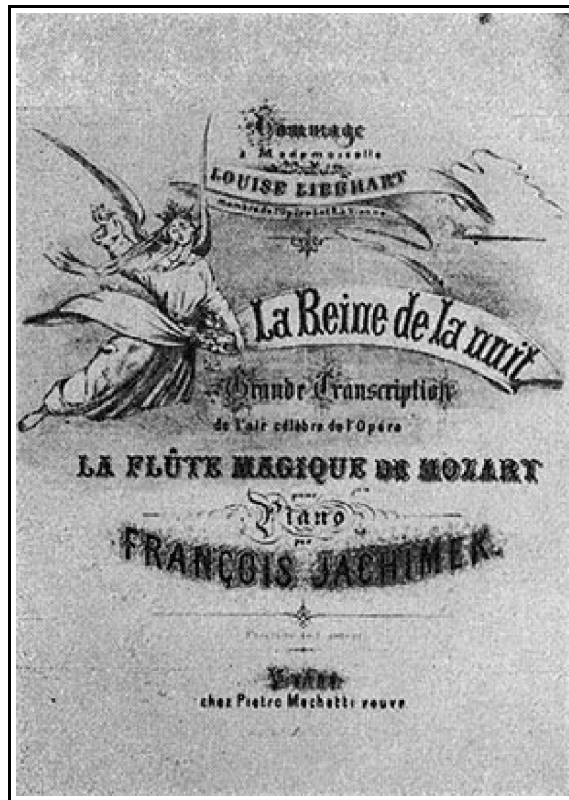
1848. márc. 8. A Zeneegyesület műsorlapján többek közt e számot találjuk: Arie des Osmin aus „Entführung aus dem Serail”, gesungen von Josef Staudigl, Hofkapellsänger.

– márc. 26. „Varázsfuvola”.

– május 28. „Titus” nyitány. (Kurzweil Ferenc Zenetársasága előadásában.)

54 1849. okt. 11. Requiem. (Szent Mihály-templom. A mű *első* előadása Sopronban.)

1850 körül. *Iff. Jachimek* Ferenc zongoraátirata a „Varázsfuvola” „Éj királynője” áriája felett. (Jachimek korának elismert zongoraművésze volt. Sopronban született 1830-ban. Saját szerzeményeivel már korán szerepelt a Zeneegyesület hangversenyein, több műve nyomtatásban is megjelent. Fenti átiratot földijének, Liebhardt Lujzának, akkor még a bécsi opera művésznőjének ajánlotta. Közlő példányán ceruzával az „Op. 1” megjelölése olvasható. Ez tehát Jachimek *első* nyomtatott zeneműve. A bécsi Mechetti-cégnél jelent meg. Lemezszáma: P. E. 19. – Jachimek 1870-ben Japán és Kína közt hajótörés áldozata lett. (Lásd: Vasárnapi Újság, 1870, 238. lap.)



Az „Éj királynőjének” áriája Mozart Varázsfuvolájából.
(A soproni születésű Jachimek Ferenc zongora-átirata)

1853. dec. 5. „Don Juan” nyitány. (Színházi hangverseny. Richter né – Győrből? – Mozart-áriát énekel.)

1856. jan. 7. „Don Juan”. (Gyenge előadás.)

1858. ápr. 23. A „Wiener Sängerbund” hangversenye Sopronban. A katonazene a „Varázsfuvola” nyitányát adja elő.

– húsvétvasárnap. Mozart-mise a Dom-templomban *Lorenz* János vezényletével. (Megment 1877-ben.)

– jan. 14. Requiem. (Szt. Mihály-templom. *Radetzky* tábornagy, Sopron díszpolgára halálakor rendezett gyászünnepély alkalmával. Az egykorú jelentésben olvashatjuk, hogy a fúvósokat a katonaság bocsátotta rendelkezésre.)

– Don Juan”. (Kottaun alatt; csak egy felvonás.)

– dec. 23. „Isis”-kar a „Varázsfuvola” c. operából. (Zeneegyesület.)

1859. nov. 6. „Cosi fan tutte”. (Zeneegyesület, kvintett.)

55 1860. okt. Koronázási mise. (Szent Mihály-templom. Lásd az „Oedenburger Intelligenz- und Anzeige-Blatt” 1860. okt. 12. számát.)

1861. húsvétvasárnap. Koronázási mise. (Dom-templom.)

– húsvéthétfő. Koronázási mise. (Szt. Mihály-templom.)

1863. okt. 4.–1864. június 30. között a Szent Mihály-templomban előadják Mozart B-, C- és D-dur miséjét.

1864. nov. 6. Mozart (?)-mise a Szt. Mihály-templomban.

1865. febr. 15. *Id. Kurzweil* Ferenc, templomi karnagy, a Soproni Zeneegyesület alapítójának (1829) halála. A klasszikus zene, így Mozart muzsikájának is lelkes ápolója volt.

1865. ápr. 22. „Don Juan” nyitány. (Vértes-zenekar.)

– pünkösdi „Credo”-mise. (Szt. Mihály-templom.)

– jún. 18. Koronázási mise (Dom-templom).

1867. nov. 6., 10. „A színigazgató” („Der Schauspieldirektor”) előadása.

1869/70. német színiidényben került előadásra a „Don Juan” és a „Varázsfuvola”.

1870. jan. 16. „Adagio religioso” (Csellón előadta *Haas* Manó, orgonán kísérte *Stiehl* Henrik szentpétervári orgonaművész. Ev. templom.)

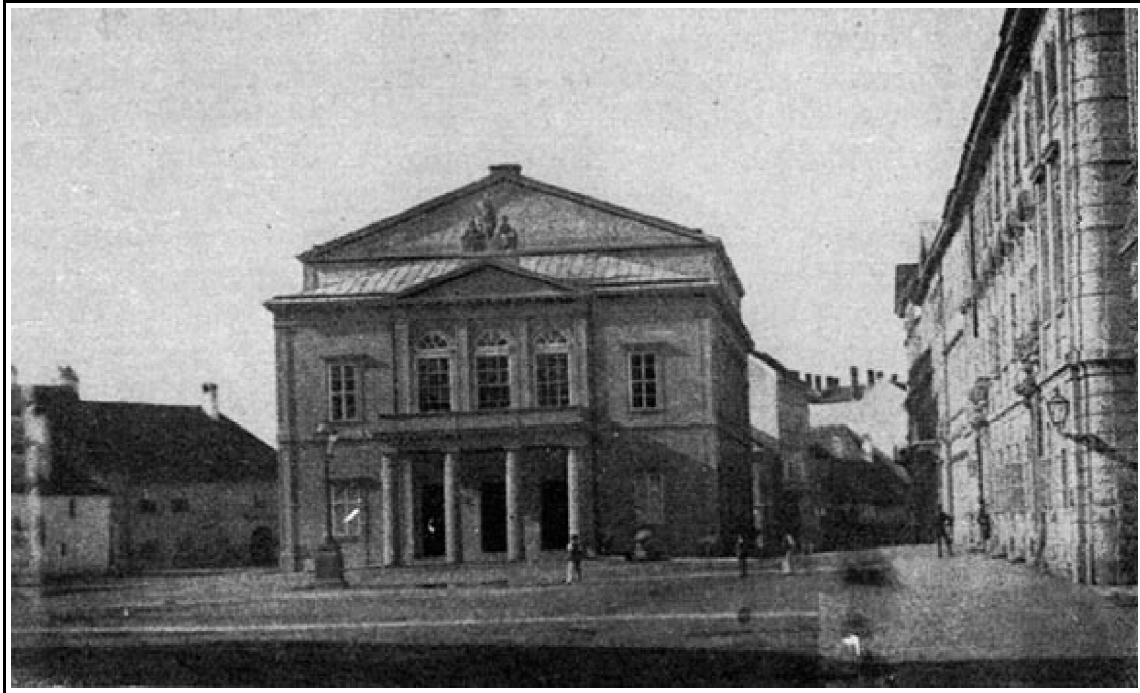
– márc. 19., nov. 20. „Don Juan”.

– dec. 20. „Varázsfuvola”.

1871. jan. 25. „Varázsfuvola.”

1872. dec. 20. „Don Juan”.

1874. nov. 8. C-dur szimfónia. (*Id. Lehár Ferenc* katonakarmester szimfónikus zeneestélye a Kaszinóban.)
- nov. 22. „Don Juan”. (*Lehár Ferenc* zeneestélye.)
1875. aug. 6. *Ifj. Kurzweil* Ferenc halála Sopronban. A klasszikus zene művelője volt. A Szent Mihály-plébániatemplom karigazgatójaként Mozart műveit is előadatta. (C-dur és B-dur mise.)
- nov. 15., 16. „Don Juan”.
1877. január. Részlet az „Il re pastore” c. operából. (*Orgeni–Haft–Timanoff*-féle hangverseny.)
1878. nov. „Don Juan”.
- nov. B-dur mise. (Dom-templom.)
1879. ápr. 5. „Varázsfuvola”, ária. (*Glozer Adél* hangversenye.)
1880. május. „Traumbild”. (A soproni „Dalfűzér” és a Budapesti Férfidalegylet hangversenyén.)
- december. „Titus” nyitány. (Filharmóniai hangverseny a színházban.)
1881. aug. 28. „Das Veilchen”. (*Glozer Adél* hangversenye.)
- B-dur mise. (Szt. Mihály-templom.)
1887. ápr. 26. *Király József Pál*, volt soproni tanítóképzőintézeti igazgató halála Kismartonban. Barátja volt *Liszt Ferencnek*, *Grillparzernek* és *Anastasius Grünnek*. „Erinnerungen” című, 1866-ban Sopronban megjelent művében közölte „Das Entstehen des Streichquartetts” c. költeményét, amelyben Mozart géniuszának is áldoz.
- május 2. A soproni Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Pinkafőn (Vas megye) rendezett hangversenyén Mozart „Titus” nyitányát és G-moll vonósnégyesét játssza.
- december. C-dur szimfónia. (A Soproni Zenebarátok Egyesülete hangversenyén.)
- 56 1889. dec. 15. „Bölcsődal”; ária a „Figaro házassága” c. operából. *Standthartner Henriette*, a bécsi opera művésznőjének előadásában s a Zeneegyesület rendezésében.)
1890. nov. 6. Zongoraszonáta. (*Zupancic Miklós Károly* zenetanár tanítványainak házi hangversenyén.)
1891. aug. 15. „Ave verum”. (Vegyeskar; Szt. Mihály-templom.)
1892. ápr. 17. Részletek a Requiemből. (Zeneegyesület.)
- ápr. 24. VI. kvintett. (*Zupancic Miklós Károly* kőszegi kamarazeneestélyén.).



A soproni régi színház. (1841–1909. Jobbról a régi Kaszinó. Rupprecht Mihály felvétele 1870 körül)

– aug. 10. A zeneegyesületi énekkar a soproni tűzoltónapok alkalmával a Szent Mihály-templomban előadja Mozart „Ave verum”-át.

1893. ápr. 4. Requiem. (A Soproni Zeneegyesület néhai elnöke, *Flandorffer Pál* emlékére rendezett templomi hangversenyén.)

1895. v. 1896. december. Klarinétötös. (Zupancic Miklós Károly zenetanár karácsonyi házi hangversenyének műsorán. Az év bizonytalan.)

1896. február. Ária a „Don Juan”-ból. (*Narenta k. a.*)

– szept. 22. *Klafsky Katalin* kiváló Mozart- és Wagner-énekesnő halála Hamburgban. Művészi pályáját Sopronban kezdte.

– nov. 22. A soproni Haydn–Mozart–Beethoven-Klub alapítása. (A klasszikus muzsika ápolását tűzte ki főfeladatául, de idővel szóhoz juttatta a modern zeneszerzők műveit is. Később beolvadt a Zeneegyesületbe. Alapítója *Zupancic Miklós Károly* zenetanár, a klasszikusok rajongója. Meghalt 1929. nov. 13.)

1897. márc. 14. „Varázsfuvola” nyitány. (Katonazenekar.)

– május 2. Nyitány; G-moll vonósnégyes. (A soproni Haydn–Mozart– Beethoven-Klub pinkafői – Vas m. – hangversenyén.)

1898. jan. 27. „Figaro” nyitány. (Zeneegyesület.)

– ápr. 8. „Ave verum”. (Szt. Mihály-templom.)

57– dec. 5. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart emlékhangversenye.

1899. jan. 27. „Figaro” nyitány. (Zeneegyesület.)

– ápr. 29. Sarastro áriája. (Varázsfuvola”; zeneegyesületi hangverseny.)

– dec. 5. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart ünnepélye.

– dec. 14. Esz-dur szimfónia. (Zeneegyesület.)

– febr. 21. *Liebhadt* Lujza, soproni születésű kiváló énekművész nő halála Londonban. A bécsi udvari operához kötő szerződése idején a kritikusok a legjobb Mozart énekesnőnek mondták.

1900. júl. 2. „Szerenád”. (A zeneiskolai hangverseny műsorán.)

– július. Zupancic Miklós Károly zenetanár és fia körlevélben tudatják a klasszikus zene soproni barátaival, hogy meghívásra családi körben, többek közt Mozart következő műveit hajlandók előadni: „Krebsen”-Duo, G-dur trio (K. V. 423) esetleg zongoratrio („Kegelstatt”-trio).

– nov. 8. „Titus” nyitány. (Zeneegyesület.)

– dec. 6. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart-emlékünnepe. (Dr. Viszota Gyula főreáliskolai tanár két epizódot olvasott fel Mozart életéből. A műsoron továbbá: Esz-dur szimfónia, K. V. 364; G-moll vonósnégyes (K. V. 478.)

– december 9. G-moll vonósnégyes. (K. V. 478. Zupancic Miklós Károly tanítványai karácsonyi hangversenyének műsorán.)

1901. ápr. 7. és dec. 25. Koronázási mise. (Szt. Mihály-templom. A Zeneegyesület előadásában.)

– jún. 6. Mozart-mise. (Szent Mihály-templom.) (?)

1902. jan. 4. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart emlékünnepe. A műsoron: C-moll fantáziája és D-dur (szóló) vonósnégyese szerepelt.

– április. A Bécsújhelyi Zeneegyesület Requiem előadásán a Soproni Zeneegyesület is résztvesz.

– május 3. Menuett. (A Zeneegyesület vonószeneke.)

– május 31. Adagio, menuett és gigue. (A zeneegyesületi vonószeneke)

– dec. 5. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart estje. A műsoron: G-dur vonósnégyes, Gluck-téma feletti változatok.

1903. dec. 5. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart emlékestje. A műsoron: C-dur zongoratrió, ária az „Il re pastore” c. operából, C-dur vonósötös.

1904. jan. 26. „Menuett”. (*Burmester* hangversenyén.)

– február 15. „Szövetség-dal”. (Toronyzene terve a Soproni Zeneegyesület 75 éves alapítási jubileuma alkalmából.)

- dec. 5. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart emlékünnepe.
- dec. 8. Koronázási mise. (Bencés-templom.)
- dec. 26. „Marcia alla turca”. (Zupancic Miklós Károly zenetanár házi hangversenyének műsorán.)
- 1905. ápr. 30. „Ave verum”. (Egyházi hangverseny a domonkosok templomában.)
- jún. 26. „Ave verum”. (A Soproni Zeneegyesület vegyeskara előadásában a „Mária Jozefinum” felavatása alkalmából.)
- 1906. febr. 1. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart-emlékünnepe 58a zeneköltő születésének 150. évfordulója alkalmából.
- február 26. „Figaro” nyitány. (Zeneegyesület.)
- márc. 25. B-dur vonósnégyes, Esz-dur szimfónia. (A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub ünnepélyének műsorán.)
- ápr. 8. Részletek a „Varázsfuvola” és „Szöktetés a szerályból” c. operából. (Énekelt: *Sebeők* Sári a Grünfeld-hangverseny keretében. *Grünfeld* Alfréd Mozart A-dur zongoraszonátáját játszotta.)
- 1907. ápr. 7. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart emlékünnepe.
- 1908. jan. 6. „Cosi fan tutte” nyitány. (Zeneegyesület.)
- jan. 25. C-moll vonósnégyes. (Zupancic Miklós Károly zenetanár házi hangversenyének műsorán.)
- ápr. 5. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart ünnepélye. (A műsoron az újonnan felfedezett Mozart-hegedűverseny, melyet *Berla* Károly adott elő. További számok: „Flöten-Quartett” és Menuett.)
- május 2. C-moll vonósnégyes. (Zupancic zenetanár házi hangversenyén.)
- 1909. ápr. 25. Zongoratrió. „Divertimento” Esz-dúrban; a Haydn–Mozart–Beethoven-Klub rendezésében.)
- 1910. jan. 10. „Titus” nyitány. (Zupancic zenetanár házi hangversenyének műsorán.)
- március 2. „Kis éji zene”. (Zeneegyesületi vonósenekar.)
- május. 8. G-moll zongoranégyes. (K. V. 478. *Goldner* Júlia és *Berla* Károly közreműködésével.)
- október 2. Credo-mise. (Szt. Mihály-templom. A Zeneegyesület közreműködésével.)
- 1911. márc. 4. Menuett. (*Berla* Károly hangversenye.)
- jún. 4. Credo-mise. (Szt. Mihály-templom.)
- dec. 3. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart emlékünnepe. (A műsoron többek közt a Mester D-moll vonósnégyese.)
- 1912. febr. Esz-dur vonósnégyes. (A Nemes Szívek és a Filléregyesület javára rendezett hangverseny keretében.)

- márc. Willy Burmester hegedűművész hangversenye műsorán Mozart kompozíció is szerepelt.
- április. Mozart-mise a Szent Mihály-templomban.

– nov. 9. Requiem. (Zeneegyesület.)

1913. ápr. 20. A Soproni Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart matinéjén szerepeltek: Trio-fantázia, Esz-dur „Divertimento”.

– júl. 3. A Haydn–Mozart–Beethoven-Klub Mozart ünnepélyén Goldner Júlia és a soproni születésű Berla Károly Mozart-kompozíciókat játszanak.

1914. jan. 8. D-dur zongoraverseny. (Altdörfer Viktor, a pozsonyi városi zenekar soproni hangversenye keretében.)

– január. D-dur szimfónia. (Zeneegyesület.)

– ápr. 19. G-moll vonósnegyes. (Haydn–Mozart–Beethoven-Klub.)

– okt. 10. Ária az „Il re pastore” c. operából. (A Zeneegyesület hangversenye az ev. templomban.)

– nov. 29. *Kubella-Zimmermann* k. a., a bécsi opera tagja, Mozart szerzeményeket énekel. (Zeneegyesület.)

1916/1917-ben Sopronban katonáskodik *Peters* Guido neves osztrák zeneszerző és zongoraművész, *Mozart* és *Beethoven* muzsikájának kiváló interpretálója. Hangversenyei mindenkor óriási sikerrel zárultak. Szívesen látták a művészt nem egy zenekedvelő soproni családnál, ahol valóságos áhítattal hallgatták zeneköltőink örökbecsű alkotásait *Peters* mester hivatott tolmácsolásában.

1917. jún. 24. „Jupiter”-szimfónia, I. tétel. (A Buresch Jenő-féle zeneiskola hangversenyén.)

– okt. 13. A-moll rondo, C-moll fantázia. (*Peters* Guido előadásában.)

1918. júl. 30. „Ave verum”. (Domonkos-templom.)

1919. máj. 11. „Figaro” nyitány.

– május 18. Esz-dur E vonósnegyes. *Hoffer* Ottó Mozart-szerzeményt játszik.

– aug. 24. „Cinkefütyty”-mise. (Bencés-templom.)

1920. május. Koronázási mise. (Szent Mihály-templom.)

– okt. 26. „Jupiter”-szimfónia. (Zeneegyesületi hangverseny.)

1921. jan. 24. *Geronnay-Kossow* Jenőnek, a Soproni Zeneegyesület volt nagynevű karnagyának halála Pozsonyban. Modern zeneművek mellett a klasszikusok ápolása volt szívügye. Mozart muzsikájának lelkes propagálója.

1922. jan. 24. Requiem, I. rész. (Kossow-émlékhangverseny a domonkosok templomában.)

– márc. 30. Mozart-szerzemények. (*Braun* Hella hangversenyén.)

- nov. 5. „Alleluja”, szoprán-szóló, C-moll vonósnégyes. (A soproni „Dalfűzér” Férfidalegyesület Eszterházán rendezett hangversenyén.)
- 1923. febr. 6. „Varázsfuvola”: Tamino áriája. (Slezák-est.)
- jún. 24. „Figaro”-fantázia, részletek a G-dur szimfóniából. (Zeneiskolai hangverseny.)
- 1924. január 28. Adagio a G-moll vonósnégyesből. (Haydn–Mozart–Beethoven-Klub.)
- június 22. C-dur mise. (XI. Bencés-templom; Zeneegyesület.)
- június 29. Mozart-mise. (Domonkos-templom.)
- nov. 14. G-moll vonósötös. (Zeneegyesület.)
- dec. 7. „Bölcsődal”. (A Soproni Zeneegyesület hangversenye a budapesti Sopronmegyei Kör rendezésében.)
- dec. 14. G-moll vonósötös. (K. V. 516. A Soproni Zeneegyesület Mozart-matinéja.)
- 1925. jan. 12. „A színingazgató” nyitány. „Marcia alla turca.” (Zeneiskolai hangverseny.)
- febr. 23. „Kis éji zene”. (A Zeneegyesület vonószekara.)
- márc. 4. C-moll fantázia. (Takács Jenő hangversenye.)
- márc. Mozart-mise. (Domonkos-templom.)
- jún. 29. „Cinkefütyty”-mise. (Zeneegyesület; Domonkos-templom.)
- júl. 7. Zongoranégyes. (A Sopronban tartott mérnökkongresszus résztvevőinek tiszteletére rendezett hangverseny műsorán.)
- dec. 7. G-moll szimfónia. (K. V. 550; Zeneegyesület.)
- dec. 15. D-moll vonósnégyes. (A Melles-kvartett tolmácsolásában a Sopronmegyei Kör Budapesten rendezett hangversenyén.)
- 1926. febr. 4. „Il re pastore” (H. *Dessewffy* Bella és *Horváth*, József előadásában.)
- márc. 18. Requiem. (Szent Mihály-templom.)
- május 29. C-moll vonósötös. (Zeneiskolai hangverseny.)
- 60 – jún. 2. Mozart-mise. (Domonkos-templom.)
- jún. 6. „Missa brevis”. (Szt. Mihály-templom; Zeneegyesület.)
- júl. 7. G-moll zongoranégyes. (Zeneegyesület.)
- okt. 2. „Kis éji zene”. (Zupancic zenetanár tiszteletére rendezett díszhangverseny.)
- nov. 21. Requiem. (Szent Mihály-templom.)

1927. márc. 27. Mozart-mise. (Szt. Mihály-templom.)
- jún. 19. „Weihe des Gesangs.” A „Brennbergi Bányászdalárda” kóruszám a soproni dalosverseny alkalmával.)
 - nov. 9. A-dur hegedűverseny. (Telmányi Emil.)
1928. febr. 18. „Canon”. (A Soproni „Dalfűzér” Férfidalegylet estélyén előadta az egyesületi kar.)
- márc. 5. „Figaro” nyitány. A-dur hegedűverseny. (Zeneegyesület; Horváth József.)
1929. február 10. „Cinkefűtty”-mise. (Dom-templom.)
- márc. 6. „Sechs deutsche Tänze”. (Zeneegyesület.)
 - jún. 2. „Missa brevis”. (Megyei dalosünnepély.)
 - jún. 8. C-dur mise. (Bencés-templom.)
 - jún. 19. A-dur zongoraverseny. (Zeneiskola.)
 - szeptember. C-dur nagymise. (Emlékműavatás a „Rákóczi”-intézetben.)
 - okt. 17. C-moll vonósötös.
 - nov. 1. Requiem. (Szent Mihály-templom.)
 - nov. 17. C-moll vonósötös. (Zeneegyesület.)
 - november. Esz-dur szimfónia. („Escarpolette.” Katonazenekar.)
 - dec. 1. C-dur hegedű-szonáta. (Horváth József.)
1930. febr. 16. G-dur vonósnégyes. (K. V. 387; Soproni Kamarazenetársaság.)
- márc. 10. Mozart-szerzemények. (A zeneiskola hangversenyén.)
 - ápr. 2. *Gavora* Hilda a Soproni Magyar Férfidalkör hangversenyén Mozart-áriát énekel.
 - jún. 10. „Marcia alla turca”. (Zeneiskolai hangverseny.)
 - okt. 5. G-moll vonósötös. (K. V. 516; a Soproni Kamarazenetársaság műsorán.)
 - nov. 1. Requiem. (Szent Mihály-templom.)
1931. ápr. 18. B-dur vonósnégyes. („Jagd-Quartett;” Kamarazenetársaság.)
- május 2. „Varázsfuvola” nyitány. Adagio és fuga C-mollban. (Zeneegyesület.)
 - május. 20. Mozart szerzemények a Zeneiskola hangversenyén.
 - jún. 29. Mise. („Spatzenmesse” a Dom-templomban.)

- júl. 26. Koronázási mise. (Szt. Mihály-templom; Mayer Benedek aranymiséje alkalmából.)
- 1932. febr. 17. „Il re pastore”; E-dur zongoratrió. (Zeneegyesület.)
- márc. 6. C-dur vonósnégyes. („Dissonanzen-Quartett.”)
- márc. 14. „Kis éji zene”. Koronázási zongoraverseny. (Zeneegyesület; *Altdörfer* Viktor.)
- 1933. márc. 11. „Don Juan” nyitány. (Zeneegyesületi hangverseny.)
- 1934. febr. 17. E-dur zongoratrió; Il re pastore. (Zeneegyesület.)
- május 30. C-moll fantázia. (Zeneiskolai hangverseny.)
- okt. 7. „Lacrimosa” a requiemből. (Peterlini-kórus a Szent Mihály-templomban.)
- 61** 1935. május 1. G-dur szimfónia. (A Róth-vonósnégyes soproni hangversenyének keretében.)
- május. A bécsi állami opera kórusának hangversenyén *Dermota* Antal, az operaház tagja Mozart-dalokat énekel.
- jún. 2. Mozart-mise. (Szt. Mihály templom; Zeneegyesület.)
- jún. 8. Mozart-szerzemény. (A Zeneiskola hangversenyén.)
- 1936. május 9. B-dur vonósnégyes. (K. V. 458. Róth-kvartett.)
- nov. 26. D-dur „Divertimento”. (K. V. 334; Zeneegyesület.)
- 1937. márc. 6. D-moll zongoraverseny. (K. V. 466. Fischer Annie.)
- ápr. 5. Cherubin áriája. („Figaro”; H. Dessewffy Bella. Kamarazene-társaság hangversenye.)
- május 5. C-moll zongoraverseny. (K. V. 491. Zeneegyesület; a rádió is közvetítette.)
- május 14. Fantázia. (Zeneiskolai hangverseny.)
- május 16. „Abendruhe”. (Előadta a Soproni Gazdapolgárok Férfidalegyesülete 50 éves jubileuma alkalmával a *kertesi* „Harmonia” Férfidalegylet.)
- június 10. C-dur zongoratrió. (Zeneiskolai hangverseny.)
- június 13. „Gyermekek”. (Szólóéneke; az állami leánygimnázium énekünnepélyén.)
- okt. 23. A-dur hegedűverseny. (K. V. 219. *Odnoposoff* Richárd.)
- nov. 26. „Il re pastore”. (H. Dessewffy Bella éneke hegedű-zongorakísérettel.)
- nov. 29. A-dur vonósnégyes. (K. V. 464. Róth-vonósnégyes.)
- dec. 7. C-dur szonáta. (Fischer Annie.)
- 1938. május 13. „Madárdal”. (Csellón; zeneiskolai hangverseny.)

- május 22. C-moll vonósötös. (Zeneiskolai hangverseny.)
- június 8. Menuett. (Zeneiskolai hangverseny.)
- 1939. május 4. Menuett: „Mondd, édesanyám”. (Zeneiskolai hangverseny.)
- június 16. G-moll zongoranégyes. (Zeneiskolai hangverseny.)
- nov. 4. Ária a „Varázsfuvolából”. (Zeneegyesület; H. *Desseffy* Bella.)
- 1940. márc. 9. Zongoranégyes. (Zeneiskolai hangverseny.)
- május 1. Mozart szerzemények a Zeneiskola hangversenyén.
- május 8. Sonatina. (Zeneiskola.)
- június 8. Menuett. (Líceumi Ének- és Zenekar hangversenye.)
- június 9. Mozart kompozíciók. (Zeneiskola.)
- június. Ária. (Szt. Mihály-templom.)
- 1941. márc. 8. „Varázsfuvola” nyitány; C-moll zongoraverseny. (Zene-egyesület; *Haupt-Buchenrode* Erzsébet.)
- ápr. 26. „Veilchen”-Quartett. (A Wiener Streichquartett soproni hangversenyén.)
- április. XIV. mise. (Dóm-templom.)
- május 17. Téma változatokkal. (Zeneiskolai hangverseny.)
- dec. 13. G-moll szimfónia; „Ave verum”, Laudate Dominum”, részletek „Figaro lakodalmá”-ból és a „Szöktetés a szerályból” c. operából; Esz-dur hegedűverseny. (A Zeneegyesület Mozart-estje. Közreműködtek: H. *Desseffy* Bella és *Ország* Tivadar.)
- 1942. febr. 2. Mozart áriák *Desseffy* Bella előadásában. (A Zeneegyesület és a Frankenburg Irodalmi Kör rádióestjén.)
- 62 1943. febr. 3. Változatok egy gyermekdal felett. (Böszörményi *Nagy* Béla hangversenye.)
- márc. 13. G-dur hegedűverseny. (K. V. 216. *Végh* Sándor.)
- márc. 27. „Das Veilchen”. (H. *Desseffy* Bella.)
- május 12. és 26. Mozart szerzemények. (Zeneiskolai hangverseny.)
- dec. 11. „Adelaide” hegedűverseny. (*Végh* Sándor. A mű *első* magyarországi előadása.)
- 1944. jan. 15. Es-dur vonósnégyes. (K. V. 428. *Végh*-vonósnégyes.)
- febr. 15. Ária „Don Juan”-ból, „Das Veilchen”, „Wiegenlied”. (Pataky Kálmán ária- és dalestje.)
- márc. 29. „Adelaide” hegedűverseny. I. tétel. (Berliner Mozart-Chor.)

- ápr. 2. Requiem. (Szt. Mihály-templom.)
- ápr. 2. Endrédy Zoltán Sándor „Mozart” c. verse megjelenik a Soproni Hírlapban.
- 1948. jún. 21. „Don Juan” nyitány. (Műegyetemi zenekar.)
- dec. 13. A-dur zongoraverseny; A-moll zongoraverseny. (Fischer Annie.)
- 1949. ápr. 10. A-dur hegedűverseny. (Cserfalvi Aliz.)
- május 8. A-dur szonáta. (Fischer Annie.)
- 1950. május 12., 13., 14. „Szöktetés a szerályból”. (Az *első magyar nyelvű* Mozart előadás Sopronban. Gördülő opera.)
- dec. 11. „Figaro” nyitány. Grófné áriája és Cherubin-ária a „Figaro lakodalma” c. operából. (H. Dessewffy Bella.)
- 1951. ápr. 22. „Don Juan” nyitány. A-dur hegedűverseny. (Deák Ágnes.)
- nov. 19. „Szöktetés a szerályból”. (Nyitány.)
- 1952. ápr. 19. G-moll szimfónia. G-dur zongoraverseny. (V. Simon Atala.)
- jún. 21. „Varázsfuvola” nyitány. A-dur zongoraverseny. (Fischer Annie.)
- 1953. okt. 24. D-dur „Divertimento”.
- 1954. okt. 2. Cherubin áriája. Koronázási hangverseny. (Zenekari hangverseny a Liszt Ferenc kultúrházban.)
- okt. 6. Variációk. – Duett a „Don Juan” c. operából. (Zenekari hangverseny.)
- dec. 18. „Figaro” nyitány.
- 1955. ápr. 6. „Jupiter” szimfónia. „Exultate, jubilate”, Constanza áriája a „Szöktetés a szerályból” c. operából. (Gyurkovics Mária.)
- június 25. Esz-dur szimfónia. Német táncok. (A győri filharmonikus zenekar soproni hangversenye.)

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Thier László: Mozart-vonatkozások Sopron zenetörténetében 1793–1956. / FELHASZNÁLT IRODALOM

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csatkai* Endre: A soproni muzsika története. Sopron, 1925.
- Mozart kultusza Sopronban. Új Sopronvármegye 1941. XII. 6.
- Der Mozartkult in Oedenburg. Oedenburger Zeitung, 1931. I. 25.

– Egy állítólagos Mozart opera címlapja. Fecsegő, Sopron, 1921. II. 17.

– Beethoven und Oedenburg. (Mozart vonatkozások.) Oedenburger Zeitung, 1927. III. 25.

– A Soproni Zeneegyesület százéves történetének vázlata. Sopron, 1929.

Kugler Alajos: A soproni színház története. 1841–1891. Sopron, 1891.

– A soproni színészet története. Sopron, 1909.

Payr Sándor: Soproni zenetörténeti emlékek. Különlenyomat az „Evang. Népiskola” c. folyóiratból. Sopron, 1912.

Thier László: Zenetörténeti adatgyűjtemény. (Klasszikusok.)

63– *Kurzweil Ferenc* templomi karnagy, a Soproni Zeneegyesület alapítója élete. (1792–1865.) Sopron, 1942.

– Adatok a soproni zenekultúra történetéhez. II. Két érdekes régi hangjegy. (Jachimek Ferencről.) Soproni Szemle, 1940. 2–3. szám. 99–100. 1.

– Der Türmerssohn als Künstler und Komponist. (Jachimek Ferencről.) Oedenburger Zeitung, 1935. aug. 25.

Vatter Ilona: A soproni német színészet története 1841-ig. Budapest, 1929.

Wrchovszky Károly soproni zenetörténeti adatgyűjtése a Liszt Ferenc Múzeumban. (3 kötet.)

A Soproni Zeneegyesületnek az Állami Levéltárban örök letétként kezelt műsor és színlapgyűjteménye.

Dr. Csatkai Endre és *dr. Takáts Endre* szíves adatközlése.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Thier László: Mozart-vonatkozások Sopron zenetörténetében 1793–1956. / Mozart-Beziehungen in der Musikgeschichte Soprons. (Oedenburg.) (Deutsche Zusammenfassung.)

Mozart-Beziehungen in der Musikgeschichte Soprons. (Oedenburg.) (Deutsche Zusammenfassung.)

Für die Musik W. A. Mozarts bekundete man in Sopron (Oedenburg) schon knapp nach dem Tode des Meisters besondere Vorliebe. Vorliegende Studie fasst die Daten öffentlicher Aufführungen Mozartscher Werke seit dem Jahre 1793 *chronologisch* zusammen. Besonderes Interesse verdienen hierbei die frühen Opernproduktionen („Don Juan” und „Zauberflöte”, 1793. bzw. 1795.), ein Poem der Gräfin Franziska *Batthyány-Széchenyi*, mit Benützung einer Mozart-Melodie zu einem religiösen Lied geformt (1840), Franz *Jachimeks* Transcription einer Arie aus der „Zauberflöte” (um 1850), sowie die Tatsache, dass um die Jahrhundertwende eine besondere Vereinigung sich der Pflege unserer Klassiker, so auch Mozart’ scher Musik widmete. (Der Oedenburger Haydn–Mozart–Beethoven-Klub.) Verfasser konnte auch eine ungarländische Mozart-Uraufführung verzeichnen, u. zw. jene des D-dur Violinkonzertes (Adelaide), das am 11. März 1943 hierorts im Musikverein ertsamalg gespielt wurde. Später soll vorliegende Chronik durch

Veröffentlichung einer erschöpfenden Soproner Mozart-Bibliographie Ergänzung finden. Abschliessend sei noch bemerkt, dass ausser handschriftlichen Quellen und Journalen auch diverse Programmsammlungen bearbeitet wurden, welche letztere eine reiche Ausbeute lieferten. Als Anhang geben wir ein genaues Quellenverzeichnis.



Az Előkapu képe az 1870-es években
(Rupprecht Mihály felvétele)



1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNET-ÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNET-ÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Javaslatok a soproni helytörténeti kutatások megindítására

Javaslatok a soproni helytörténeti kutatások megindítására

Sopron Város Tanácsa 1955. november hó 17-én tartott ülésén a város kulturális életének problémáival foglalkozott.

Bognár Dezső tanácselnök beszédében részletesen ismertette a város kulturális helyzetét, foglalkozott a város kultúrpolitikájának elvi irányításával és az ebből adódó gyakorlati kérdésekkel.

Az elhangzott beszámolóhoz – többek után – Takáts Endre, a Soproni Állami Levéltár vezetője szólott hozzá:

„Bognár elvtárs elhangzott előadásában összefoglaló képet adott Sopron város kulturális életének alapvető problémáiról és a jövő feladatairól. Több kulturális tényező mellett említett egy olyan tudományos intézményt is, amelynek létezéséről talán nem elegenden tudnak még: a Soproni Állami Levéltárat. Sokak előtt tudott dolog, hogy hazánk városai közül Sopron az egyetlen, amelynek írásos történelmi forrásanyaga visszamegy csaknem szakadatlan sorozatban egészen a XII. századig.

A feudalizmus korában fejlődik ki Sopron falai között egy polgárváros, amelynek első fontos dokumentuma a városi rangra emelő királyi oklevél 1277-ből. Ettől a dátumtól számítódik városunk polgári fejlődése, amely éppen, mivel nem volt sem földesúri, sem pedig püspöki vagy káptalani város, egészen más formát mutat és másfajta társadalmat eredményez már a feudális korban, mint pl. Győr városáé.

Városunk egyik legértékesebb haladó hagyománya éppen ez a polgári jelleg, amely utolérhetetlen szépségben bontakozott ki a rendi Magyarország keretein belül. A város országrendisége, vagyis az a körülmény, hogy követői révén képviseltette magát az országgyűléseken, megnövelte a város polgárainak öntudatát és kifejlesztette egy magabiztos, az ipar és kereskedelem sok ágában forgoló és bortermelése, valamint marhakereskedelme alapján egyik legvirágzóbb városát az akkori Magyarországnak. – A polgári öntudat szembeszökő megnyilatkozása volt az az elhatározása a városnak, amely szerint az itt letelepedni és házat venni akaró nemesnek csak abban az esetben adta meg az engedélyt, ha az hozzájárulását ígérte a város adóterheinek viseléséhez. Számtalan ilyen kötelezvény található levéltárunkban, amelyben a nemes emberek lemondanak nemesi előjogaik használatáról, hogy itt házat vehessenek.

Köztudomású, hogy Sopron városa évtizedek folyamán buzgó igyekezettel 65-és áldozatkészséggel, a többi városoknak példát mutatva adta ki nyomtatásban okleveles iratanyagát, amely 13 kötetben látott napvilágot az akkori főlevéltárnoknak: Házi Jenőnek gondozásában. Országszerte elismert ténye volt ez Sopron kultúra iránti érzékének.

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének középkori szakosztálya foglalkozott a sorozatnak folytatólagos kiadásával és egyelőre személyemet bízta meg a Levéltárak Országos Központja,

hogy foglaljam jegyzékbe a még ki nem adott középkori iratanyagot. Ez a munkálat folyamatban van s a jelek szerint kb. még 10–12 kötetre tehető az az anyag, amely 1541-ig, tehát a középkor végéig kiadásra vár. A kiadatlan anyagban van négy teljes kódex, amely egymagában 4–5 kötetre való anyagot tartalmaz. Ezenkívül egy sereg azóta előkerült középkori oklevél, számadás, jegyzőkönyv, bírósági irat, stb. Ez csak egyik adóssága városunknak a saját múltjával kapcsolatban.

Az előbb említett polgári fejlődés a feudális országban, amelynek kutatása és feltárása országos viszonylatban is gyarapítaná tudásunkat és sok tekintetben történészmeletünket, megtorpan a múlt század második felében. A feudális korban mutatkozó élenhaladó sajátos szerepéből kiesett a város a kapitalizmus korában egy szintén sajátos fejlődés eredményeképpen, megrendült a gazdasági alap, amelyre felépült Sopron virágzó városi élete, elkezdődött a stagnálás és a visszaesés. A város gazdasági fontossága háttérbe húzódik és a kapitalizmus vérkeringéséből bizonyos mértékig kiszorul. A gazdasági élet érhálózata: a főútvonalak és vasútvonalak elkerülik városunkat; az egységes polgárság sorait felekezeti (katolikus–evangélikus!) egyenetlenkedés, politikai torzsalkodás és nagymérvű szociális eltolódások, végül a nacionalista eszmék betolakodása szaggatják szét. Megrendül a hitelélet, a tőke elkerüli városunkat, vagy ha felkeresi, csak idegen – legtöbbször külföldi – tőke áramlik és alapít üzemeket és gyárakat (pl. Sopron-Gráci vasárugyár, Vöslai Fésűsfonalgyár, Soproni Posztó- és Szőnyeggyár, stb.)

És most következnek az, amiért mindezeket elsoroltam: fel kellene dolgoznunk vagy dolgoztatnunk Sopron legújabbkori történetét egészen a mai napig. Arról nem kell sok szót ejtenünk, hogy ez mennyire kívánatos volna, hiszen Sopronnak egyáltalán nincsen összefoglaló története és különösen hiányzik ez még monografikus feldolgozások és részlettanulmányok formájában is a legújabb korra vonatkozólag. Innét adódik aztán a bizonytalanság egész kultúrmunkánk során. Nem tudjuk és nem ismerjük a fejlődési folyamatot, amelyen eddig eljutottunk, nem elemeztük a gazdasági erőket és adottságokat, amelyekre lehetne alapítani és építeni, nem kötöttük még soha csomóra és nem vizsgáltuk meg a haladó értékű adottságokat, amelyek istápolásával és helyes mederbe terelésével építhetjük a szocialista kultúrát. Pedig lépten-nyomon felmerül annak szükségessége és fontossága: a párt- és általában az ideológiai oktatás, az iskolai nevelés, a nemrégiben megjelent Soproni Szemle és városunk egész kulturális élete csak nyerne, ha a legutóbbi 70–80 esztendő története marxista szellemben feldolgozásra kerülne. A társadalom átnevelésének feladatai nem oldhatók meg s az ismeretterjesztő előadások tematikája egy helyben topog ezeknek a tényeknek kimerítő és tudományos feldolgozása nélkül. El lehetne dönteni végre, hogy milyen szerepet vitt Sopron a munkásmozgalomban, meg lehetne állapítani, hogy milyen volt a társadalmi rétegződése a városnak, a gazdasági élet milyen vonalakon mozgott, ha egyáltalán **66**mozgott a Horthy-korszakban. A soproni ipar fejlődése, a gazdasági élet egyes ágainak egymáshoz való viszonya mind feldolgozandó téma. Ugyancsak égetően sürgős feladat a felszabadulás óta eltelt tíz esztendő fejlődési folyamatának elemzése és feldolgozása. Nem egy kérdést hallottam már arra vonatkozólag, hogy a felszabadulás utáni földreform és újjáépítés következtében mit fejlődött a város társadalma és kulturális élete, milyen fokra emelkedett az üzemek, intézetek és intézmények fejlődése.

Ennek feldolgozása igen komoly és elmélyedő levéltári kutatásokat kíván nem egy ember, hanem munkaközösségek részéről. Szükség van természetesen legelsősorban a párt és a tanács támogatására, amely a kérdést megvalósulás felé segítheti. Arra van azonban leginkább szükség, hogy valamennyien átérezzük: ezzel tartozunk városunk kulturális életével szembeni adósságunk letörlesztése végett.

A levéltár a maga gazdag anyagával rendelkezésére áll mindenkinek, segít ahol és amit csak tud, sőt a maga részéről fel is ajánlja munkáját. Ezzel kívánjuk leróni hálánkat a népi demokratikus kormányzattal szemben, amely a levéltárügy államosítása óta átalakította a levéltárat; nem a közigazgatás során

keletkezett írásbeli anyag őrzője csupán, hanem a város, a volt megye, a járások, a községek, intézetek, vállalatok, stb. történelmi forrásértékű iratainak megőrző helye lett az 1949. évig bezárólag.

Kérem Sopron Város Tanácsát, hogy fentiek értelmében – amennyiben érzi ennek szükségét – fogantatosítson intézkedéseket a végrehajtásra vonatkozólag, gazdagítsa városunk kulturális életét és a magyar tudományt a város történetének kidolgoztatásával”.

Fenti felszólalás után Gyulay Zoltán, egyetemi tanár, tanácsstag, a következő javaslatot terjesztette elő:

„Sopron Város Tanácsa a felszabadulás tizedik évében elhatározza, hogy a város kulturális élete szempontjából nélkülözhetetlen várostörténet megírását elősegítendő az 1956. költségvetési évben, a községfejlesztési alap terhére 100 000 forintot biztosít mondott célra az alábbi megosztás szerint:

40 000 forintot az 1541-ig terjedő évekből származó és eddig kiadatlan középkori iratanyag kiadásának előkészítésére.

60 000 forintot pedig a város legújabbkori történetének feldolgozására, különös figyelemmel a felszabadulás óta eltelt tíz év történetére.

Ezzel kívánja a Tanács megmutatni, hogy a béketábor népeivel együtt a béke és kultúra építésében akar maradandó eredményeket létrehozni és a magyar történettudomány munkájának elősegítéséhez hozzájárulni.

Utasítja a Tanács a végrehajtó bizottságot, hogy gondoskodjék az említett összegű hitel biztosításáról, a kutatómunka tematikájának, megszervezésének és lebonyolításának tervezetét dolgozza ki és annak végrehajtásáról intézkedjék”.



1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Domonkos Ottó: A nagycenki „Hegybéli Articulusok” 1817-ből

Domonkos Ottó: A nagycenki „Hegybéli Articulusok” 1817-ből

Az alább közölt „Hegybéli Articulusok” 1817-ben íródtak s azokat Széchenyi István aláírásával erősítette meg. A szabályzat a helyi szokásokat és a földesúr által előírt, illetve megkövetelt intézkedéseket tartalmazza a hegybeli gyepűk gondozására, javítására vonatkozóan. Előírja a hegyesterek jogait és kötelességeit a szőlős gazdák és vincellérek munkájának ellenőrzésére, a hegybeli erkölcsök felügyeletére, stb. Az eredeti, kézzel írt szabályzat a Soproni Levéltárban található meg.

Pontos adataink, sajnos, nincsenek arra vonatkozóan, hogy 1817-ben hány katasztrális holdon folytattak a nagycenkiek szőlőművelést, de a művelt területet így is jelentősnek tarthatjuk, egyébként nem lett volna gyakorlati jelentősége a szabályzatok kiadásának.

Fényes Elek „Magyarország geographiai szótára című munkájában (Pest, 1851. I. 233. 1.) 1851-ben 73 hold szőlőről tesz említést, de megjegyzi, hogy Nagycenk bora „igen középszerű”, Kiscenkre vonatkozóan pedig azt írja, hogy szőlője nincsen.

Az 1880–90-es években dühöngő phyloxera pusztítás Cenket sem kerülte el. 1896-ban már csak 36 hold beültetett és 3 hold „parlag, vagy kiirtott” szőlőterülete van. Ebből egy kat. hold Széchenyi Béla grófé, egy pedig a nagycenki cukorgyár r. t.-é. (A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, Budapest, 1897. I. 194, II. 114–115. 1.) A pusztulás tovább tartott és 1914-ben mindössze 10 hold szőlőt tartanak nyilván a Soproni Levéltár községi adattárában. 1930-ban is csak 11 holdon folyik szőlőtermelés. A második világháború után ez a szám még csökkent, 1948-ban 7–8 hold van művelés alatt 47 szőlősgazda kezén. 1955-ben még 5 hold van meg az ősi telepítésből, másik 5 holdat pedig már újonnan telepítettek. A gondos és tervszerű munka talpra állíthatja a cenki bortermelést, ami elősegítené a falu jövedelmének növekedését.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Domonkos Ottó: A nagycenki „Hegybéli Articulusok” 1817-ből / HEGYBÉLI ARTICULUSOK

HEGYBÉLI ARTICULUSOK

Mellyek Méltóságos Sárvári Felső Vidéki Gróf Széchenyi István Urhoz tartozandó 's ezen Nes Sopron Vármegyében lévő Nagy Czenki Szőlő Hegyen biró Szőlős Gazdáknak Szoros megtartás végett ki adattak.

1^o Articulus. Minthogy minden jó rend tartásnak feje, és fundamentuma az Isteni félelem és tisztesség, Szükséges tehát hogy magokat mindnyájan a' Hegybéliek ahhoz alkalmaztassák, és a hegyesterek jámbor és Istenfélő emberek legyenek! És ugyan azért midszent nap táján, midőn a' helység Birája választatik,

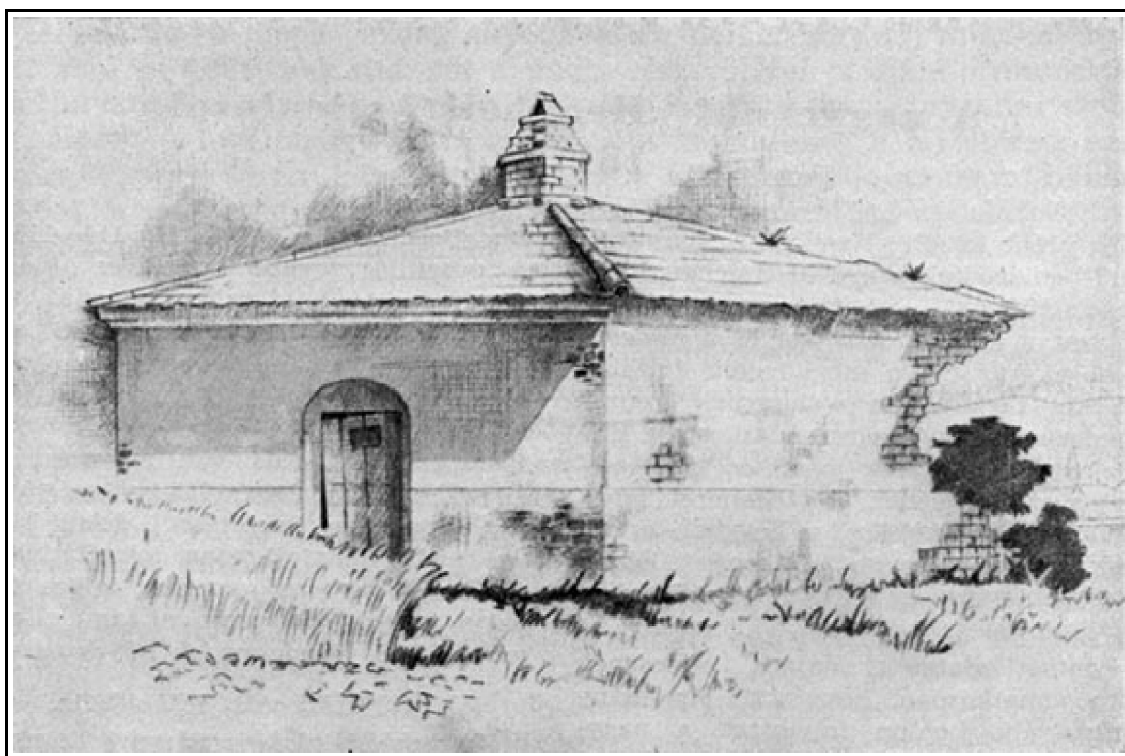
akkor az Urasság Tisztje jelenléttében azon három érdemes Személyek közül, kiket az Urasság hegymesteri hivatalra nevezni fog, a' hegybéliektől Szabadon választathassanak, és az után föl Eskütsessenek. És ha valyaki 68^{ig} hegy mesternek választatván a' hivatalt föl nem akarná venni helyes ok nélkül, négy forintra büntetődjék. Hites Notariust is jó értelmes embert fogadjanak és tartsanak, a' ki a' hegyek birtokosaiban történhető külömbféle változásokat, osztálokat nem külömben a' büntetéseket a' hegy Protocolumában följegyezze.

Szent Lőrincz táján pedig Szöllő Pásztorok fogadtassanak az Urasság és Hegység eggyes akaratjával betsületes és jámbor életű emberek, kik ha előbb nem, Szent Lőrincz napján a' Szöllőkben be' áljanak.

2^{dik} Articulus. A hegy mestereknek első gondjuk legyen, hogy a Szöllő gyepüket többször Esztendőt által meg járják kiknek rosz gyepűjök találtatik, meg tsinálására intsék; hogy ha valyaki azon intéstől fogva tizen öt nap mulva meg nem tsinálná, négy forintra büntetessék. Ezen kévül ha azon rosz gyepün valyamely marha a' Szöllőkben mégyen, és kárt téssen, a' kárt is meg fizesse. Szélső vagy is mellék gyepü pedig a' hegység intézése szerént kiki a' menyi reájaesik tsinálni, és jó karban fön tartani köteles.

3^{dik} Articulus. Utat és kaput kinek kinek tetszése szerént tartani nem szabad, hanem hol 's merre a' helység el intezi annak tsinálásában a' menyi reá esik segítségével lenni tartozik négy forintra büntetése alatt. Köteles továbbá ugyan azon büntetés alatt a' maga Szölleje fölében, vagy allábon lévő utat jó szerben tartani.

4^{dik} Articulus. Ha valyaki a' Szöllő hegyen káromkodni hallatik, anyiszor a' menyiszer abban vétkes négy forintra büntetessék, de ha a' káromkodás képtelen és a' rosz szokásbon jötteknek formáján kévül való, akkor a' káromkodó meg fogattatván, minekutánna közellebb lévő Vmegye béli Tisztneél bé jelentetik ugyan a' Nemes Vmegye fogságába vitessék.



Csöszkunyhó a nagycenki szőlőben (Lovas Gyula rajza, 1946.)

5^{dik} Articulus. Vasárnapokon és az Anyaszent egyháztól rendeltetett Ünnepeken valyaki gyeün bellül akár Szőlőben, akár azon kívül dolgozni tapasztaltatik, négy forintra büntetessék. Értvén itt azt is, hogy vasárnap és 69^{Ünnep} napokon Szent Mise előtt gyümölsöt szedni, vagy rázni, annál inkább bort vonni vagy szekéren vinni azon büntetés alatt szabad nem lészen. Többire fogadott Ünnepek az Anyaszentegyház által föl szabadétva lévén, azoknak meg tartására nem köteleztetnek a' hegybéliek; ha tehát ezeken vagy más dispenzált Ünnepeken akár mely módon a hegy bélieket a' dolog tételtől akadályoztatnák a Hegymesterek, annyival inkább ha ne talán azon napokon tett munkáért valyakit meg büntetni merészelnének, előre tudhatják, hogy ebbéle tselekedetjeknek kemény büntetését testekben rabsággal és veréssel is veendik.

Továbbá ugyan ezen büntetés alá jönnek, ha valyakit S. György naptól S. Mihály napig, vagy akar mikor Szombaton Dél után a' munka tetelben akadályoztatnának.

6^{dik} Articulus. Rend szerént minden Esztendőben háromszor tartassanak hegy Gyülések: *először* S. György nap táján 's akkor ezen hegy articulusok el olvastassanak; *Másodszor*. S. Lőrincz táján, és akkor a' Szőlő Pásztorok fogadtassanak föl, és ezen hegy articulusokból eleikben adasson a' kötelességek. *harmadszor* pedig Mindszent nap táján, és akkor minden Szőlő birtokos jó lelki isméret szerént tartozik bé vallani, ha Esztendőnek el folyása alatt valyahol valyakit káros helyen a' Szőlőben vagy annak allábon vagy Gyümöls Szedésben látott; azután az ujj hegy mesterek választatnak, és a' hegybéli articulusok ismét el olvastatnak. Ha' szükség volna többször is tartathatik hegy gyülés, de mind ezekre, mind amazokra az Urasság Tisztje meghivattasson, mert másképp semmi végzésnek ereje nem lészen. Tovabba meg hivattassanak minden Szőlő birtokosok is, kik azért a' meg hívónak, ha helybéliek két Xárt, ha vidékiek négy Xárt adni tartoznak, és ha elegendő ok nélkül a' hegy gyülésből ki maradnának, két forintot fizetni

tartoznak.

7^{dik} Articulus! 'A Sok utak igen károsak a' szőlőknek, azért minden ember az ő régi szokott útján járjon Szölleihez, és a' ki arról ki térne, és az útját más felé venné, anyiszor a' menyiszer ha gyalog esne harmintz Xárt, ha pedig kotsival volna egy forintra, és minden okozott kárnak vissza téréttésére büntetessen.

8^{dik} Articulus. Ha valyaki a' hegyen Gyümölcs, vagy egyéb aprólékos; ugy mint: karró, fü, vagy széna lopásban tapasztaltatik a' kárnak vissza téréttésén kívül négy forintra büntetessen, ha pedig a' hegyben más nagyobb lopást el követne, el fogattasson, és a' Nes Vmegye fogságában küldetessen. – Ha pedig a' lopás valyamely Szőlős gazdának Gyermeke vagy tselédje által történne, magát ugyan a' Szőlős Gazda hitének be tételével ártatlansága eránt meg mentheti; gyermeke vagy tselédje mind azon által, a' kire a lopás bizonyodik a' Tolvaítségnek kisebb vagy nagyobb mévöltához képest büntetetik. Mind azon által a föllebb elől adattak úgy értetődjenek, hogy a' Terhes Asszonyt tisztességes Leányt vagy más betsületes renden lévő személyt egy pár Gyümöltsért, vagy egy két fürt Szőlőért mindjárt motskolni nem szabad, hanem először, és másodsor megintetnek, harmadsor pedig a' kárnak megtéréttésén kívül egy forintra, mely a' hegy mesterek és Szőlő Pásztorok közt föl osztatik, büntetetnek.

Ha a' hegyben paráznoság történik a' kár házas, a' kár szabad személyek közt, és ollyasok gonosz tettekben vagy botránkoztató társaságokban tapasztaltatnak, azonnal meg fogattatván az Urassághoz vezetessenek érdemlett büntetések végett; ha pedig a' társaságok nem volt ugyan még annyira botránkoztató, de még is méltó gyanusággal terhelhetnek bejelentvén a' Földes Urasságnak a' hegyből tiltassanak ki.

9^{dik} Articulus. Ha idegen tsavargó embert találának a' Szőlőben szabadon meg foghassák és a' hegy Mesterek magok számára egy forintot vehessenek rajta.

Ha pedig valyaki illyes csavargókat vagy más gyümölcs avagy Szőlő lopókat látna, és maga nem birván véle, valyakit a' hegybéliek közül segítségre hivna az pedig el nem menne, annak bérsága négy forint.

10^{dik} Articulus. Senki semminémü marháját a' Szőlő hegy fölében vagy allábon vagy a' Szőlő között ne talán tán lévő pusztá földeken a' gypün béllől ne őrizzen mert innend a' Szőlőkben is könnyen által menvén, ott nagy károkat okozhatna. Azért is S. György naptól 70S. Mártony napig az illyes esetekben 'e következő büntetések rendeltetnek: 'A nagy marháért ugy mint: Ökör, Tehén, és Lóért, minden darabtól a' hat garasbol álló hajtó pénzen kívül vetessen még meg tilalom bér gyanánt két forint és az okozott kár betsú szerént azon kívül visszatérítessen. A kisebb Baromtól ugymint: Sörtvéstől és Juhtól pedig fele annyi fizetessen. S. Mártony naptól pedig Szent György napig a' föllebb ki tett büntetésnek fele járjon. 'A kutyákat pedig szabad légyen agyon lönni vagy ütni, úgy a' Ludakat is, a' mely utólsók az után a' tulajdonosnak vissza adassanak.



„Paraszt Asszonyok Soprony tajkán” (Bikkessy metszete 1820 körül)

11^{dik} Articulus. Ha a' Szöllős Gazdák a' Szöllő hegyben egymást szidalmazták vagy gyalázzák, a' vétkes két forintra büntetetik, a' ki pedig mást megver, vagy rajta vért ereszt, négy forintokat fizet, és azon kívül a' veretnek testi fájdalmáért méltó elégtételre kényszerítetik, ha pedig azon verekedés vagy meg sebesítés veszedelmesebb volna, a' bűnös a' Nes Vmegyének fogságában vitetik. Ha pedig valyaki a' hegy Mestert vagy Szöllő Pásztort Szóval meghamisítja, és azt meg nem tudja bizonyítani, az elsőnek két forintot az utolsóknak pedig egy forintot fizet. Ha pedig azoknak hamisságok meg bizonyítatik, a' fönt ki tett pénzt azok duplán fizetik.

12^{dik} Articulus. Ha valyaki maga Szőleit nagyabbétja, vesszeit a' Szomszéd megyeire, vagy a közép utra által vüvén' az a hegy mesternek az illyes aprólékos megye megtekintésért és el igazértásért huszon négy Xárt a' károsított szomszédnak pedig mind anyiszor a' menyiszor egy forintot fog fizetni.

A hegy Mester az éppen említett huszon négy Xárokból álló taxát meg kívánhatja mindég, valyahányszor Szöllő bötsük osztálok vagy kár tétel miatt meg hivattatik.



Simasági parasztleány Storno Ferenc vízfestménye 1855-ből XXV. vázlatkönyvében (Sopron, Storno-gyűjtemény)

13^{dik} Articulus. Midőn valyamely Gyümöls vagy Szőlő érik, és az Urasság magának néha néha gazdálkodtatni kíván, akkor a' hegy Mestereknek meg engedtetik képesént való módjával akar mellyik Gazdának Szölleiből, és környékéből gyümölsvel vagy Szőlővel szolgálni de az is akkor ugy essen meg, hogy ne vetessen egynek vagy kettőnek Szölleiből hanem többekre vagy mindnyájokra föl osztasson.

De egyéb eránt a' hegy Mestereknek vagy Szőlő Pásztoroknak sem azok tselédjeinek mások Szölleikből semi szín 71 alatt semminémü Gyümölsöt és Szőlőt magok számokra szedni és haza vinni egyáltalában szabad nem léssen, anyiszor, a' menyiszer két forintnak büntetése alatt, szinte ezen büntetés alá esnek a' Vintzellérek és azok tselédjeik is ha Urok Szölleiből tsak egy fürt Szőlőt vagy egy Gyümölsöt is haza vinni bátorzkodnának.

14^{dik} Articulus. Minden Vintzellér hogy kinek Szölleit vette fel munkára, azt mindjárt föl vállolás után a' hegy Mestereknek tartozik egy forint büntetés alatt bejelenteni; a hegy Mesterek pedig szorgalmatosan vigyázzanak a' Vintzellérek által föl vett Szőlőknek mindennémü munkáltatásokra, és valyahányszor hibát tapasztalnak, azt a' Szőlő Urának bejelentsék, ők pedig a' Vintzellérektől a' magok számokra harmintz Xárokat vegyenek meg. Ha pedig a' hegy Mester ezen vigyázást el mulasztaná, mindanyiszor, a' menyiszer a' helység egy forintra büntesse.

15^{dik} Articulus. Ha a' Vintzellérek, kapások, gyomlálók, vagy akár minémü Szőlő munkát tévő akár kész akartva akár vigyázolanságból a' Szőlőben kárt tennének a' kárnak meg fizetésén kívül fél napszámok elvesztésével büntettetnek.

16^{dik} Articulus. Ha valyaki a' Szölleiben tüzet rak és gondatlansága miatt más Szöllös Gazdának gyepűjében kár következne, annak vissza térítésén kívül négy forintra bünttik. (Más irás=valamint Oltoványában, szöllőiben és akárminémű ott lévő tulajdonában ez által okozott kárát meg téríteni fogja.

17^{dik} Articulus. 'A Nes Vmegye Limitatioján föllül Senki akár minémű munkásának több napi bért ne merészeljen fizetni. Ha pedig valyaki másnak meg fogadott munkását annak többet igérvén vagy akár mi más móddal el tsalja az ollyas Munkásakat a' hegy Mesterek az első föl fogadó Gazdának vissza álléjtják, a' másik el tsábéttót pedig minden munkástól harmintz Xárra büntessék.

18^{dik} Articulus. Minekelötte az Urasság rend szerént föl nem szabadéjtje a' Szüretet, mind addig senkinek nem szabad négy forint büntetés alatt szedni. 'A ki Szöllő fürtöket haza hord engedelem nélkül, a' Szöllőnek ugy a' kosárnak vagy keszkenyőnek sc: a' miben viszi elvesztéssével bünetetessék.

19^{dik} Articulus. Ha valyaki a' termését minek előtte abból az Urasságnak járandó igasságot ki adta, el adná annak az egész termésse el foglaltatik.

'A mely Szöllös Gazdák pedig nem a' termésnek fogyatkozása miatt, hanem ravaszságból szánszándékkal a' hegy vámot és dézmát ki nem adja, annak szölleje az Urasság szabad dispositiojára el foglaltatik.

Szinte ha valyamely Szöllő két Esztendeig metzetlen és kapálatlan marad, harmadikon az Urasságnak szabad rendelése alá esik.

20^{dik} Articulus. Ha valyaki mustját vagy borát vízzel, vagy valyami mással öszve keveri és ugy az Urasságnak hegy vámbon és dézmábon vagy másnak pénzért adja, a' kárnok vissza terítésén kívül a' környüllállásokhoz képest keményen meg büntettetik.

21^{dik} Articulus. Ha kinek az Urasság pusztá parrag Szöllői föl ad, azt bé ültetvén, ha az után vérág találatna is hozzá, semiképpen el ne vehesse tőle, hanem a föl vevő birhassa mint örökjét, a' meddig az Urasságnak ölöget tesz.

Ha az árvákra Szöllő maradott volna, és azt a' Gyám Atyák annak módja szerént nem munkáltatnák, vagy a' Szöllő a reá fordított költséget bé nem hozná, arról a' hegy Mesterek négy forint büntetés alatt tartoznak az Urasságnak hirt adni, hogy az ollyas intézetet tehessen a' Szöllő eránt, a' mely az Árvákra nézve leg hasznossabb.

22^{dik} Art. Pöröknek el távoztatására nézve, és hiteles bizonyágnok okáért is senkinek a' hegy Mester hire, és Urasságnak engedelmé nélkül alattomban szöllöt el adni, vásárlani, négy forint büntetés és az el adásnak semisége alatt szabad ne légyen, hanem a' hegy Mesterek által először a' Földes Urasságnak azután mind vér szerént való atyafiaknak, mind megyés Szomszédoknak hirivé adattassa azt az el adó fél.

23^{dik} Articulus. Ha valyaki szomszédi, vagy vér ági jussal és igassággal vagy más hasonló okokból a' Szöllő el adásának ellent mondani vagy attól a meg vevőt tilalmaztatni, és az el adó Szöllőt maga számára elsőbbség jussával élvén meg tartani akarná, megtarthassa, de a' Szöllő el adásának jelentésétől számlálván tizen ött napok el forgása alatt elégséget tegyen, és a' Szöllőnek alkubéli árát le fizesse, mellyet ha elmulatna, az után semmi jussa hozzá nem lészen, hanem az első vevőnek a' Szöllő által adatik. – Egyébb eránt tehát meg kínálás nélkül alattomos és fortélos el adások és vevések meg semisettetnek.

24^{dik} Articulus. Ugyan a' perek eltávoztatása és hiteles bizonyások miatt a' Szöllőkben semminémű eladás, vevés, tserelés, 's zálogéttás, Öröközés, Atyafiak között való osztál adósság ki elégettésre egy

résznek ki szegése egy szóval seminemü változás ne történjen az Urasság tudta, engedelme, és helyben hagyása nélkül; a' végre mindenkor valahányszor illyes eset elől adja magát, a' hegy Mester az Urasság Tisztjéhez jőjjön, és a' dolgot bé jelentse: hogy így azután a' változás mind az Urasságnak szőlős Protocolomában, mind a' Hegység könyvében bé irattathasson, és a' vevőnek, tserélőnek vagy örökösnek rola levél adattathasson, ha pedig valyamely változás a' hegyekben az Urasság tudta és engedelme nélkül történne, annak semi ereje nem léssen.

25^{dik} Articulus. 'A ki valyakit a' Szőlőből ki tiltani akar adósság, osztál vagy akár mi más ok miatt, az aztat Szüretnek végeztétől fogva Gyertya Szentelő Boldog Asszony napig tegye; mert ennekutánna a Szőlő munkák kezdődvén a' törvény-tétel, és foglalás a' jövő Szüret előtt meg nem esik.

26^{dik} Articulus. Költséges áldomások tiltanak és erre semmi szin alatt se merjenek a' hegy Mesterek sem a' vevőt, sem az el adót, vagy örököst etc: kényszeríteni a' tett költségek dupla megtérítése alatt; hanem elégedjenek meg azzal, a' mi nékik a' tizenkettődik Articulus szerént jár. – Ha pedig valyaki jó szántából áldomást adni önkint akar, az Szabad, de ezen költségek meg nem térítettnek, ha utóbb a' Szőlő más Atyafira vagy Szomszédra szállona.

27^{dik} Articulus. Mivel pedig ezen Articulusokban elől adatott kéz pénz béli büntetések gyakran szegény embert érhetnének, a' ki ezen büntetések által nagyon meg fogyatkozna, és a' közönséges terheknek viselésében gyöngettetne; tehát ezek minden forintot három pálczaütés el szenvedésével megválthatnak; de hogy helyes ok nélkül senki testébe ne sanyargattasson abbéli ítélet ha' a' büntetendő személy kívánja az Urasság vagy Tisztje eleiben adasson.

28^{dik} Articulus. Nem látzatik ugyan helyes oka az ellent állásnak midőn valyaki ezen articulusok értelmek szerént meg marasztatván exequáltatik vagy másképp büntettetik, de ha még is történne, vitessen az ügye a Földes Urasság eleibe, a' holy ha elegendő okát tselekedetének nem tudná adni az előbbi meg marasztáson föllül négy forintra vagy tizenkét páltzájra, és a' másik félnek okozott költség meg fizetésében büntetessék, és az Executio véghez vitessék a' mely után a' meg terhelt félnek ha tetzik, szabad léssen a' Nes Vmegye Törvény Széke eleibe folyamodni. Hogy pedig a' Nes Szőlős bértokosok eránt mindenben az Országnek Törvénye megtartasson, az ugy is értetődik.



Zsirai paraszt.

Storno Ferenc rajza 1853–54-es vázlatkönyvében. XX. szám, 63. lap
(Sopron, Storno-gyűjtemény)

29^{dik} Articulus. Minden büntetések, melylyek Esztendőt által esnek, a' Notarius által a' Hegy könyvében bé irattassanak, hogy a' hegy mesterek dézma szedéskor az Urasság Tisztje előtt azokrol 73számot adhassanak, és a' mely pénz béli büntetéseknel ezen árticulusokban nyilvánóságosan nintsen ki téve hogy a' hegy Mestereket vagy Szöllő Pásztorokat illeti azon pénzeknek egy harmada Földes Urasságé lészen, egy haramada pedig a' két hegy Mesterek között föl osztatik az utolsó harmadnak feléből pedig a' hegy Notariussa és helység Birája (mivel ezen utolsó is fontosabb dolgokban a' hogy Mesterek által ítélet tételre hivatik) részesülnek, és annak másik fele a' Szöllő Pásztoroknak adatik.

30^{dik} Articulus. 'A Hegy Mestereknél legyen mindég a' Nes Vmegye billegével jellölt igaz akó, itze, és akólló páltza, és ha a' helybéliek valyakinek mustot vagy bort el adnak, azt mindég valyamellyik hegy Mester által akóltassák meg, mert ha azt el mulasztanák, négy forintra büntettetnek; ugy a' Hegy Mesterek is anyiban marasztatnak, ha billegetlen mértékkal élének, vagy ha billegeltel élnek is, de az akóllást nem vinnék igazságosan véghez, a' mely utolsó esetben a' kárt is vissza térétteni tartoznak.

31^{dik} Articulus. 'A Gyümölts Fákat kiki szorgalmatosan és valahányszor szükséges, tartozik meg tisztogatni, ha pedig ezt elmulasztaná, intessen meg a' hegy Mester által és ha azt még is nyoltz napok el forgása alatt nem tenné, anyiszor a' menyiszer egy forintra büntetessék, mely a' hegy Mesteré.

A Szöllők között vagy közel a Szöllőkhöz senkinek sem szabad árnyék tartó fákat nevelni, vagy a' főnt állókat is meg tartani, mivel az ilyés terebéles fák árnyékjokkal a' tulajdon, vagy Szomszéd Szöllőkben is

kárt okoznak.

Azért tehát a' Szöllös Gazda önkint tartozik az élyes fákat ki vágni és ha azt maga tenni el mulasztaná a' Szomszéd azt bé jelentvén az Urasság Tisztjének és hegy Mesternek ezek a' dolgot megvizsgálván, ha a' fát károsnak találják vágottassák ki. – De magának a' Szomszédnak azt ki vágni négy forint büntetés és a' kárnok vissza térítése alatt nem szabad.

Ha valyamely Gyümöls fa két Szomszédnak Szölleje között a' megyében volna, egyik félnek sem szabad a' másikk hire nélkül arról Gyümölsöt szedni a' hegy Mesternek járó egy forint büntetés alatt, hanem a' hegy Mester fogja igazságosan közöttök a' gyümölsöt föl osztani.

32^{dik} Articulus. 'A Földes Urasság az egész hegyben minden némü földes Uri Praerogativáját, és Immunitásait, 's Privilegiumit, és az Országunk Törvényeinek a' Szöllő hegyekről Földes Urasságok részére szöllő rendeleteit és történhető Caducitásokat, ugy más egyebeket magának Generaliter fön tart.

Melly ekképpen elől botsáttatott, és Fölséges Királyi parantsolatokkal öszve egyeztetett Articulusunk fönt említett Nagy Czenki Szöllös Gazdáknak szoros megtartás végett ki adattak.

Czenk 30 Januar 1817.

Széchenyi
Liebenberg Direct.
Ifiu Magyar Jóseff Biró
Rosos János Hegy Mester
Csetkovics János Hegy Mester
Sipos Ferencz eskütt
György eskütt
Öreg Homa István esküt
Én előttem Rozman János mp

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Tompos Ernő: A „Lábas-ház” megújrodása

Tompos Ernő: A „Lábas-ház” megújrodása

Belvárosunk a második világháború előtt két szép térrel dicsekedhetett. Mind a kettőn több évszázad építészei dolgoztak, ennek következtében épületeik különböző stílusok jegyeit mutatják és éppen az bizonyít legjobban alkotóik helyes művészi érzeke mellett, hogy ennek ellenére harmonikusan illeszkedtek egymás mellé. E két tér közül a kisebbiket, az Orsolya teret igen súlyos bombakárok érték. Elpusztult rokokó építészetünk egyik gyöngye: az ún. Gyóni-ház és az ugyancsak kedves Lunkányi-ház és súlyosan megsérültek a tér összes többi épületei is, a Mária-kúttal együtt. Egyetlen kis előny azonban még a nagy pusztítás mellett is származott a bombázásból: az Orsolya tér 5. számú épület földszintjén a bombázás ledöntötte a földszinti árkádok nyílásaiba utólag befalazott falakat és így nyilvánvalóvá lett, hogy a tér legkevésbé művészi 75épülete is rejtett valami szépséget: az egész földszintjén végigvonuló árkádokat.



74A Lásbas-ház Szent György utcai oldala.



A Lábas-ház helyreállított Orsolya téri homlokzata, 1955.

Az épület különben mostohagyermek volt a térnek, míg a többi épületeit mind megörökítették rajzban és fotográfiában, ez legfeljebb mint a Mária-kút háttére szerepel és akkor is rendesen csak az egyik, vagy másik sarka. Storno Miksa építész ennek ellenére még a bombázások előtt foglalkozott a helyreállításának és átalakításának gondolatával és jellemző, hogy az épület földszintjén mind a két sarkot már akkor árkádosan kívánta kiképeztetni. A felszabadulás után is foglalkozott még ezzel a kérdéssel és 1947-ben újabb két tervet készített. Most már az árkádok sorának megtartásával és a szomszédos Szent György u. 24. sz. épület magas tűzfalának lekontyolásával.

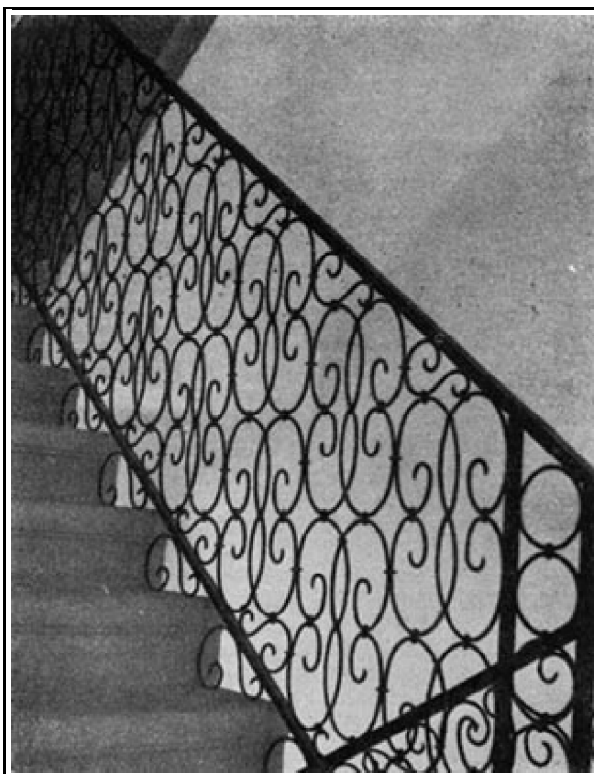
A felszabadulás után azonban már Füredi Oszkár is felfigyelt arra a művészi lehetőségre, amelyet a tér kiképzése szempontjából az árkádsor megnyitása és kiépítése magában rejtett. Helyes érzéssel állapította azonban meg azt is, hogy ha az épület magántulajdonban marad, ez nem valósulhat meg. Minden agilitását latba vetve közbenjárt a város akkori vezetőségénél annak érdekében, hogy a város vegye meg az épületet és gondoskodjék szakszerű helyreállításáról. Sopron városa – felismerve az épület városképi jelentőségét – meg is vette azt, de a zeneiskola céljaira történő helyreállítás csak az állagvédelmi munkák elvégzéséig jutott el, mert kormányzatunk a zeneiskolát a régi állapotához képest igen erősen kifejlesztette és így egy nagyobb épületet kellett keresni részére. A zeneiskola részére történő átalakításhoz már Füredi Oszkár – akkor még magántervező – készítette el a terveket, a régi állapotnak lehetőség szerinti megtartásával. Csupán a főpárkány magasságát kellett egy kissé megemelni, mert a zeneiskola nagy – famennyezetes – terme, a régi belső magasság betartása mellett nyomottnak és túl alacsonynak hatott volna. Meg kell itt jegyeznünk azt is, hogy a Lábas-ház helyreállítása eredetileg egy nagyobb szabású tervbe kapcsolódott volna bele: a két szomszédos Új utcai házzal együtt egy kis művésztelepet kívántak itt, a város szívében létesíteni. Sajnos, a kiszemelt épületek olyan súlyos háborús károkat szenvedtek, hogy a szép tervet fel kellett adni.

A „Lábas-ház” helyreállításának gondolata 1953-ban merült fel újból, amikor a Népművelési Minisztérium

múzeum céljaira vette igénybe. A helyreállítás terveit az ÉM. Győri Tervező Iroda soproni fiókjának kiemelt tervezője, Füredi Oszkár készítette a Múzeumok és Műemlékek Orsz. Központjának véleményezésével és jóváhagyásával. A tervezésnél teljes mértékben figyelembe vették a régebbi állagvédelmi munkákat, különösen a már említett nagy termet, amelyben a soproni ipar múltjának emlékei kerülnek kiállításra. De kiegészítette a tervező a terveket a múzeumi dolgozók és a gondnok részére szükséges helyiségekkel is, sőt ezen túlmenően nagy szeretettel és műgonddal dolgozta ki azokat, a legapróbb részletekig. Reméljük, hogy a Népművelési Minisztérium megtalálja a módot, hogy a már elkészült finomrajzú vasrács és a nagyterem volutás konzolokkal díszített szárnyas ajtaja mellett a színes üveglablak is emelje a lépcsőház szépségét.

A homlokzat megtervezésénél a tervező felhasználta az előrekerült maradványok útmutatását. Ezen alapszik az árkádsor íveinek gótikus hatást mutató lesarkítása és a barokkizáló választópárkány. A városképbe való jobb beleilleszkedést a felületnek lizénákkal való tagolásával és a homlokzatnak többszínű kiképzésével kívánta elérni a tervező. Kívánatos, hogy a Szent György u. 24. sz. épület tűzfalának lebontására és a tető lekertyolására is mielőbb sor kerüljön, mert a tervnek ez a része az Orsolya tér megjelenését erősen javítaná. Itt kell megemlítenünk, hogy a tér burkolatát – különösen ott, ahol az a Lábás-ház kiskocka-burkolatához csatlakozik – szintén ki kell majd javítani, mert jelen állapotában dísztelen és féltő, hogy a Lábás-ház árkádjai alatti burkolat is tönkremegy.

A Soproni Liszt Ferenc Múzeumnak az épülettel kapcsolatban az a terve, hogy a céhtörténetre és ipartörténetre vonatkozó anyagát időnként változó kiállítások formájában itt mutassa be. Az első ilyen kiállítás, mely reméljük, még ebben az évben megnyílik: a soproni vasművesség múltjával foglalkozik. Követik 76ezt a soproni ruházati ipar (kalaposoktól és gombkötőktől a csizmadiákig) a faipar és más iparágak emlékeit bemutató kiállítások.



A Lábas-ház lépcsőházának kovácsoltvas korlátja. (Füredi Oszkár tervezése)

Városunk tehát egy szép épülettel és egy új múzeummal gazdagodott. Legfőbb jelentőségét az épület helyreállításának azonban nem ebben látjuk, hanem abban, hogy ezzel megindult az Orsolya tér helyreállítása. Bizonyosak vagyunk abban, hogy a Lábas-ház és az Oktatásügyi Minisztérium által helyreállított iskolaépület után majd a „Gyóni”-ház és a kis tér többi részének helyreállítása, illetőleg újbóli felépítése következik. Addig ugyanis, amíg a téren csupa sérült épület állott, nem fájt ez a rombolás annyira az ember szemének, mint most, amikor a gyönyörűen helyreállított épületek mellett ott éktelenkednek a háborús károk sujtotta épületek, sőt két esetben csupán ezek romtelkei. Kérjük az illetékeseket: hassanak oda, hogy belvárosunknak ez a kis ékszerdobozza mielőbb régi szépségében tündököljön és ez is gyönyörködtesse azokat a dolgozókat, akik egész évi fáradozást jutalmaképpen Sopronban üdülnek és a soproniakat, akik olyan nagy szeretettel csüngenek városunk minden egyes kővén.



77A László-ház nagyterme

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Verbényi László: Iparostannlók magyarul tanulnak (Adalékok a magyar nyelv terjedésére Sopronban)

Verbényi László: Iparostannlók magyarul tanulnak (Adalékok a magyar nyelv terjedésére Sopronban)

A soproni várban az 1277-ben történt várossá emelés után nemsokára lényegesen megváltozott a lakosság összetétele is. A megfogyatkozott magyar várvédők pótlására a német nyelvterület különböző részeiről szórványosan német nyelvű kézművesek telepedtek, akik anyagi helyzetük megalapozása után magukhoz ragadták a politikai vezetést és évszázadokra meghatározták a város sorsát.

Ennek a fejlődésnek megfelelően alakult a nyelvhasználat is. A határ- és várvédő katonaság háttérbe szorulásával valószínűleg megritkult a magyar beszéd is Sopronban s a XIV. század közepe után túlnyomóan a német nyelv jutott előtérbe. Fokozatosan kialakult a városi közigazgatási gépezet s a városi kancelláriában szilárd formákat nyert az írásbeliség. A mindennapi életben a német beszéd járta, a városi jegyzők, a ránk maradt nagyszámú emlék bizonyossága szerint, a latin és német nyelvet használták.

Túlzás volna természetesen azt állítani, hogy a soproni kézművesek között senki sem tudott magyarul, vagy, hogy a mindennapi életben a német nyelv mellett a magyarnak semmiféle helye, szerepe nem volt. Az

okmányanyag évszázadokat átfogó tanúsága szerint a soproni kézművesek és kereskedők között állandóan akadt néhány magyarszármazású, de ezek csakhamar elenyésztek a német többségben. Valószínű az, **78** hogy a városi jegyzők tudtak magyarul; erre lehet következtetni sok más adaton kívül abból is, hogy a renaissancekori magyar költészet egyik legbecesebb darabja, a *soproni virágének* Gugelweit János, városi jegyző kezeírásában maradt ránk.

Ilyen volt nagyjában a magyar nyelv helyzete Sopronban több évszázadon át. Elég későn, csak a XIX. század első harmadában látunk törekvést arra, hogy ezen az állapoton változás következzen be. Összefügg ez a mozgalom a magyar reformkor egyik alapvető harci területével, azzal ugyanis, hogy a magyarság a nyelvhasználat terén is védekezik a nagy veszély, a germanizálás ellen. A soproni mozgolódásnak az az érdekessége, hogy az ipart tanuló ifjúság soraiból indult ki s éppen ezért becses adat a XIX. századeleji soproni iparostanulók politikai tudatosságára nézve.

A soproni tanács ugyanis 1829 novemberében azzal a tervvel foglalkozik, hogy az iparostanulók részére a már több évtizede működő német nyelvű vasárnapi iskola mellé vagy helyett magyar nyelvű vasárnapi iskolát szervezzen. Ebben az elgondolásban egyrészt kifejezésre jut a tanács becsületos szándéka, amely az országos megmozduláson kívül valószínűen a soproni fiatalság állásfoglalására támaszkodik. A terv végrehajtása sem ment simán. A városi tanács ugyanis a magyar vasárnapi iskola tervezésekor összeütközésbe került a közgyűléssel, amely az iparostanulók magyarosodásában évszázados hatalmi helyzetének veszélyét érezte.

A vagyonos polgárokból álló közgyűlés a magyar vasárnapi iskola tervezését nem helyeselte és el sem fogadta. A tanács és a közgyűlés közti ellentétet az is mutatja, hogy erre a célra a közgyűlés anyagi támogatást sem akart megszavazni. Ilyen módon ez a nemes törekvés komoly veszedelembé került.

De a városi tanács ez alkalommal nagyon szilárdnak és következetesnek mutatkozott. Nyíltan kifejezte, hogy a közgyűlési határozat nem téríti el eredeti szándékától s hogy nagyon szükségesnek tartja, hogy az iparostanulók a magyar nyelvvel megismerkedjenek. A helyi pedagógusok közül megfelelő tanerőt keresett s mindenképpen szorgalmazta, hogy az iparostanulók magyar oktatásban részesüljenek.

A magyar nyelv oktatására Kár Mátyás, soproni pedagógust szemelte ki a tanács. Arra is felkérte, hogy pedagógiai elgondolásait, terveit, feltételeit írásban fejtse ki. A jelentést Kár Mátyás be is adta s ebből félreérthetetlenül kiderült, hogy korábban iparostanulók számára magyar nyelven oktatás nem folyt. Elmondja Kár Mátyás, hogy az iparostanulók csak hiányos oktatásban részesültek, azért tanításuk nehéz. Segédeszközök nincsenek. Az egyes mesterségekhez illő és szükséges fogalmazási anyagot még eddig Sopronban nem tanították, segédkönyvek nincsenek, az egész tantervet és tananyagot neki kell kidolgoznia.

A magyar nyelvű oktatást iparostanulók számára Kár Mátyás 1830 tavaszán meg is kezdte. A városi tanács ez alkalommal jó munkát végzett, hisz a közgyűlés részéről szívós ellenállást kellett leküzdenie. A harcot azonban siker koronázta. Ezután több évtizeden át két nyelven folyt az oktatás s így a Sopronba került iparostanulóknak lehetőségük volt arra, hogy anyanyelvükön tanuljanak.

Bár Kár Mátyás jelentéséből az derült ki, hogy ugyanekkor egyes magántanítók is működtek, mégis tudomásom szerint ez a legkorábbi adat arra nézve, hogy a soproni iparosság jövőképe képviselői szervezett iskolai keretben magyarul tanultak.

1. A magyar nyelv terjedésére vonatkozó fontosabb adatok még a következő helyeken találhatóak: Csatkai E.: Százéves-e Sopronban a hivatalos magyar nyelv? Sopronvármegye, 41. évf., 201. sz. – Verbényi L.:

Adalék a magyar nyelv terjedésére, S SSz. 5. évf. 62–63. 1.

2. Fasc. IX. 311. sz. a soproni állami levéltárban.

3. A jelentés ezt mondja: Weil die den verschiedenen Handwerkern angemessenen und nöthigen Aufsätze in ungar. Sprache hier noch nie vorgetragen worden sind, auch zu diesem Behuf in dieser Sprache sich noch keine Hilfbücher vorfinden, folglich auch der ganz neue Entwurf und Ausarbeitung derselben viele Mühe und Zeit ausser den vorgeschriebenen Lehrstunden fordert... Fasc. IX. 311. sz. a soproni állami levéltárban.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Angyal Endre: Egy szlovén tudós a Fertőnél

79 Angyal Endre: Egy szlovén tudós a Fertőnél

A XVIII. század osztrák művelődéstörténetének igen érdekes alakja a szlovén származású bécsi egyetemi tanár, Johan Sigmund Valentin Popowitsch (nevét a szlávosabb Popovich alakban is használta).¹⁽²⁸⁾ Uradalmi tisztviselő fiaként született a szlovénok-lakta Dél-Stájerországban, a Cilli (Celje) kerületi Arzlin községben 1705. február 9-én. A latin nyelv alapelemeit már a szülői házban elsajátította. Tanulmányait aztán a gráci gimnáziumban folytatta, s ugyanitt, a jezsuiták Szent Borbála-kollégiumában filozófiát és teológiát hallgatott. Már akkor kitűnt nagy szorgalmával, a görög és latin remekírók mélyreható ismeretével, de egyúttal nagy természettudományos érdeklődésével is. A szünidőkben bevándorolta szülőföldjének hegyeit és több mint kétezer darabból álló értékes botanikai gyűjteményt állított össze. Hosszabb időt töltött Németországban is.

Későbbi pályáján állandóan arra törekedett, hogy a filológia és a természettudomány tanulmányozását összekapcsolja. Kortársai feljegyezték egyik mondását: „Die Naturgeschichte leidet wegen der Sprache und diese wegen jener; der Naturforscher verlässt sich auf den Sprachforscher und dieser auf jenen. Weder die eine, noch die andere wird aus dem Wüste der Verwirrungen herauskommen, wenn nicht starke Sprachforschung und starke Naturforschung in einem Manne zusammentreffen.” (A természettudomány szenved a nyelv, amaz pedig emez miatt. A természettudós bíz a nyelvtudósban és viszont. Sem az egyik, sem a másik nem fog a tévedések zűrzavarából kiszabadulni, amíg egy emberben nem egyesül az alapos természet- és az alapos nyelvtudomány.)

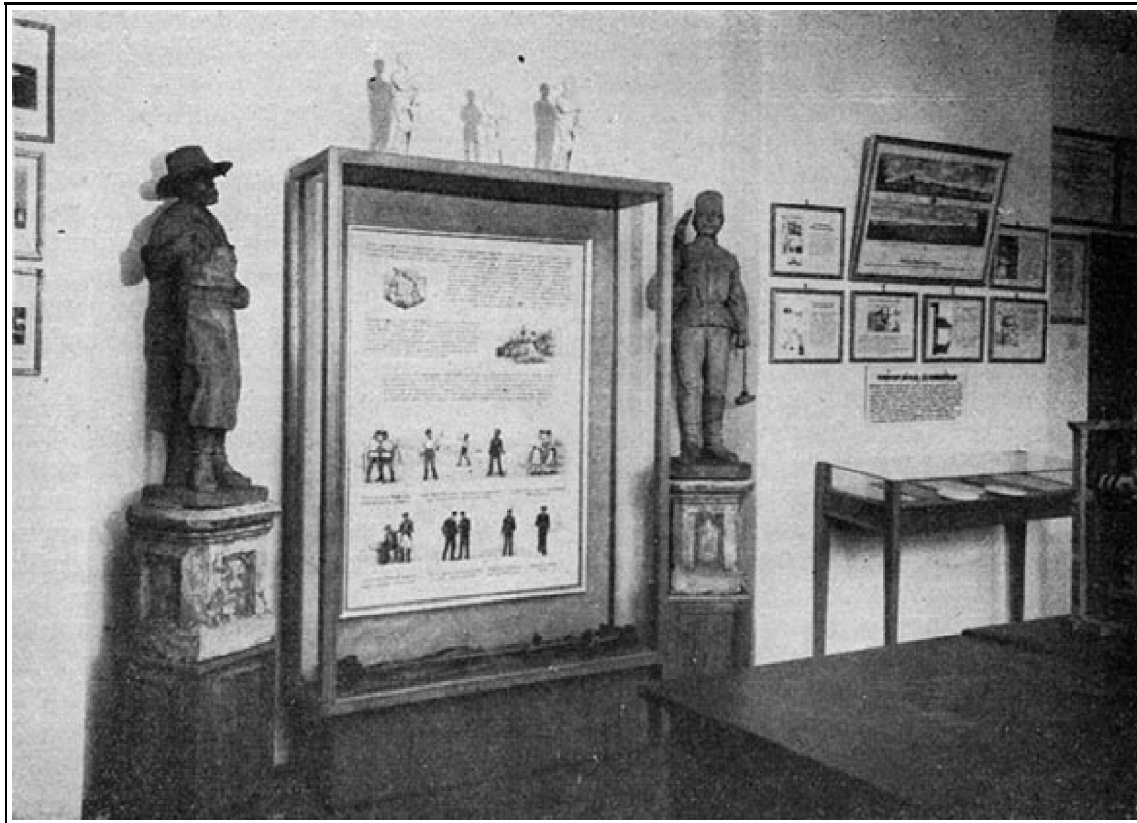
A XVIII. század enciklopédikus és felvilágosodott tudományszemléletéből fakadnak ezek a szavak. Programjának megvalósítására egész életében törekedett Popowitsch: ez a szándék hozta el őt Sopron megyébe is.

1753 őszén a német nyelv és irodalom, vagy ahogy akkor nevezték, „teutsche Sprache und Beredsamkeit” professzora lett Popowitsch a bécsi egyetemen. Az ő működésével kezdődik a „bécsi germanisztikai iskola”, amely napjainkig sok fényes névvel dicsekedhetik. Szlavisztikai és természettudományos érdeklődése sem csökken azonban. Mint bécsi professzor keresi fel 1764 őszén Sopron megyét, „um die Umgebung des Neusiedler Sees kennen zu lernen” (hogy a Fertőtó környékét megismerje). Sajnos, több nyomot erről az útvjáról nem sikerült találnunk: talán a soproni kutatók rábukkannak még újabb adatokra. Annyi azonban valószínű, hogy Popowitschot elsősorban a Fertő-tó flórája, valamint a nyugatmagyarországi német és horvát nyelvjárások érdekelték.

1768-ban elhatalmasodik a tüdőbaj Popowitschon. Ott kell hagynia bécsi katedróját: visszavonultan, állandó munkában tölti utolsó éveit, 1774. november 21-én bekövetkezett haláláig. Érdemes felidézni emléket, mint olyan tudóst, aki figyelemmel fordult Sopron megye tája és népe felé s akinek alkotásai komoly lépéssel vitték előre korának tudományát.



80A Soproni Műszaki Egyetemi Karok Ady Endre utcai új épülete (Diebold K. felvétele)



Részlet a Soproni Műszaki Egyetemi Karok fejlődéstörténeti múzeumából (Diebold Károly felvétele)



1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON 1945–1955

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON 1945–1955 / Gyulay Zoltán: A Soproni Műszaki Egyetemi Karok tíz éve**Gyulay Zoltán: A Soproni Műszaki Egyetemi Karok tíz éve**

A Soproni Műszaki Egyetemi Karok neve magyarázatot kíván, mert mögötte hosszú időn át húzódott szervezés rejlik. A Karok őse az 1735-ben Selmecen, az akkori Magyarország legjelentősebb bányavidékének közepén alapított Bányatisztképző Iskola. Ezt az iskolát szervezték át 1763-tól 1770-ig Bányászati Akadémiává. Az iskola 1846-tól, amikor az 1808-ban alapított selmeci Erdészeti Tanintézettel egyesült, mint Bányászati és Erdészeti Akadémia működött 1904-ig. Akkor Bányászati és Erdészeti Főiskolává alakult át. Az iskola az első világháború után, 1919 tavaszán, rövid hontalanság után Sopronban talált második otthont.

Az iskola 1735-ös alapítási évével a ma is működő műszaki főiskolák között időrendben a világon a legelső. Bölcsője volt hazánkban nemcsak a bányászati-kohászati és a geodéziai-térképészeti, hanem a geológiai, a kémiai és az erdészeti tudományoknak is. Tekintélyére jellemző, hogy a francia forradalom után, 1794-ben mintául szolgált a párisi École polytechnique alapításánál.¹⁽²⁹⁾ Eötvös József, az első magyar közoktatásügyi miniszter 1848-ban műegyetemmé kívánta szervezni, terve azonban a szabadságharcral együtt elbukott. Nyelvében az iskola 1867-ben lett magyar. Bányászati és erdészeti szakosztályai mellett 1872-ben jelenik meg a bányászatiból kivált kohászati szakosztály és így alakul ki a végleges hármas: bányász, kohász és erdész tagozódás.

„Sopron egyike Magyarországnak legrégebb és legműveltebb városainak és jelenleg is oly sok iskolával és annyi kultúrintézménnyel rendelkezik, hogy nálánál méltóbb, s egy főiskola elhelyezésére alkalmasabb várost aligha lehet találni” – írta Sopronról a város polgármestere, mikor harcot indított a főiskola idehelyezése érdekében. És a főiskola nem csalódott Sopronban: a város igazi otthonává vált.

A főiskolát, mely 1924-től kezdve már a Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola nevet viselte s 1932-ben a doktoravatás és magántanári képesítés jogát is elnyerte, 1934-ben az országra nehezedő gazdasági válság nyomására – székhelyének megtartása mellett – az akkor alakított Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem szervezetébe illesztették, mint annak bánya-, kohó- és erdőmérnöki karát.

Bár a két világháború között eltelt idő nem kedvezett a kényszerű átköltözéssel sok veszteséget szenvedett főiskola fejlődésének, a soproni kar munkája a többi műszaki egyetemi kar között mégis kitűnt. „Az a csend és elvonultság, ami a tudományos kutató munka ⁸²egyik feltétele: különösen kedvez a Sopronban elhelyezett bánya- és erdőmérnöki karnak, mert az ő tevékenységük – legalább az adatok külső összehasonlítása mellett – látszik a legintenzívebbnek” – állapították meg az 1936. évi országos felsőoktatási kongresszus után.²⁽³⁰⁾

A bánya-, kohó- és erdőmérnöki kar tehát, mint a budapesti Műegyetem soproni kara érte meg a

felszabadulást. A felszabadulás előtt a kar szívós és eredményes ellenállásáról a nyilas kormány nyugatra telepítési rendelete ellen, majd a felszabadulás után az oktatás zavartalan folytatásáról Roller Kálmán, a bánya- és kohómérnöki kartól 1949-ben különvált Erdőmérnöki Főiskola tíz évéről írt soraiban a Soproni Szemle 1955. évi 3–4. számában már részletesen megemlékezett.

A bánya- és kohómérnöki karnak a felszabadulást követő évtizede eseményekben gazdagabb volt bármely előző évtizedénél. A szénbányászat államosítása 1946-ban valósággá vált, 1948 őszén pedig a kőolaj termelését is az állam vette a kezébe, azét a kőolajét, melynek idegen kézre juttatása ellen 1942-ben (!) éppen a soproni kar emelt szót. A magyar bányászatnak ezzel a páratlan, nagyarányú átszervezésével kezdődött az a hatalmas fejlődés, melynek során az ötéves terv alatt a magyar szén- és olajtermelés kerekén megkétszereződött.

A soproni bánya-, kohó- és erdőmérnöki kar szervezeti helyzete 1949-ben változott meg, amikor az ötéves terv pillérének tekintett nehézipar fejlesztése már szükségessé tette a műszaki felsőoktatás nagyarányú bővítését. Más létesítmények mellett ennek érdekében létesült 1949 nyarán Miskolcon a Nehézipari Műszaki Egyetem, egy gépészmérnöki és egy bánya- és kohómérnöki karral. Ekkor vált el Sopronban a később önálló Erdőmérnöki Főiskolává lett erdőmérnöki kar a bánya- és kohómérnöki kartól. Az akkori tervek úgy szóltak, hogy a soproni bánya- és kohómérnöki kar megszűnik, mihelyt a Sopronban kezdett évfolyamok kiképzését befejezi és tanszékei e feladat elvégzése után fokozatosan Miskolcra költöznek. Ugyanez időben a minden szükséges előfeltétellel rendelkező Sopronban, a legalkalmasabb helyen új karként megindult a földmérőmérnöki kar.

Ez a helyzet 1951 tavaszán megváltozott, amikor a kormány elhatározta egy külön bányászegyetem létesítését, melynek székhelyéül utóbb Tatát, a Dunántúl szénbányászatának legnagyobb központját jelölték ki. Ennek a bányászati és műszaki-földtudományi egyetemnek a szervezete 1951 ősztől fokozatosan ki is alakult: egy bányamérnöki kar bányaművelő-, bányagépész- és olajmérnöki szakokkal és egy földmérnöki kar geodéta-, geofizikus- és geológusmérnöki szakokkal. Ez a kétkaros és hatszakos egyetem a hazai felemelt igényeknek megfelelő legkorszerűbb bányászati és műszaki-földtudományi felsőoktatási szervezet.

Az 1951. évi őszi tervek szerint az új bányászegyetem felépítéséig Sopronban maradó bányamérnöki és földmérnöki karból átmeneti időre alakították a Soproni Műszaki Egyetemi Karokat. Az előző szervezés következtében azonban a bányamérnök-képzés ekkor már megsztottan folyt: az első két évfolyamé Miskolcon, a felsőbb évfolyamoké pedig Sopronban.

Az önálló bányászegyetem felépítésére azonban nem került sor, mert a létesítésére vonatkozó kormányrendeletet 1955 tavaszán hatálytalanították, majd végül a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1955. szeptember 1-én kelt törvényerejű rendelettel úgy döntött, hogy a soproni bányamérnöki és földmérnöki karok működését – a bányamérnöki és földmérnöki oktatásnak a miskolci Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetemen való fokozatos teljessé tétele mellett – 1957. augusztus 1-ig meg kell szüntetni.

A Sopron–Miskolc székhely kérdése így eldőlt. Ez a kérdés először 1945 májusában merült fel, amikor a diósgyőri állami bányák és a vasgyár vezetősége a kormánytól a borsodi bánya- és iparvidék központjában, Nagy-Miskolcon egy egyetem létesítését és a soproni karok odahelyezését kérte. Sopron város ⁸³ismételt tiltakozásának és a soproni otthonával elégedett kar állásfoglalásának csak 1949-ig volt fogantatja, ezután már magasabb szempontként előtérbe került a nehézipar fejlesztésének az ötéves tervben is kiemelt fontossága, ami a mérleget végül is Miskolc javára billentette.

A vázolt hosszas szervezési bizonytalanság azonban nem volt akadálya a szakosított bánya- és

földmérnökképzés kialakításának. Bányászatunk méreteivel arányosan nőtt a karok hallgatói és oktatói létszáma. A régi és a mai bányászat közti különbséget jól szemlélteti az évente végzett hallgatók száma: míg 1910 és 1950 között átlag 14, 1950 és 1954 között pedig 50 volt az évente kiadott oklevelek száma, addig 1954 óta ez a szám közel 150-re nőtt. A két kar 1951 szeptembere óta új tanszékekkel gyarapodott, a marxizmus-leninizmus, a katonai és az idegen nyelvi tanszékeken felül több szaktanszékkel a II. sz. bányaműveléstani, a II. sz. bányagéptani, az olajtermelési, az alkalmazott geodéziai, geofizikai és térképészeti tanszékkel. A tanszékek kapcsolata a hazai bányászattal szoros, sőt több tanszék nemzetközi kapcsolata is kiterjedt. Egyes tanszékek kezdeményezésére, ezek hatósugarában, az egyetemi szervezettől független és a Magyar Tudományos Akadémia szervezetébe tartozó kutató laboratóriumok alakultak Sopronban, így a Geodéziai Kutató Laboratórium és a Geofizikai Kutató Laboratórium, továbbá a Bányászati Kutató Intézet szervezetéhez tartozó olajtermelési kutató laboratórium.

Baráti államok rokon szakterületeinek tudósai ismételten jártak Sopronban, amit soproni professzorok külföldi látogatásai követték.

A soproni tanszékeken folyt tudományos munka elismerését 10 Kossuth-díj jelzi. A soproni tudományos teljesítmények közül érdekességénél fogva említésre méltó, hogy 1951. december 23-án az elektrotechnikai tanszéken történt hazánkban az első mesterséges maghasítás, Sopronban készült Van de Graff generátorral.

Az egyetemi tanszékek rendezésében a közelmúltban több, szívesen látogatott országos műszaki – geofizikai, bányagéptani és olajbányászati – ankét színhelye volt Sopron. A bányamérnöki kar kezdeményezésére egy soproni bányászankéten határozta el a bányászat, hogy a kar székhelyén és gondozásában létrehozza a Magyar Bányászati Múzeumot. A szervezés alatt álló múzeum céljára a város átengedte a Templom utcai volt Esterházy-házat.

A karok sikerrel oldották meg a megnövekedett létszámú hallgatóság elhelyezését is. Tanulmányi épületté alakítva befejezték a még 1942-ben internátus és menza céljaira elkezdett, de félbemaradt Ady Endre utcai épület építését és a bányamérnöki kar berendezte az első professzoráról, Mikoviny Sámuelről elnevezett Köztársaság úti nagy diákszállóját.

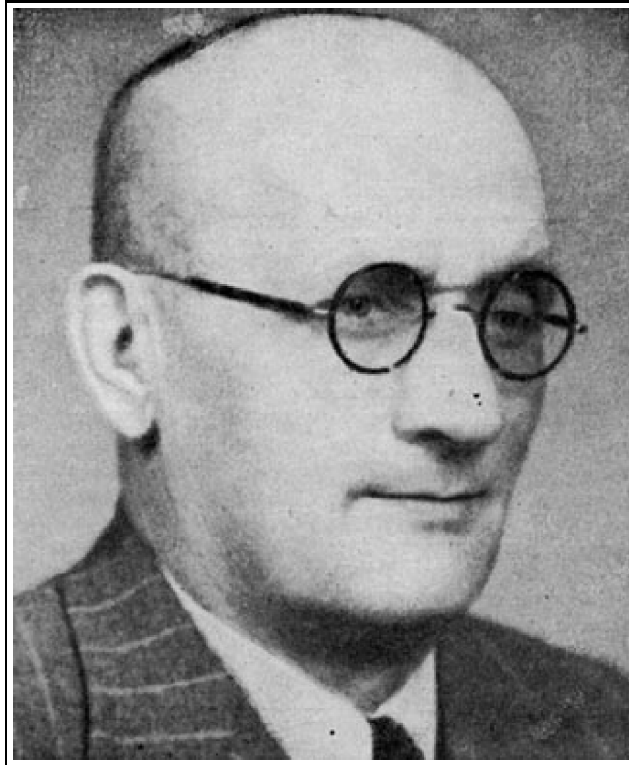
A Soproni Műszaki Egyetemi Karok 1955-ben a felszabadulás 10. évfordulójával együtt ünnepelték az iskola alapításának 220. évfordulóját és ez alkalommal az iskola múltját, fejlődésének főbb állomásait, régi híres professzorait fejlődéstörténeti kiállításon mutatták be hallgatóiknak és az iskola barátainak.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

84 MEGEMLÉKEZÉSEK

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Varga Lajos: Breuer György 1887–1955

**Varga Lajos: Breuer György
1887–1955**



A két világháború közötti idő alatt Sopron minden kulturális megmozdulásában rendszerint ott voltak „a brennbergiek” is: a bányaiüzem igazgatósága, mérnökei, munkásai. Rendszerint egy nagy tehergépkocsival jöttek be és az előadás után úgy is mentek vissza. Közülük nem hiányzott *Breuer György* sem, aki a brennbergi bányaiüzemnél 1909-től 1948-ig irnokból küzdötte fel magát „bányaiigazgató”-vá, az üzem adminisztratív vezetőjévé. Sopron rajongója, hűséges barátja volt. Nagyon sokan ismerték Sopronban. Ellensége nem volt, csak őszinte barátai. Sokat tudott áldozni minden szép és jó érdekében.

Aninán (Krássó-Szörény m.) született 1887. október 10-én. Atyja bánya-, kohó- és gépészmérnök volt. A hatgyermekes családnak azonban nem telt arra, hogy a tehetséges fiút a selmecebányai, majd soproni líceum elvégzése után egyetemre küldjék. Ehelyett Szegeden, az akkori kereskedelmi akadémián fejezte be tanulmányait. Ez eldöntötte életsorsát, pedig kora ifjúságától kezdve a természettudományokért [85](#)rajongott. Ezt egész életén keresztül megtartotta és minden szabad idejében Sopron környékének természeti viszonyaival foglalkozott.

Már középiskolás diák korában rendszeresen tanulmányozta a *madárvilágot*. Kitűnően ismerte a madarakat s repülésükről, a levegőben mutatott szárnyalakjaikról megmondta, hogy milyen madárfajról van szó. Figyelte ezek életét, őszi és tavaszi vonulását s érdekesebb megfigyeléseiről a magyar *Aquila* tudományos folyóirat hasábjain számolt be. Nevét számos idevágó tanulmánya alapján külföldön is jól ismerték és gyakran látogattak el hozzá, hogy főként a *Fertő madárvilágának* tanulmányozását lehetővé tegye számukra. Ilyenkor mindig az ő őszinte vendégszeretetét élvezték. Különösen az osztrák ornitológusok tanultak sokat tőle.

Hamarosan megszervezte a Magyar Ornitológusok Szövetsége soproni csoportját, amelynek végig elnöke

volt. A havonta tartott madártani előadásokat nagyon sokan hallgatták meg Sopronban. Tagdíj, belépti díj nem volt s a felmerült költségeket mindig maga fedezte. Szívós kitartással felépítette a fertői és hansági *madárvártakat*, elsöket az országban, amelyek főként a madárvonulás tanulmányozása terén tettek nagy szolgálatot. Maga is állandóan figyelte a *Fertő-tó és Hanság* madárvilágát. Nagyon szorgalmas „gyűrűző” volt, aki a madárfiókákat lábaira elhelyezte a Madártani Központ könnyű alumíniumgyűrűit, amelyek jórésze Afrikából, a Földközi-tenger környékéről vissza is kerültek. Így kutatják fel a költöző madarak vonulási irányát és telelőhelyeit.

Az utóbbi időben figyelme a különböző madarak tollazatában és testükön élősködő atkák (*Mallophaga, Acari, Plumicolae*) felé fordult. Nagy szorgalommal gyűjtötte össze ezeket a kellemetlen élősködőket. Első idevágó tanulmányát a Szentgál környéki madarak külső parazitáiról *Balát F.* csehszlovák kutatóval közösen írta.

A madárvilág mellett érdekelték a *halak* is. Szeretett horgászni a Fertőn, Tómalmi tavakon, de gyakran ott felejtette horgát, mert a más módon is fogott hal alakja, színezete, életmódja érdekelte. Az 1920-as években *Mika Ferenc*cel a Fertő halait kutatták fel és szép tanulmányt írtak róla.

Az első világháború elején hadifogságba került. Ottani idejét nyelvek tanulása mellett *rovarok* gyűjtésével és tanulmányozásával töltötte. Sokszor ejtett bámulatba a rovarok ismeretében való tudásával.

Mint élesszemű, kitűnő megfigyelőképességgel megáldott ember, minden *élő* természeti tárgy iránt érdeklődött, ami környezetében előfordult. A brennbergi gyönyörű erdőben nagyon sok *kalaposgomba* él. Ezek távoli alpesi fajai idáig szállnak le, viszont a magyar medence gombafajai is felvándorolnak oda. A harmincas években *Breuer György* azzal lepte meg barátait, hogy nagy gomba-gyűjteményt hozott össze. Azokat a gombákat, amelyeket nem sikerült meghatározni, magyar és osztrák szakembereknek küldte el. Kitűnő gombaismerővé vált és Sopronban s a vidéken rendszeres gombaismertető tanfolyamokat tartott. Kár, hogy eredményeit nem foglalta össze tudományos értékezésekben; csupán terjedelmes, gyorsírással írott jegyzőkönyveiben hagyta hátra azokat. A gombaspórák meghatározása céljából mikroszkópot szerzett be magának, amellyel a vízi parányi élővilág változatos alakjait is figyelte pihenő óráiban.

Kitűnő *vadász* volt, de a vadászatot főként természeti megfigyelések céljából végezte. Elsőrangúan *fényképezett* s mindig a legjobb gépekkel dolgozott. Utóbbi időben főként a *színes felvételeket* kedvelte. Mesteri gyakorlatra tett szert ebben is, mivel a fényképezés elméletét az egyéniségére jellemző alapossággal tanulmányozta át. Növényi, állati, tájképi felvételei művésziek voltak, díjakat is nyert velük. Előadásokat tartott a színes fényképezésekről és a felszabadulás után a Soproni Fotoklub elnökévé választották. Sokoldalúságára jellemző, hogy kedvvel művelte a *sakkozást* is. Sakkelméleti feljegyzései már diákkorából maradtak fenn. Figyelte a hazai és külföldi sakkéletet. A Soproni Sakk-Körnek hosszú időn keresztül működő tagja volt.

1944-ben a Gestapo letartóztatta; a következő év elején rövid ideig szabadlábra került, de feleségével együtt hamarosan elhurcolták a „nemzeti számonkérők” [86](#)s a kőhidai fegyházból csak a felszabadító szovjet csapatok bocsátották el. Szívós szervezetét felőrölték a szenvedések, de *életakarátát* nem törték meg. Állandóan dolgozott, rendezte 35 nagy füzetből álló megfigyelési naplóit, fényképfelvételeit. 1949-ben Lovásziba (Zala megye) költözött kisebbik fiához, akinek akkor nagy szüksége volt szüleire. Fájdalommal hagyta el Sopront, de itteni kiterjedt kapcsolatait továbbra is fenntartotta. A Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjával, majd a Bányászati Kutató Intézet nagykanizsai ügyvezetőjeként szabad idejében sokat dolgozott főként a fentebb említett madárelősködőkkel. Váratlanul halt meg 1955. június 11-én.

Breuer György típusa volt a pályatévészett embernek. Hivatásos természetkutatónak kellett volna lennie, aki ilyen tevékenységből megélve, nagyon szép tudományos eredményeket ért volna el. Szívós akaratával, az élő természet odaadó szeretetével mégis igen érdemes kutatómunkát végzett. Élethivatása más pályára sodorta, de a belső tűz hatására tudott magának időt és alkalmat szerezni arra, hogy a természet titkaiba is bepillantasson. Sok értékes megfigyelésének közlésére talán akad majd valaki, aki felkutatja, összeszedi jegyzőkönyveinek bizonyára fontos adatait, amelyek Sopron és környékének természeti viszonyaira vonatkoznak.

A soproniak szeretettel őrzik meg rendkívül megnyerő, kedves, nagyon szerény és őszinte egyéniségének emlékét.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / László Ernő: Bothár Dániel, a filológus, a nevelő és az ember

László Ernő: Bothár Dániel, a filológus, a nevelő és az ember

Amikor Sopron haladó hagyományait tárjuk fel, legalább egy pillanatra meg kell állanunk a líceum egykori tanárának, Bothár Dánielnek emléke előtt. Meg kell ezt tennünk, mert Bothár nem elégedett meg a klasszikus nyelvek oktatásának pusztán gyakorlati részével, hanem pedagógiai munkájának tudományos, filológiai megalapozására is törekedett. Néhány értekezése a hazai görög-latin filológia történetében is figyelemreméltó helyet jelöl ki számára. Meg kell róla emlékeznünk azonban azért is, mert Bothár, a tudós, a tanár és az ember a maga igazi humánus egyéniségével összekötő kapocs a magyar és a szlovák nép közt. A magyar-szlovák barátság és együttműködés megtestesítője volt azokban a nehéz évtizedekben, amikor a sovinizmus és a gyűlölködés szinte az elviselhetetlenségig megmérgezte a két nép viszonyát.

Származását tekintve, maga is szlovák volt.¹⁽³¹⁾ Rövidesen megünnepelhetjük születésének századik évfordulóját. 1856. április 2-án született Besztercebányán, polgári család sarjaként. Szülővárosában végezte a gimnáziumot, majd a budapesti egyetemen klasszikus nyelveket, Bécsben pedig a nagy Miklosichnál szláv filológiát tanult. Tanári oklevelét Budapesten szerezte latinból és görögből, a szlavisztika azonban később is állandóan foglalkoztatta.

Pedagógiai pályája Budapesten indul meg, egy magán-nevelőintézetnél, a Seltenreich-féle leányiskolánál. Két évet tölt itt, majd állami szolgálatba lép és a Délvidékre kerül. 1881/82-ben a fehértemplomi gimnázium tanára, 1882/83-ban családotknál nevelősködik, utána újból egy magánintézet, az újvidéki kereskedelmi és ipariskola igazgatója, 1883-tól 1886-ig. 1886-ban egyházának szolgálatába áll és előbb a nyugatmagyarországi Felsőölvő, akkor még kétnyelvű, magyar-német evangélikus gimnáziumának, 1896 óta pedig a soproni evangélikus líceumnak görög-latin tanára. Szaktárgyain kívül rendszeresen tanítja Felsőölvön a franciát, Sopronban a németet, sőt a magyart is. 1922-ben vonul nyugalomba, de 1923-tól 1927-ig még a szlovák nyelv előadója a soproni evangélikus teológián. 1929. február 8-án fejezi be munkában gazdag életét.

⁸⁷Még a gyász hangulatában jelent meg egyik – magát meg nem nevező – tanártársa tollából az a kegyeletes, a sablonos „nekrológ-stíluson” felülemelkedő jellemzés, amely tömörségében is találóan rajzolja meg Bothár emberi és nevelői egyéniségét. Idézzünk belőle néhány mondatot: „Az a huszonhat esztendő, melyet hivatása szolgálatában intézetünkönél töltött, s amely idő alatt úgyszólván napról-napra együtt lehettünk vele, nehézzé tette számunkra az elválást már hét évvel ezelőtt is, mikor nyugalomba vonult.

Hiszen nélkülözniük kellett az ő mindig derült kedélyét, mely mint a napsugár üzte el környezetéből a gondok, a szomorúság felhőit; nélkülözniük kellett az ő szelid humorát, mellyel még a komolyabb pillanatokban is az életet szemlélte és amely lelkét, egész egyéniségét a vidámság derűs hangulatával vonta be... Mint tanár, egyike volt a legkiválóbbaknak. Szerette hivatását, szívvel-lélekkel annak élt s a legnagyobb lelkiismeretességgel igyekezett betölteni tisztének minden igazságát. Lelkesedéssel tolmácsolta az ifjúságnak az ókori klasszikusokat, a görög és római írókat, akiknek nemcsak nyelvében, de szellemében is teljesen otthonos volt épúgy, mint az összes szláv nyelvekben és azoknak irodalmában is. Széleskörű, nagy tudása tiszteletet, megértő jó szíve szeretetet ébresztett tanítványaiban, akik közelben s távolban mindig a legnagyobb hálával gondoltak rá s emlékeztek meg róla”.²⁽³²⁾

Ez valóban így is volt. Bizonyíték rá az a cikk, amely a *Slovenské pohl'ady* hasábjain 1954-ben, Bothár halálának negyedszázados fordulóján jelent meg, Fedor Ruppeldtnek, Zsolna szlovák evangélikus püspökének tollából. Ez az igen érdekes írás szintén a legmelegebben, a legőszintébb szeretettel szól a soproni líceum néhai tanáráról. Ruppeldt 1898-tól 1904-ig volt tanítványa Bothárnak Sopronban, itt végezte a teológiát is, később levélben érintkezett egykori tanárával, halála után pedig ő örökölte mesterének értékes szláv könyv- és kéziratgyűjteményét. Ruppeldt a Sopronban tanuló szlovák diákok melegszívű pártfogójaként jellemzi Bothárt. Kiemeli „polyglottságát”, latin, görög, német, francia, szláv nyelvtudását. Szól szlavisztikai munkásságáról is és említi Vajanskijról és Hviezdoslavról írott kisebb cikkeit.³⁽³³⁾ Mindehhez még hozzá kell tennünk: Bothár, a szlovák ember, a szlovák ifjúság megértő támogatója hű tudott maradni a magyar néphez és kultúrához, a magyar nyelvhez, amelynek nagy mestereit, a költő Arany Jánost és a filológus Simonyi Zsigmondot, de még olyan érdemes művelőjét is, mint Kis Jánost, a reformkor szorgalmas soproni íróját annyira becsülte és oly szívesen idézte.

Pedagógus volt és tudós. Ez a kettő sem zárta ki nála egymást. Korszerű görög-latin filológiai felkészültségét a klasszikus nyelvek oktatásában hasznosította, de úgy, hogy egyúttal széleskörű nevelői, jellemformáló munkát is kifejtett vele. Filológia, oktatás és nevelés igazi humanista harmóniában olvadt össze benne. Erről tanúskodik három programértekezése is: *Az elemző-kérdező tanalak. Sokratesnál*⁴⁽³⁴⁾, *Zur Reform des grammatischen Unterrichtes*⁵⁽³⁵⁾, *Egynéhány szó a philológiai tanításról*⁶⁽³⁶⁾. Negyediknek idesorolhatjuk szintén komoly filológiai elmélyüléssel megírt, de inkább a felvilágosodás korának művelődéstörténetébe vágó tanulmányát: *Aus einem alten Stammbuch*.⁷⁽³⁷⁾

A négy tanulmány nem jelent meg visszhangtalanul. A másodikról a *Zeitschrift für österreichische Gymnasien* közölt ismertetést és a klasszikus filológia nemzetközi bibliográfiája, a *Bursians Jahresberichte* is megemlékezett róla. A harmadikat az *Egyetemes Philológia Közlöny* ismertette. A negyediknek pedig éppen napjainkban támadt figyelemreméltó ⁸⁸visszhangja a baráti Német Demokratikus Köztársaságban. Othmar Feyl, a jénai egyetem szláv és magyar kapcsolatainak kutatója egyik alapvető – egyébként soproni vonatkozásban is bővelkedő – tanulmányában megemlékezik Bothár cikkéről és bőségesen felhasználja adatait.⁸⁽³⁸⁾

Vegyük először a három programértekezést. Szinte mindegyik soruk elárulja írójuknak nagy szeretetét a görög és latin nyelv, a klasszikus studiumok iránt, de arról is, hogy Bothár, mint vérbeli pedagógus, a modern élet igényeit szintén világosan felismerte.

Az első tanulmányban Xenophon és Platon művei alapján elénk állítja Sokratest, az indukció és definíció mesterét, a „maieutika” módszerének kifejlesztőjét. Rámutat arra, ami ebből a korszerű pedagógia számára használható és értékes. Észreveszi azonban azt is, hogy a modern nevelés nem maradhat egyoldalúan az antikvitás követője, hogy a humanista alapvetés mellett a jelenkortől, a tudományos haladástól sem szabad

elmaradnunk.

Zur Reform des grammatischen Unterrichtes című értekezésének alap gondolata, hogy a klasszikus nyelvek tanárának ismernie és használnia kell a modern filológiai kutatás eredményeit, ezeket az eredményeket azonban ügyesen be kell építenie a nevelői munkába. Rávilágít azokra a problémákra, amelyek korának nyelvtudományát és nyelvpedagógiáját foglalkoztatták. Hangoztatja, hogy a nyelvtan tanításában a történeti módszer mellett a logikáról sem szabad elfeledkezni. Meglátja már azt a problémát is, amely mai esztétikánkat és irodalomszemléletünket annyira érdekli: a tartalom és a forma egységének gondolatát. Bothár azt kívánja, hogy ez az egység a klasszikus szövegek iskolai elemzése során is megmutatkozzék.

Hasonló gondolatokat fejt ki magyar nyelven és valamivel bővebb formában az *Egynéhány szó a philológiai tanításról*. Ekkor már javában folyik a még napjainkban sem szünetelő küzdelem a klasszikus nyelvek iskolai oktatásának hívei és ellenzői közt. Bothár természetesen szívvel-lélekkel a latin és görög nyelv pártján áll, azonban ismét megmutatja, hogy humanisztikus műveltségétől korának problematikája sem idegen. Hirdeti, hogy szükség van az iskolában a klasszikus nyelvekre, szükség van az alapos nyelvtani oktatásra is, hogy ezáltal a tanulók gondolkodását neveljük és őket a nyelv közvetítésével az antik kultúra világába bevezessük. Ehhez azonban gondos, tudományos igényű módszerek kellenek.

Bothár Dániel, a klasszikus nyelvekben elmélyülő filológus és a tárgyát, valamint az ifjúságot szerető nevelő így fogalmazza meg a görög-tanítás módját és célját: „...első feladata a görög tanárnak is csak az lehet, hogy finom érzékkel a nyelv, a nyelvszellemnek és plastikájának művészetébe, az emberi gondolkodás, érzés és akarat mélységeibe behatolni iparkodjék. Legyen olyan a tanár, aki folyton újat, meg újat tanul, gyakorlati értelemben vett bölcselkedő ember, tanító, aki folyton a logika, pszichológia és etika szabályaival dolgozik, az ó- és újkor, s ezeknek mozgalmi között az összefüggő kapcsot keresi. Akkor talán sikerül majd neki a vélemények ezen ellenkezése közül is megmenteni a gymnasiumi műveltség eme virágát és palladiumát, egyúttal érzéket kelteni egy igazi, eredeti Homeros vagy Sophokles iránt, akkor juthat abba a szerencsés helyzetbe is, hogy saját antik humanitással megtelt kebléből kiárad valami tanítványainak lelkébe, úgy, hogy ezek is fölismerik azt, hogy a legfőbb kulturális mozgalmak egészen a legújabb időkig eredetüket s kezdeményezésüket azon bámulatos universalitásból veszik, mellyel e nemzet (ti. a görög) a tudomány és művészet összes nemeit átkarolni képes volt, de másrészt belátják ők is, hogy az ily nemes, erőteljes, harmonikus, minden komoly törekvés mellett örömteljes hittel folytatott népelettel való érintkezés csak áldás reájuk, s elismerik majd azt is, hogy gazdag irodalmának alakjai és eszméi szemeiket 89 felnyitották a jelenkori emberek s vezéreszményeik megértésére. Így tán sikerül nem ellenségeket, hanem barátokat nevelni a gymnasiumnak.”

Bothár, az antikvitásért rajongó humanista nevelő azonban tudja, hogy a filológiának és a filológia eredményeit felhasználó pedagógiának nem szabad elefántcsonttoronyba zárkóznia, hanem az emberiség haladásának ügyét kell szolgálnia. Erre is világosan utal az idézett értekezés: „A philologia, mely mint tudomány, újabb időben nagy méreteket vett, erőssé s önállóvá ép úgy lett, mint a többi tudományok, csak úgy gyakorolhat hatást a nemzet életére, ha azon kötelességeinek tudatára ébred, melyeket az összességgel szemben teljesíteni kell; ezek pedig a nevelésnek a kötelességei, azon tiszte és feladata, hogy az emberiség tökélyesbülésén fáradozzék”.

Érthető, hogy ilyen ember, aki az antik örökség és az emberi haladás, a tudomány és a nevelés eszméit ennyire egységben tudta látni, aki előtt „az emberiség tökélyesbülésének” eszménye lebegett, aki egyszerre tudott hitet tenni a görög kultúra szépsége és a modern társadalom igényei mellett, egyúttal a nemzetek közt is kapocs lehetett. Nem volt ellentét számára a magyar, a német és a szláv kultúra közt: mindegyiket jól

ismerte, értékeit megbecsülte, kutatta a közöttük futó szálakat. Erről tanúskodik az a kiterjedelmű, de igen tartalmas és gondolatébresztő értekezése, amely *Aus einem alten Stammbuch* címmel Lipcsében jelent meg 1910-ben, a *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik* hasábjain. A „Stammbuch” a soproni líceum könyvtárának rendezésekor került Bothár kezébe. Családi kapcsolatok juttatták a könyvet Sopronba: gazdája. Grósz János (Johannes Groß, 1759–1839) a pozsonyi líceumban volt a történelem, a filológia és rétorika tanára, professzora többek közt a nagy cseh történetírónak, František Palackijnak. A bazini születésű Grósz Erlangenban és Jénában végezte az egyetemet, a karlócai szerb gimnázium első igazgatója volt, s innen került Modorba, majd végül Pozsonyba.⁹⁽³⁹⁾ „Stammbuch”-ja, melynek művészi szépségű külső alakját Bothár lelkes szavakkal méltatja, lényegében a jénai egyetemi évek emléke. A francia forradalom évében, 1789-ben érkezett Grósz Jénába, amely akkor a haladó gondolat és a német felvilágosodás egyik középpontja volt. Professzorai közt olyan tudósok szerepeltek, mint J. A. H. Ulrich, vagy a jogász G. Hufeland, aki már 1792-ben előadássorozatot tartott a francia köztársaság alkotmányáról. Ulrich és Hufeland antimonarchista, köztársasági szellemű bejegyzéseit ott is találjuk Grósz emlékkönyvében. Bejegyzésével szerepel Karl Leonhard Reinhold, a filozófia professzora is, akit Grósz szintén hallgatott. Az osztrák Reinhold (1758–1823), aki fiatal korában jezsuita novicius, majd barnabita szerzetes volt, a jozefinizmus és a szabadkőművesség hatására szakított a katolicizmussal, protestánssá lett, s a jénai, majd a kielői egyetemen vállalt tanári állást, mint Kant filozófiájának lelkes terjesztője.¹⁰⁽⁴⁰⁾ A költő Wieland, a történetíró Johannes Müller is szerepel Grósz albumában, nemkülönben a pedagógus Chr. G. Salzmann, aki a Gotha melletti Schnepfenthalban Rousseau és Pestalozzi nevelési elveit próbálta szép eredménnyel megvalósítani. Bothár érezhető rokonszenvvel regisztrálja ezeket a haladó szellemű megnyilatkozásokat, különösen melegen szól azonban a „Stammbuch” legnagyobb bejegyzőjéről, a jénai egyetem történet-professzoráról, majd napjainkban névadójáról: Schillerről. Idézi is bejegyzésének gyönyörű szavait: „Alles unser Wissen ist ein Darlehn der Welt und der Vorwelt. Der tätige Mensch trägt es an die Mitwelt und Nachwelt ab: der untätige, stirbt mit einer unbezahlten Schuld. Jeder, der etwas Gutes wirkt, hat für die Ewigkeit gearbeitet”. (Minden tudásunk csak kölcsön, amelyet a világtól és elődeinktől kaptunk. A tevékeny ember visszafizeti saját korának és az utókornak; a tétlen ember kifizetetlen adóssággal hal meg. Mindenki, aki valami jót cselekszik, az örökkévalóság számára alkotott.)

Ezek a schilleri igék alapjában véve Bothár számára is életprogramot jelentettek. ⁹⁰Ezért kísérté figyelemmel Grósz pályáját, nemcsak a „Stammbuch” érdekes bejegyzései miatt, hanem azért is, mert reformkori kartársának megadott az, hogy a német felvilágosodás nagy eredményeit a magyarok, szlovákok, sőt a szerbek és csehek felé is közvetítse. Bothár utal erre a közvetítő szerepre, utal Grósznak s általában az 1830-as évek Pozsonyának kulturális jelentőségére. Ilyen szerepet töltött be azonban Bothár is Sopronban századunk első évtizedeiben. Ma, amikor annyi félreértés és tévedés tisztázódása után azon dolgozunk, hogy baráti együttműködést építsünk ki a magyar, német és szláv haladó kultúra közt, példaképünket tisztelhetjük Bothárban. Pályája és tanítása, egész emberi egyénisége megérdemli, hogy megőrző szeretettel és lelkes emlékezéssel forduljunk feléje.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / László Ernő: Pollák Miksa 1868–1944

László Ernő: Pollák Miksa 1868–1944

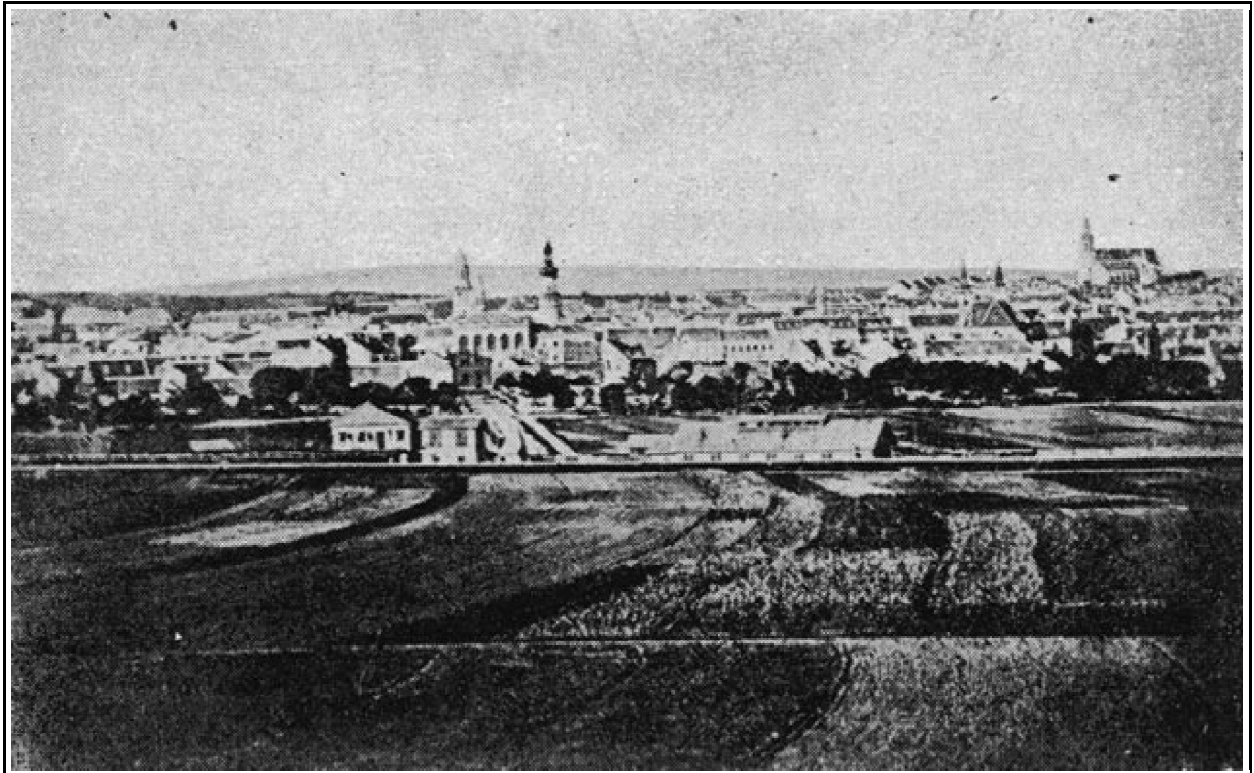
A fasiszta örület áldozatául követelte egyik régebbi helytörténetírónk életét is: 1944. július első napjaiban

az auschwitzi gázkamrában megölték dr. Pollák Miksa soproni főrabbit.

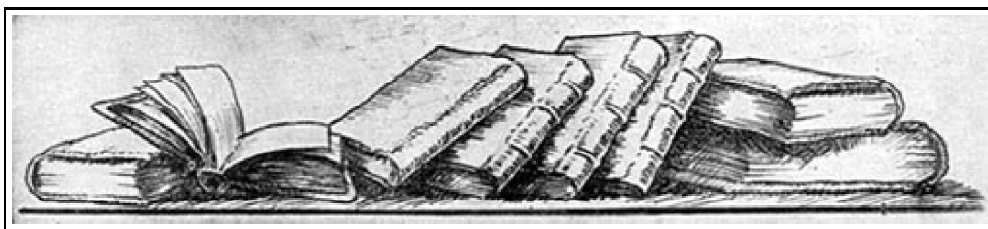
1868. március 6-án született Beleden: ízes, rábaközi nyelvét, fordulatokban gazdag beszédmódját ott szerezte. 1894-től fogva működött Sopronban a neológ izr. hitközség papjaként, de már megelőzően feltűnt történelmi és egyéb cikkeivel. Bölcsészdoktori értekezése a bécsújhelyi zsidók történetével foglalkozott (1892), más kisebb munkáiban ismertette szűkebb hazája népi humorát, majd a nagymartoni zsidók történetét. Végre 1896-ban megjelent „A zsidók története Sopronban” című nagyobb könyve. Ha ma már teljes egészében nem is időszerű a könyv, mégis meglep tárgyilagosságával és főleg a széleskörű levéltári megalapozottsággal. A kötet 75 kiadatlan oklevelet tartalmaz; többek közt először közli és használja a város legrégebbi telekkönyvét 1379-ből, megállapítja, melyik ház volt az Új utcában a középkori zsinagóga (22. szám), amely meghatározását újabb kutatások is megerősítik. Ez a könyve később németül is megjelent, lényegesen kiegészített formában (1929). Figyelemre méltók Pollák Miksának Aranyról és Tompáról írt nagyobb tanulmányai a bibliával való kapcsolatokról.

Élete utolsó szakaszában a helyi történelemnek azzal teljesített nagy szolgálatot, hogy a városi levéltár oklevél-kiadásainál a héber szövegek megfejtését végezte.

A pragmatikus helytörténetírás soproni úttörőjeként nevet biztosított magának a város tudománytörténetében.



Sopron látképe 1880 körül
(Stagl felvétele)



1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

91 SOPRONI KÖNYVESPOLC

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Szűcs Jenő: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon.

Szűcs Jenő: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon.

Budapest 1955. 340. lap.

MTA Történettudományi Intézetének sorozatában a „Művelt Nép” kiadása.

Szükségesnek látszik, hogy felhívjam erre a könyvre a Soproni Szemle olvasótáborának a figyelmét. Belőle ugyan nem elsősorban Sopron XV. századi történetét ismerjük meg, mégis adatainak gazdagsága és feldolgozásmódja alapján jelentős helyet nyer a soproni bibliográfiában. Szűcs Jenő könyve igen sok soproni vonatkozású anyagot tartalmaz, több fejezetben érinti városunk XIV–XV. századi életét s fejtegetéseinek igazolására jelentékeny mennyiségű soproni adatot sorakoztat fel. Valószínűnek tartom, hogy újszerű elgondolása alapján nagy élvezettel tanulmányozzák ezt a könyvet mindazok, akik Sopron középkori története iránt érdeklődnek.

A gyérszámú magyar várostörténeti irodalomban Szűcs Jenő könyve komoly eredménynek tekinthető. Értéke főként abban van, hogy újszerű megvilágításban tárja elénk a középkori magyar városok életét. Nem kész véleményeket vesz át, nem kitaposott úton halad, hanem főként eredeti forrástanulmányok alapján törekszik a XV. századi magyar városi élet megrajzolására. Elsősorban a forrásokból merít s a soproni anyag mennyisége összehasonlítási alapot ad arra, hogy a szerzőnek felhasználható eredmények érdekében mily nagy kutatómunkát kellett végeznie (pl. a lakosság számszerűségére vonatkozó statisztikai következtetések). Figyelembe veszi Szűcs Jenő a korábbi tudományos jellegű feldolgozásokat is, de szerencsés kézzel elkülöníti a selejttől az értéket. Felfogását is újszerű szemlélet határozza meg: középkori városaink kialakulását, a kézművesség életét az anyagi lét felől közelíti meg s főként ilymódon létrejött megállapításai és következtetései érdemelnek figyelmet középkori történelmünk értékelésében.

Szűcs Jenő könyve bevezetésből és négy nagyobb fejezetből áll. A bevezetés összefoglalja a magyar kézművességre vonatkozó főbb kutatásokat és értékeli várostörténeti irodalmunk középkori szakaszát. Az első fejezet az egyik legbonyolultabb és legizgatóbb gazdaságtörténeti kérdés, a középkori városok kialakulásának kezdeteit igyekszik megvilágítani. Vázolja a fontosabb forgalmi központok létrejöttét, a

városi élet csíráit, a mezőgazdasági és ipari munka szétválását a forgalmi központokban s ezzel egyidejűen a gabonatermelés háttérbe szorulását. Különösen figyelemre méltók azok a statisztikai számítások, amelyeket a városi lakosság arányainak megállapítása céljából különféle adó- és dézsmalajstromok alapján végez. Ezekből a számadatokból világosan látszik a városi lakosság rétegződése, a város ipari kereteinek kialakulása, az egyes iparágak elkülönülése. Az ipari népesség növekedése, a kiemelkedő mesterségek fejlődése állandó elhelyezési piacot követelt meg, ahol az iparúzó lakosság a nyersanyagot és élleme egy részét szerezhette be. Igazolással a gazdag soproni forrásanyag feldolgozásával összeállította a szerző városunk ipari körzetét s adatait térképre is rajzolta. E térkép áttanulmányozása, a forgalmi kapcsolatok gazdagsága arról győzhetnek meg, hogy Sopron a XV–XVI. században a Dunántúl felső részén vezető gazdasági szerepet töltött be. E fejezet végén ismerteti Szücs Jenő nagy vonásokban a céhek [92](#)szervezetét s szerepük megítélésükor teljesen újszerű felfogást képvisel.

A második fejezet két fontos mozzanatról számol be a városok fejlődésében. A céh-szervezet, amely korábban a fejlődés segítője volt, megmerevedik, családi monopóliummá lesz. Szűk keretei miatt a szaporodó mesterlegényeket nem tudja magába fogadni, elzárkózása miatt termeli a kontárokot s ezzel a társadalmi nyugtalanság magvait hordozza magában. A másik különös jelenség az, hogy a kézművesség számszerű növekedése megakad, sőt a megmaradt adójegyzékek szerint bizonyos visszatérés mutatkozik a mezőgazdasághoz (bortermelés). Ez a különös fejlődés összefügg részint újabb, kisebb piacok alakulásával, elsősorban azonban a versenytárs, a tőkében erősebb külföldi ipar terjeszkedését és hatalmát szemlélteti.

A harmadik fejezet arról tájékoztat, hogy a céhszervezetben felhalmozódott nyugtalanság eredményeképp számos városban új termelési viszonyok keletkeznek. A nagyobb méretekben, gyárszerű formában való termelés a tőke megjelenésével kapcsolatos s a kassai barchentszövés vagy bártfai vászonszövés a céhszervezet bomlásának határozott jele. Az adatok meggyőzőek, de számukat még bővíteni kellene.

A negyedik fejezet a könyv legérdekesebb része s benne főként a város belső társadalmi rétegződéséről nyújtott rajz értékes. Megelevenedik előttünk, ahogy egyes patricius családok évtizedekre kisajátítják maguknak a polgármesteri és tanácsosi székeket s a hatalmat önző családi érdekeik szolgálatába állítják. Ez a magatartás számos városban (Buda, Pozsony, Kolozsvár) népmozgalmat váltott ki s különösen erős hullámokat vetett Sopronban 1425-ben. A sok visszaélés láttára a középpolgári ellenzék harcot kezdett a patricius góg ellen s a küzdelem szenvedélyessége még drámai feldolgozásra is alkalmasnak látszik. Kb. 100 évvel később pedig már a soproni proletáriátus hallatja hangját: a városi bevételek ellenőrzését s a terhek közös viselését követelik.

Újszerűsége és számos értéke mellett fogyatkozása a könyvnek, hogy a városi életnek maradnak kitöltetlen részletei is. Nem lett volna pl. értéktelen rámutatni arra a folyamatra is, ahogy a városi polgárság a művelődés szervezett alakját, az iskolát birtokba veszi. Elszakadt ugyan az egyházi iskolától, de ugyanakkor csak a saját fiainak nevelésével foglalkozik s elzárkózik a városi proletáriátus műveltségi igényei elől. Vannak ezenkívül adatok (főként végrendeletben) a városokban fellelhető könyvekről, amelyekből az olvasottság fokára lehet következtetni. Ilyen és ehhez hasonló adatok azt segítették volna elő, hogy teljesebb képet kapjunk a középkori magyar városi életéről.

Soproni vonatkozásban meg kell említeni, hogy Szücs Jenő az alapvető forrásokat és feldolgozásokat ismeri. Egyes céhtörténeti feldolgozások áttanulmányozása segíthette volna még átfogóbb kép rajzolásához. Kár, hogy nem ismeri a Soproni Szemle évfolyamait; pedig ott is jelentek meg oly cikkek és közlések, amelyek a magyar kézművesség történetében elég jelentőseknek mondhatók.

Végül a könyvben található soproni anyag gazdagsága, a rendelkezésünkre álló forráskiadványok szinte szükségszerűvé teszik annak a feladatnak a megoldását, hogy a közeli években – akár munkaközösségi keretben – végleges feldolgozást nyerjen városunk középkori története. Ilyen munka biztosan nagy szolgálatot tenne az egész magyar történetírásnak is.

Verbényi László

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron bibliográfiája

93 Sopron bibliográfiája

(Pótlás 1943 szeptember 1-től 1954. december 31-ig)

Az itt következő bibliográfia Csapody István, Csatkai Endre, Faller Jenő, Mollay Károly és Takáts Endre gyűjtéséből való.

Rövidítések: GYSH = Győr-Sopronmegyei Hírlap. SSz = Soproni Szemle. SU = Soproni Újság. ÚSvm = Új Sopronvármegye.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron bibliográfiája / A) Természettudományok.

A) Természettudományok.

Antalfy Gyula: Az Alpoktól keletre. Magyar Nemzet 1954. XII. 25. (Sopron erdeinek, műemlékeinek hangulatos leírása.)

Aumüller, Stefan: Neuland Neusiedler See. Volk und Heimat 1948, 1. sz.

Babos Imre: A magyarországi erdők tájelhatárolása. Az Erdő. 1953, 264.

Babos Imre: Mi legyen a soproni lúcosok sorsa? Az Erdő. 1954, 175.

Borsi Darázs: Fertő-tó. Idegenforgalmi Értesítő. 1954, IX.

Borsos Olga: Magyarország és a Kárpátmedencék orchideáinak geobotanikai monográfiája. Annales Biologicae Universitatum Hungariae. II. 1952, 183–92.

Buchebner, Walter: Vom Neusiedler See. Volk und Heimat. 1954, 7. sz.

Csatkai Endre: A citrom a magyarországi nép életében. A Néprajzi Múzeum Értesítője. 1943, 185–187.

Fekete Zoltán: A hazai erdőrendezés története. Az Erdő. 1954, 190–8.

Firbás Oszkár: Adatok a soproni Dudlesz erdő vízgazdasági szerepéhez. Az Erdő. 1954, 301–4.

- Győrfi János*: Vegyszeres cserebogárritási kísérletek Sopronhorpácson. *Az Erdő*. 1954, 273–5.
- Győri Jenő*: *Parus cristatus* L. különös tekintettel soproni előfordulására. Tudományos diákköri dolgozatok. I. 124–30.
- Igmándy Zoltán*: A fenyőgyökérrontó tapló (*Fomes annosus* Fr.) károsítása a soproni lúcosokban. *Az Erdő*. 1953, 388–9.
- Igmándy Zoltán*: A fenyőtapló előfordulása és károsítása hazánkban. Erdőmérnöki Főiskola Közleményei. 1954, 5–10.
- Jablánczy Sándor*: Roth Gyula 80 éves. *Az Erdő*. 1953, 4. sz.
- Janchen, E. Wendelberger, G.*: *Flora von Wien, Niederösterreich und Burgenland* Wien, 1953, 207.
- Kiss Vera*: Vom Kommen und Versiegen des Neusiedlersees. *Volk und Heimat*. 1951, 3. szám.
- Koegeler, K.*: Die pflanzengeographische Gliederung der Steyermark. Abt. für Zoologie u. Botanik am Landesmuseum Joanneum. Heft 2. 1953.
- Orlóczi László, Tuskó József*: A soproni hegyvidék fenyvesítésének eredményeiből. Erdőmérnöki Főiskola Közleményeiből. 1954–5, 41–52.
- Papp József*: A *Lotus siliquosus* Magyarországon és néhány új florisztikai adat. *Botanikai Közlemények*. 1948–53, 268.
- Priszter Szaniszló*: Az *Amaranthus retroflexus* alakköre és elterjedése. *Agrártud. Egyetem Kert- és Szőlőgazd. Kar Évkönyve* 1951, 162–80.
- Roller Kálmán*: Az Erdőmérnöki Kar kutató munkája a Soproni Főiskolán. *GySH* 1952, IX. 20.
- Roth Gyula*: A Sopron-hidegvízvölgyi főiskolai tanulmányi szálaló erdő. *Az Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve Sopron 1951–2 (1953)* 161–94.
- Schiller, J.*: Über Cyanophyceen aus kleinen künstlichen Wasserbecken und aus dem Ruster-Kanal des Neusiedler-Sees. *Sitzungsbericht. Öst. Akademie Wien, Nath.-Naturwiss. Klasse, Abt. I.* 163. X. 109–39 (1954).
- Schmidt, Leopold*: Dr. Edward Brown sieht 1670 den Neusiedler See. *Volk und Heimat* 1952, 22. sz.
- 94** *Sedlmayer Kurt*: A sopronhorpácsi cserebogárritási kísérletekhez. *Az Erdő*. 1954, 275.
- Soó-Jávorka*: A magyar növényvilág kézikönyve. Bp. 1952. Akadémiai Kiadó.
- Soó-Jávorka*: Javítások, pótlások és sajtóhibák jegyzéke „Soó-Jávorka A magyar növényvilág kézikönyve I–II”-hez. Bp. 1952, 7.
- Staber, Friedrich*: Die Wölbung des Neusiedler Sees. *Burgenländische Heimatblätter* 1949, 191.
- Szabó J. Tibor*: A soproni bánya-, kohó- és erdőmérnöki kar könyvtárának története. *Könyvtári Értesítő (Sopron)*. 1952, 7. sz.

Wendelberger, Gustav: Die pflanzengeographische Stellung der Salzfluren des Neusiedlersees. In: Neusiedlersee ein Kleinod Österreichs. Wien 1950, 287–91.

Wendelberger, Gustav: Die Pflanzenwelt des Neusiedlersees. Umwelt. 1947, 7. sz.

Wendelberger, Gustav: Steppen, Trockenrasen und Wälder der pannonischen Raumes. Festschrift Aichinger 1954, 573–634.

Névtelen: Der Neusiedler See in den Jahren 1862–884. Volk und Heimat 1953. 19–22. 1954, 1. sz. (Mayerhofer József 1884-ben megjelent magyarnyelvű tanulmányának fordítása).

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron bibliográfiája / B) Társadalmi tudományok.

B) Társadalmi tudományok.

Abaffy Erzsébet: Beythe István nyelvéről. Magyar Nyelv 1954, 248–54. (B. I. Sopronban is volt pap a 16. század második felében).

Agárdi Ferenc: A svábok bejövetele. A németek szerepe Magyarországon Szt. Istvántól napjainkig. Bp. 1946. (84–98 1. Nyugatmagyarország elnémetesedéséről szól.)

Asztalos Sándor: „Hirhedt zenésze a világnak”. Ismerjük meg jobban Liszt Ferencet! Népművelés 1954, VII., VIII. sz.

Bakács István: Országos Levéltár. Családok, testületek és intézmények levéltárai. Levéltári alapleltárak I. 7. Bp. 1953, 250 1. Sokszorosítás kézirat gyanánt. (Soproni és Sopron megyei vonatkozások: Bezerédj család 20–21, Döry család 41, Esterházy család bpesti hitb. lt. 44–77, Festetich család 90–3, Khuen-Héderváry cs. 122–3, Kisfaludy cs. 124–5, Mednyánszky cs. 143–4, alsószopori Nagy cs. 149–50, Ostffy cs. 161, Salamon cs. 178, Sárkány cs. 180, Széchenyi cs. 189–91, Tallián cs. 203, Töttösy cs. 220 1. Végh cs. 226 1. Zichy-Meskó cs. boldogkővárjai lt. 232 1.

Balázs Éva: Jobbágylevelek. Bp. 1951. Közoktatásügyi kiadó. (Soproni vonatkozások: Csepreg 33, 84, Bágyog 56, Lövé 83, 96, Csapod 62, Fertőhomok 208).

Balogh András: A fertői kastély építéstörténetének főbb mozzanatai. Művészettörténeti Értesítő 1953, 130–3.

Barb, A. A.: Geschichte der Altertumsforschung im Burgenland bis zum Jahre 1938. Eisenstadt, 1954. Landesmuseum. 38 1. (A soproni régészek munkásságát is említi).

Bauer, Martha: Der Weinbau des Burgenlandes in volkskundlicher Betrachtung. Eisenstadt, 1954, Landesmuseum. 197 1.

Bay Ferenc: Liszt Ferenc győri hangversenye. GySH 1954, VII. 10, 11.

Becht Rezső: Lövér. Sorsunk 1947, 417–20.

Benkő László: Madárlátta kenyér. Sorsunk 1947, 389–91. (A soproni irodalomról.)

- Berkovits Ilona*: A magyar feudális társadalom tükröződése a Képes Krónikában. Századok 1953, 72–107. (Meggyesi Miklós festőről is szól.)
- Bolla Géza*: Hegykő: a magyar dalművelés sopronmegyei otthona. Soproni és Sopronmegyei Naptár 1944-re. 80–1.
- Bottló Béla*: Országos Levéltár: Regnicolaris levéltár. (Levéltári alaplétárak I. 6.) Bp. 1953, 161. (Sokszorosítás kézirat gyanánt). Soproni és Sopron megyei vonatkozások.
- Csatkai Endre*: Adat a régi sopronmegyei házi ipar múltjához. A Néprajzi Múzeum Értesítője 1943, 189–90.
- Csatkai Endre*: A gyermekvédő Sopron. SU 1946, II. 9, 16.
- 95***Dercsényi Dezső*: Sopron műemlékei. Idegenforgalmi Értesítő. 1952. VI.
- Dobos Zoltán–Pesoldt Ferenc*: Soproni tanulság. Népművelés. 1954, V.
- Eöri János*: Osl. Soproni és Sopronmegyei Naptár 1944-re. 81–5.
- Faller Jenő*: Mikovinyi Sámuel emlékkiállítás Sopronban. Bányászati Lapok. 1951, 45–48.
- Flandorffer Pál*: Csepreg. Soproni és Sopronmegyei Kalendárium 1944-re. 69–73.
- F. P.*: Leopold Petz. Volk und Heimat. 1951, 11. sz.
- F. P.*: Therese v. Artner und der literarische Salon der Gräfin Zay. Volk und Heimat. 1951, 7. sz.
- Fülöp Dezső*: Ahol Felsőbüki Nagy Pál pihen. Soproni és Sopronmegyei Naptár 1944-re. 74–7. 1 képpel. (Bük).
- Fejős Imre*: A fényképezés feltalálása. Fotó. 1954, II. sz. (Wagner K. J. soproni optikusról is megemlékezik).
- Gereben Béla*: Sopron mint idegenforgalmi vonzóerő. Idegenforgalmi Értesítő 1952. II–III.
- Gerő László*: Magyar építészet a 19. század végéig. Bp. 1954. M. Építésügyi kiadó. Soproni és környékbeli műemlékek: 35, 38–9, 48–9, 60, 71–3, 85–6, 96, 104. Képek: 130, 147–9, 178–80, 190–3, 212–4, 220, 226, 270.
- Grussecki, Oskar*: Burgenlaedische Banntaidinge. Burgl. Forschungen 12.
- Gyöngyösi István*: Sopron építészeti emlékei. Építők Lapja. 1954, X.
- H. I.*: Történeti adatok Kapuvár multjából az evangélikus egyházzal kapcsolatban. Ev. Élet. XVIII. 52. 3.
- Ila Bálint*: Országos Levéltár. Filmtár. (Levéltári alaplétárak I. 9.) Bp. 1954, 227. 1. Sokszorosított kézirat gyanánt. Soproni és Sopron megyei vonatkozások.
- J. K. H.*: Vor 350 Jahren: Aufstand der Mörbischer gegen Ödenburg. Volk und Heimat 1948, 7. sz.
- Karinthy Ferenc*: Hazai tudósítások. Bp. 1954. Szépirodalmi Könyvkiadó 156 1. (100–104: Lakoma

Sopronban.)

Klempa Károly: Gottsched és a Festetich-család. Dunántúl 1944, 3–10. (A soproni F.-családról, a simasági könyvtárról is megemlékezik).

Klier, Karl M.: Die Bibliothek Hajnócsi in Rust. Volk und Heimat 1951, 18. sz. (A soproni Hajnóczy Dániel tanár Sopronban született Károly fiának könyvtára Ruszton).

Lukács Béla: Soproni ünnepi hét. Idegenforgalmi Tájékoztató. 1954, 10. sz.

Mesterházi Lajos: Csodák nélkül. Elbeszélések. B. 1951. Szépirodalmi K. (5–28 a Fertőn, elbeszélés az 1945. évi Balfról.)

N. M.: Ein Menschenopfer im Burgenlande. Volk und Heimat. 1951, 16. sz.

Paulinyi Oszkár: Országos Levéltár: A helytartótanács levéltára. Levéltári alaplétárak I. 8. Bp. 1954, VI. + 662. Sokszorosítási kézirat gyanánt. (Soproni és Sopron megyei vonatkozások).

Peéry Rezső: Gimnáziumunk állandó irodalomtörténeti kiállításai. Köznevelés 1954, 169–70.

Polány István: Nyugatmagyarország néprajzi története. Dunántúl 1944, 11–30.

Sándor Pál: Parasztágunk a Habsburg önkényuralom korszakában 1849–1867. Bp. 1951. Sopron megyei vonatkozások: 85, 168, 181–2, 218, 241, 269.)

Sándor Vilmos: Nagyipari fejlődés Magyarországon 1867–1900. Bp. 1854, 772. (Brennberg 128–9, 620, 629, 637; Büdöskut 136; Bük 23, 105, 107, 116, 452; Cinfalva 102, 105, 107, 116, 263, 452; Csepreg 104, 107, 113, 116, 263; Félszerfalva 102, 107, 113, 263, 452; Lajtaújfalu 128, 136, 415, 445, 447, 576; Nagycenk 23, 103, 107, 116, 263, 452; Récény 136; Sajtoskál 103, 105, 107; Sopron 48 (bankélet), 103 (cukor), 117, 128, 683, 606 (szén), 37 (gáz), 442, 570 (zár).

Saria: Der römische Gutshof von Winden am See. Burgenländische Forschungen. 13. kötet.

Sashegyi Oszkár: Országos Levéltár: Abszolutizmuskori levéltárak. Levéltári alap leltárak I. 5. Bp. 1952, 177 1. Sokszorosítás kézirat gyanánt. K. k. Distriktoberkommissariat Ödenburg (benne Rohonczy Ignác Sopron 96. megye kir. biztosának iratai) iratai 29. A K. k. Ministerial Commissaer des Ödenburger Militärdistrictes (1849–50) iratai 49. 1. A K. k. Militärdistricts-Commando Ödenburg (1850–54) útlevelelügyi iratai 90. 1. A K. k. Districts-Regierung Ödenburg, majd Praesidium der Ödenburger k. k. Stadthalterei-Abtheilung (1851–60) elnöki iratai 91–92. 1. A K. k. Districts-Ober-Commisariat, majd K. K. Districtsregierung Ödenburg, végül Ödenburger k. k. Stadthalterei-Abtheilung (1849–60) iratai 1849–60, 93–95 1. A K. k. Districts-Schulbehörde Ödenburg 1850–53 iratai 95. 1. A K. k. Organisirungs Commission Ödenburg (1853–5) iratai 96. A K. k. Person-Commission in Angelegenheiten der gemischten Stuhlrichterämter Ödenburg (1854–60) iratai 96–7. A K. k. Landesbaudirektions-Abtheilung Ödenburg 1858–59 elnöki iratai 154. A K. k. Districtual-Bauamt Ödenburg 1850–60 iratai 155. Ezekon kívül igen sok soproni és Sopron megyei vonatkozás.

Schad'n, Hans P.: Hausberge und Fluchtburgen im Burgenlande. Burgenländische Forschungen. 9.

Schmidt, Leopold: J. Vinzens Reim. Ein Altwiener Künstler im Burgenland. Volk und Heimat. 1954, 5. sz.

(Sopronban is tevékeny grafikus, lásd SSz 1955, 67. 74.)

Sinkovics István, Felhő Ibolya: Országos Levéltár: Pénzügyi igazgatási levéltárak. Levéltári alapleltárak I. 2. Bp. 1952, 366, sokszorosítás, kézirat gyanánt. A Bach-kori K. k. Finanz Landes Direktions Abtheilung in Ödenburg iratai 240–I. Archivum Familiae Esterházy de Galanta 1600–1750, 308. Archivum Familiae Nádasdy de Nádasdy, XVI–XVIII. század, 313–4. Archivum Familiae Pethő de Gerse (VII. sz.) 315–6. Acta diversarum familiarum Szentgyörgyi et Bazin, Vitnyédy de eadem et Muzsaj, 324. Ezenkívül sok soproni és Sopron megyei vonatkozás.

Soproni Gusztáv: Képzőművészet Sopronban. Sorsunk. 1947, 452–5.

Szabó István: Farád. Soproni és Sopronmegyei Naptár 1944-re. 86–8.

Tompos Ernő: Címertani adalék a soproni Szt. Mihály templom építéstörténetéhez. Művészettörténeti Értesítő 1954, 264.

Varga Endre, Párdányi Miklós: Országos Levéltár: Bírósági Levéltárak. Levéltári alapleltárak. I. 4. Bp. 1952. 315. Sokszorosítás kézirat gyanánt. (A Bach-kori K. k. Oberlandesgerichts Praesidium, Ödenburg, 1849–61 iratai és segédkönyvei 142–3. A K. k. Landesgerichts Praesidium, Ödenburg, 1850–61 iratai; 168. A K. k. delegirtes Bezirksgericht Ödenburg, 1854–61, elnöki iratai, 192. A K. k. Staatsanwaltschaft Ödenburg, 1854–61, elnöki iratai 210. „Soproni telekkönyvi kimutatókönyvek a volt nemesi és egyéb birtokokról” (1850–60), 221–22. A K. k. Grundbuchssenats Praesidium Ödenburg, 1856–61, iratai, 226. A K. k. Urbarial Obergericht, Ödenburg, 1856–61 elnöki és rendes iratai 235–6. A K. k. Urbarialgerichts Praesidium (1856–61) iratai 249–50. Ezenkívül sok soproni és Sopron megyei vonatkozás.

Varga János: Népfölkelő és gerillaharcok Jellasich ellen 1848 őszén. Bp. 1953, 339. 1. (A Lövő környékén folyó harcokról: 228–44.)

Wellmann Imre: Országos Levéltár: A magyar kancellária levéltára. Levéltári alapleltárak I. 1. Bp. 1951, 199 1. Sokszorosítás kézirat gyanánt. Soproni és Sopron megyei vonatkozások.

Zimmermann, B. H.: Reformation und Gegenreformation bei den Kroaten im österr. ung. Grenzraum. Burgenländische Forschungen. 8.

Zimmermann F.: Schwäbische Kolonien am Neusidlersse. Burgenländische Forschungen. 27.

Zimmermann, F.: Die vormadjarische Besiedlung des burgenländischen Raum s. Burgenländische Forschungen. 27.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

ÚJJÁÉPÜLT VÁROSUNK

DOLGOZÓINAK IPARCIKK-SZÜKSÉGLETÉT

AZ
**IPARCIKK KISKERESKEDELMI
VÁLLALAT ÜZLETEI**

KIVÁLÓ SZAKÉRTELEMMEL ÉS KÖRÜLTEKINTÉSSSEL LÁTJÁK EL!

Negyedszer lett Élüzem a
SORPONI SÖRGYÁR

KIVÁLÓ SÖREI
és jó munkája elismerésül

ÁPRILIS 1-TŐL
forgalomba hozzuk a

MÁLNA
MEGGY
SZEDER

eredeti gyümölcsszörppel készített és szénsavval telített

ÜDÍTŐ ITALT

SOPRONI HÚSIPARI VÁLLALAT

SOPRON
TELEFONSZÁMOK: 192, 193

A SOPRONI HÚSIPARI VÁLLALAT DOLGOZÓI
MINŐSÉGI HENTESÁRUK KÉSZÍTÉSÉVEL SZOLGÁLJÁK ÉLELMISZERIPARUNK
FEJLŐDÉSÉT.

A SOPRONI SZÁLLODA ÉS VENDÉGLÁTÓ VÁLLALAT

Figyelmes kiszolgálással és jó ellátással, szeretettel várja kedves vendégeit

Minőségi üzemei:

PANNONIA SZÁLLÓ ÉS ÉTTEREM:

80 szobával, központi fűtéssel a város reprezentatív vendégtató üzeme

FENYŐGYÖNGY SZÁLLÓ ÉS ÉTTEREM

a Lövérék gyönyörű fenyőerdői között fekvő erdei szállójával és éttermével közkedvelt üdülő- és kirándulóhely

KERTVÁROSI VENDÉGLŐ:

a kertváros kedvelt kirándulóhelye, árnyas kerthelyiséggel

ALPESI VENDÉGLŐ:

a Lövérek kedvelt nyári vendéglátóüzeme

SZABADSÁG ÉTTEREM:

a város legszebb helyén, tágas kerthelyiséggel, elsőrendű tánczenével

BELVÁROSI ÉTTEREM:

a patinás belvárosban, elsőrendű konyhájával

VÁRKAPU ESPRESSO:

I. osztályú táncos szórakozóhely a város főutcáján

SZABADSÁG-CIKLÁMEN

cukrászda, elsőrangú cukrászsüteményeivel, fagylalt-különlegességeivel és minőségi espressokávéval

Büfék és italboltok a város legkülönbözőbb helyein és a strandokon

LÁTOGASSA MEG ÜZEMEINKET!

GYŐR-SOPRON MEGYE TANÁCSÁNAK IDEGENFORGALMI HIVATALA

SOPRON KEZELÉSÉBEN

IBUSZ

MÁV HIV. MENETJEGYIRODA FIÓKJA

MINDENFÉLE UTAZÁSI ÜGYBEN KÉSZSÉGGEL ÁLL AZ UTAZÓKÖZÖNSÉG
RENDELKEZÉSÉRE!

SOPRON, ÓGABONA TÉR 8. SZ.
TELEFON: 55. SZ.

**Tisztaság:
félegészség**

Saját egészsége érdekében látogassa a több káddal bővített, hőlégfürdővel, központi fűtéssel korszerűsített

VÁROSI FÜRDŐT

FÜRDŐVÁLLALAT

SOPRONI POSZTÓ- ÉS SZŐNYEGGYÁR

Sopron, Baross út 24.

GYAPJÚ SZÖVETEK
TAKARÓK
MŰSZAKI SZÖVETEK
BÚTORSZÖVETEK
SZŐNYEGEK

SOPRONI PAMUTIPAR

SOPRON, SELMECI UTCA 15–17 SZÁM
TELEFON: 298 SZÁM

PAMUTSZÖVŐGYÁR

SOPRONI Ruhagyár

SOPRON, RÁKÓCZI U. 6. SZÁM

Hazánk egyik legkorszerűbb ruhagyára

DOLGOZÓINAK

egészségéről, kényelméről korszerű berendezésével, létesítményeivel gondoskodik

*saját konyha
orvosi rendelő
bölcsőde
központi fűtés
neon világítás
mosdó
fürdő*

Export-

cikkek gyártásában kiváló eredményt értek el:

Makkay Gergely

209%-os tervteljesítés 99,8% minőség

Böndicz Matild

172%-os tervteljesítés 99,9% minőség

Lenzinger József

136%-os tervteljesítés 100%-os minőség

1956-ban harcolunk az „Élüzem” címért!

Kisipari minőségi munka hozott és saját anyagból

SOPRONI SZABÓSZÖVETKEZET

Férfi- és női méretes részlegek!

Lenin-krt 83 Telefon 659
Köztársaság utca 20 Telefon 661
Színház utca 29 Telefon 26
Majorköz 1 Telefon 663
Mátyás kir. utca 20 Telefon 146
Köztársaság utca 8 Telefon 349

Átalakítás, vasalás, fordítás

MÉRTÉKUTÁNI OSZTÁLY: LENIN KÖRÚT 71

GUMIJAVÍTÁSI OSZTÁLY: LENIN KÖRÚT 67

SOPRONI CIPÉSZ SZÖVETKEZET

FIÓKOK:
KOSSUTH U. 2.
BÉKE ÚT 35

JAVÍTÁSI ÁTVEVŐHELY: LENIN KÖRÚT 65. SZ.

A SOPRONI FODRÁSZ SZÖVETKEZET

KORSZERŰSÍTETT, HIGIÉNIKUS TERMEIBEN GONDOS ÉS FIGYELMES KISZOLGÁLÁS
VÁRJA

A SOPRONI DOLGOZÓKAT

SZÍJGYÁRTÓ ÜZEM

Lenin körút 90. sz.
Telefon: 317

Lószerszámok, kézitáskák, bőröndök, bőrárak készítése, javítása.

MOTORJAVÍTÓ ÜZEM

Botond utca 1. szám
Telefon: 524

Megbízható, gyors, biztos szerviz

SOPRONI JÁRMŰGYÁRTÓ SZÖVETKEZET

Központi iroda: Rákóczi utca 27. szám. – Telefonszám: 319.

BOGNÁR-, KOVÁCSÜZEM

Rákóczi utca 27

Kézikocsi,
szekér, fejsze,
eke-készítés, javítás,
lópatkolás

AUTÓKAROSSZÉRIA KÉSZÍTÉS

SOPRONI Háziipari Szövetkezet

LENIN KÖRÚT 77 ÉS 94

a dolgozók szolgálatában

SZEMFELSZEDÉS

STOPPOLÁS

FEJELÉS

HÍMZÉS

ELŐNYOMÁS

GOMBKÉSZÍTÉS

PULÓVER,

KARDIGÁN KÖTÉSE HOZOTT ANYAGBÓL!

NYLON-HARISNYÁK ÁTKÖTÉSE

KOSÁRFONÁS

OLVASD, TERJESZD A SOPRONI SZEMLÉT!

SOPRONI LAKATOSÁRUGYÁR

SOPRON, CSENGERY UTCA 30-32.

GYÁRTMÁNYAI:

ZÁRAK, AJTÓ- ÉS ABLAKPÁNTOK, ÉPÜLETVASALÁSOK, FÜSTCSÖVEK, SÜTŐK STB.

A KGM KÖZSZÜKSÉGLETI TÖMEGCIKK IGAZGATÓSÁG VÁLLALATAI KÖZÜL

AZ 1955. IV. NEGYEDÉVI MUNKAVÉDELMI VERSENYBEN

ORSZÁGOS VISZONYLATBAN

ELSŐ HELYEZÉST ÉRT EL!

DOLGOZÓI KÖZÜL:

10 „SZAKMA KIVÁLÓ DOLGOZÓJA”

**18 „KIVÁLÓ DOLGOZÓ”
36 SZTAHANOVISTA
CÍMET NYERT**

A VÁLLALAT TERVÉNEK ÁLLANDÓ TÚLTELJESÍTÉSÉVEL SZOLGÁLJA A MÁSODIK
ÖTÉVES TERV CÉLKITŰZÉSEIT!

É. M.

SOPRONI ÉPÜLETASZTALOSIPARI VÁLLALAT

Hazánk legkorszerűbb épületasztalosipari nagyüzeme

Gyárt:

Mindennemű épületnyílászáró szerkezetet és egyéb felszereléseket

Gyártelep:

SOPRON, BAROSS ÚT
Telefon: 370, 471, 372

SOPRONI FÉSŰSFONALGYÁR

Gyártelep:

SOPRON, ÁGFALVI ÚT 4. SZÁM
TÁVBESZÉLŐ: 50

Budapesti iroda:

BUDAPEST, V., NÁDOR UTCA 18 SZ.
TÁVBESZÉLŐ: 328-722

CSEPEL AUTÓGYÁR ALKATRÉSZGYÁRA SOPRON

Gyártmányai:

**„CSEPEL 300”
ELSŐ FUTÓMŰ
HÁTSÓ FUTÓMŰ
CSÖRLŐMŰ**

„RÁBA” GÉPKOCSI

**MOTOR
ELSŐ FUTÓMŰ
HÁTSÓ FUTÓMŰ**

SEBESSÉGVÁLTÓMŰ

„CSEPEL 130”
ELSŐ FUTÓMŰ
HÁTSÓ FUTÓMŰ
CSÖRLŐMŰ

A SZAKMA KIVÁLÓ DOLGOZÓI:

GAÁL PÁL esztergályos, kétszeres „Szakma kiváló dolgozója” 199%-os teljesítménye, minőségi, selejtmentes munka

PAP GYULA marós „Kiváló dolgozó” 179 %-os teljesítménye minőségi, selejtmentes munka
SCHRANTZ SÁNDOR esztergályos „Kiváló dolgozó” 170 %-os teljesítménye minőségileg is kifogástalan munka

CSABAI MIHÁLY esztergályos 169 %-os teljesítménnyel, minőségi munkát végez.

Soproni Tűgyár

SOPRON, CSEPEL UTCA 3

KÜLÖNFÉLE TŰÁRUK, KÁRPITOS DÍSZSZEG, CIPŐKARIKÁK, FŰZŐSZEMEK,
BŐRSZEGECSEK,
MEZŐGAZDASÁGI GÉPALKATRÉSZEK, KÉSÁRUK, KÜLÖNFÉLE KÉZISZERSZÁMOK
KÉSZÍTÉSE

ELSŐ NEGYEDÉVI MUNKÁJA ALAPJÁN 1954 II. NEGYEDÉVTŐL KEZDVE
negyedszer nyerte el az élüzem címet!

**A vállalat 1955. évi tervét 1955. évi december 13-án
teljesítette!**

Az üzemi dolgozók közül 3 hónapi sztahanovista szinten végzett munkájuk alapján sztahanovista oklevelet nyertek:

Csiszár József

kárpitosszeggyártásnál beállító lakatos **155 %**

Kránixfeld Lajosné

kárpitosszeggyártásnál dolgozó gépmunkásnő **155 %**

Geisz József

gombostűgyártásnál beállító lakatos **135 %**

Kalcher Istvánné

csomagolónő **142 %**

Forgách Sándorné

csomagoló 141 %

László Ilona
csomagoló 140 %

*A Soproni
Élelmiszerkiskereskedelmi Vállalat*

FÚSZER-,
CSEMEGE-,
ÉDESSÉG-,
DOHÁNY-,
TEJ- ÉS HÚSBOLTJA!

A VÁROS MINDEN TERÜLETÉN,
A NAP MINDEN SZAKÁBAN

a dolgozók igényeinek kielégítése szolgálatában!

SOPRON ÉS VIDÉKE
KÖRZETI
FÖLDMŰVESSZÖVETKEZET
MEZŐGAZDASÁGI SZAKBOLTJA:

ÖTVÖS U. 3

A MEZŐGAZDASÁG FEJLESZTÉSÉHEZ
MINDEN KELLÉK KAPHATÓ

SOPRONI VAS- ÉS SZERELŐ SZÖVETKEZET

*vállal rádiójavítást,
gyermekkocsijavítást,
bádogos, vízszelési,
lakatos, esztergályos, géplakatos,
villanyszerelő, motortekercselő-munkákat.*

SOPRON – ÓGABONA TÉR 16

**SOPRONI
FÉMTÖMEGCIKK KISIPARI SZÖVETKEZET**

VÁLLAL:
edényjavítást, mindennemű bádógosmunkát, nikkelezést, hegesztést, lakatos- és esztergályozási munkákat

SOPRON – LENIN KÖRÚT 41

Soproni Építőipari és Épületkarbantartó Ktsz

Vállal:
kőműves
ács
tetőfedő
épületasztalos
szobafestő
mázoló
címfestő
dukkozó
üvegező
üvegcsiszoló
kályhás
parkettás
MUNKÁKAT

Központi telep és iroda: Kossuth Lajos utca 5. – Telefon: 318 és 327

Üveges részleg: Lenin körút 22. – Telefon: 326

Soproni Asztalos- és Faipari KSZ

Sopron, Vitnyédi u. 13. – Telefon: 704

asztalos, kárpitos, festő, mázó, javító, játék iparművész
RÉSZLEGEIVEL

a lakosság szükségleteinek kielégítésére a legmesszebbmenőkig rendelkezésre áll

Készít:
HÁLÓSZOBÁT, KOMBINÁLTSZEKRÉNYT, REKAMIÉT, SEZLONT, KONYHABÚTORT
és mindennemű egyéb lakberendezési tárgyat, egyéni megrendelésre, elsőrendű minőségben és ízléses
kivitelben

Vállal:
CÍMTÁBLAFESTÉST, BÚTORMÁZOLÁST ÉS MINDENNEMŰ JAVÍTÁST

Játék és iparművészeti készítményei minden alkalomra nagy választékban a Soproni Kiskereskedelmi V.
üzleteiben kaphatók

A SOPRONI GÉPGYÁR FINOMMECHANIKAI RÉSZLEGE

Sopron, Mátyás király út 5 szám

VÁLLALJA

RÁDIÓK, ÓRÁK, MÉRLEGEK, ÍRÓGÉPEK, SZÁMOLÓGÉPEK, FÉNYKÉPEZŐGÉPEK,
MOTORKERÉKPÁROK,
VASALÓK, ORVOSI MŰSZEREK, MÉRŐMŰSZEREK, ESERNYŐK STB.
JAVÍTÁSÁT

valamint

BOROTVÁK, OLLÓK, KÉSEK, STB KÖSZÖRÜLÉSÉT

TAKARÉKOSKODJUNK A GÁZZAL,
akkor kisebb lesz a gázzámla és jobb lesz a gáznyomás!

Felvilágosításért és panasszal forduljunk
A GÁZMŰHÖZ

Táncsics Mihály u. 12. Telefon 254

SOPRONI SZEMLE

Soproner (Ödenburger) Rundschau.

Lokalhistorische Quartalschrift.

Herausgegeben von der Stadt Sopron. Redigiert von André Csatkai.

1956. X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HIRDETÉS / Aus dem Inhalt

Aus dem Inhalt

Takáts, Koloman: Die Befreiung der Stadt Sopron und des Soproner Komitates im Jahre, 1945.

Főző, Géza: Die Abstammung der Obstgattungen der Soproner Gegend und der Ursprung ihrer Namen.

Molloy, Karl: Sopron am Ende des Mittelalters.

Thier, Ladislaus: Mozart-Beziehungen in der Musikgeschichte Soprons.

Angyal, Andreas: Ein slovenischer Sprachforscher am Neusiedlersee.

Angyal, Andreas: Daniel Bothar, der Philologe, Erzieher und Mersch.

MUNKATÁRSAINKHOZ!

Kérjük munkatársainkat, hogy a szerkesztőség és a nyomda munkájának megkönnyítésére a következőket vegyék figyelembe:

- 1. Kéziratukat szabványos ívpapír (21x29 cm.) egyik oldalára, írógéppel, kb. három ujjnyi margóval írják.*
- 2. A dőlt szedést a megfelelő szavak egyszeri aláhúzásával; a ritkított szedést szaggatott aláhúzással jelezzék. (A ritkítást csak szavaknál eszközöljük.)*
- 3. A lapalji jegyzeteket külön lapra írják. A szükséges könyvészti adatokat pontosan adják meg: könyveknél a megjelenés helyét és idejét is, folyóiratoknál az évfolyam és a lap számát, napilapoknál a megjelenés keltét. A kötetet vagy az évfolyamot római számmal, a lapokat arab számmal írják. A kettő közé vesszőt tegyenek. Használják a bibliográfiánkban bevezetett rövidítéseket (pl. SSz = Soproni Szemle). További rövidítéseket a szükséghez képest alkalmazunk.*
- 4. Ha a lapalji jegyzet rövid (pl. SSz VII, 39), akkor a szövegbe dolgozzuk bele és tegyük zárójelbe.*
- 5. A nagyobb cikkekhez lehetőleg idegen nyelvű kivonatot is mellékeljünk!*

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, a Soproni Városi Tanács kiadásában negyedévenként, összesen évi 24 ív terjedelemben jelenik meg.

A folyóiratra a Soproni Szemle kiadóhivatalánál (Sopron, Tanácsháza) vagy a 285.930 számú csekkszámánál lehet előfizetni. Előfizetési díj évi 48 forint, amely negyedévi részletekben is fizethető. Egyes szám ára 16 forint. Kettős szám ára 32 forint. Kérjük, hogy munkánkat új előfizetők szerzésével is támogassák.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Rapaics Raymund: A magyar gyümölcs. 31., 44., 45., 46. old. Természettudományi Társulat Budapest, 1940.

2 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Kerekes Lajos, Kochné, Klopfer Erzsébet: Pomológia III. Alma I. 8. old. *Horn János*: Batulalma. Növényvédelem és Kertészet kiadása Budapest, 1937.

3 (Megjegyzés - Popup)

Rozsondai Károly, Sümeghy József: Sopronbánfalva. Falutanulmány és községrajz. 95. old. Röttig–Romwalter-nyomda Sopron, 1937.

4 (Megjegyzés - Popup)

Rapaics Raymund: A magyar gyümölcs. 87. old. Természettudományi Társulat Budapest, 1940.

5 (Megjegyzés - Popup)

Herszényi László: 623 csemegeszőlő és gyümölcsfajta ismertetése. Masánszki alma. 167. old. Stephaneum nyomda R. T. 1934.

6 (Megjegyzés - Popup)

Mohácsy–Porpáczy: A körte termesztése és nemesítése. 4. old. Mezőgazdasági Kiadó Budapest, 1954.

7 (Megjegyzés - Popup)

Rapaics Raymund: A magyar gyümölcs. A karmán körte. 147. old. Természettudományi Társulat Budapest, 1940.

8 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Kerekes Lajos, Kochné, Klopfer Erzsébet: Pomológia. Körte I. *Horn János*: Lásd a felsorolt körtenevek alatt. Növényvédelem és Kertészet kiadása, 1941.

9 (Megjegyzés - Popup)

Horn János: A szilva termesztése. 1. old. Növényvédelem és Kertészet kiadása, 1936.

10 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Kerekes Lajos, Kochné, Klopfer Erzsébet: Pomológia I. Őszibarack, I., *Rapaics Raymund*: Bevezetés. 5. old. Növényvédelem és Kertészet kiadása, 1937.

11 (Megjegyzés - Popup)

Soós–Jávorka: A magyar növényvilág kézikönyve I. 270. old. Akadémiai Kiadó, 1951.

12 (Megjegyzés - Popup)

Főző Géza: Soproni gesztenyések. S. Sz. II. 3. sz.

13 (Megjegyzés - Popup)

Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. S. Sz. VII. 2. sz. 132. o.

14 (Megjegyzés - Popup)

Előadás 1954. október 2-án, a Soproni Ünnepi Hét első napján.

15 (Megjegyzés - Popup)

Sopron városa a 18. században. Sopron, 1939; Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941.

16 (Megjegyzés - Popup)

Az újkorban a külvárosba áthelyezett piacnak ezért a soproni német nyelvjárásban a mai napig *pló(specko)ts* ‚Platz‘ a neve.

17 (Megjegyzés - Popup)

A mai irodalmi *Gasse* ‚utca‘ jellegzetesen bajor-osztrák alakja *gassen*, amelyet nyelvjárásunk a mai napig őriz (*ko(specko)ssn*).

18 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Házi Jenő: SSz. I, 104; Mollay Károly: SSz. II, 263; Házi Jenő felszólalását a „Sopron és környéke műemlékei” című kiadvány 1953. évi akadémiai vitáján.

19 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Csatkai Endre: SSz. I. 62.

20 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Mollay Károly: SSz. IX, 138.

21 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. SSz. V, 109, 153.

22 (Megjegyzés - Popup)

Másként Csatkai Endre. Vö. Sopron és környéke műemlékei 179.

23 (Megjegyzés - Popup)

Bövebben Mollay Károly: Középkori soproni családnevek. Bp., 1938.

24 (Megjegyzés - Popup)

Mai átirásban: „Virág tudjad, tőled el kell mennem és te írted kell gyászba öltözniem”. Vö. Mollay Károly: SSz. III, 178.

25 (Megjegyzés - Popup)

Városi levéltár: Lad. XLVI et VV fasc. 2 nr. 107/40.

26 (Megjegyzés - Popup)

13 A fogadalom szövegére és a polgárjog megszerzésére vö. Házi Jenő: SSz. V, 269. A polgáreskü szövegének 1527. évi fogalmazványa a következő (szögletes zárójelben a törlések): *Gmain burger ayd. Wir schweren zu got [konig] ,das wir der konigklichen maiestät alls herren vnd lanndsfursten vnd euch her burgermaister, richter vnd rat vnd gemainer stat Odennburg so in allen dingen getreu, gewärtig vnd gehorsam sein wellen, irem nutz frumben [warnen vnd wenden] ,getreulich furde(r)n vnd aiis allen iren schaden helffen, warnen vnd wenden, souil vns muglich ist vnd alsofft wir von den heren magistraten vnd rat erfordert, das wir on alle widerred gehorsamlich erscheinen vnd on mergklich notdurft, [nit] auch on diselben wissen nit aussen beleiben. Vnd ob wir zu [mit] der oberkait oder gemeiner stat [in] rechtzuespruech kunftigklich haben, das wi(r) darumb recht geben vnd nemen wollen vnd vnnder kain annder oberkait beflähen, [so] bis wir vnser alubd vnd purgerlicher phlicht von ainem ersamen rat ledig gezellt [w] sein. Auch wider gemainer stat freihaiten vnd priuilegien nit hanndlen, mit frembden, vnd auslenndern kain geschafft mit kaufslegen vnd hanndthirung, wie die nomen haben, hallten, noch gemainer stat sigl nit missbräuchen, noch nymands frombden an zol vnd maiüth vberhelffen vnd sunst alles anders thun als frumen burgern zuegehört. Des helff vnns got amen. Gestellt anno 27. – Városi levéltár: Bürgerbüchel und Achtbüchel 2.*

27 (Megjegyzés - Popup)

Magyarul: „Igen nagy mellénnyel jár, pedig még háza sincsen a városban, neki, az ötvösmesternek, vizont van háza a városban”. Vö. Gedenkbuch 297. Városi levéltár: Lad. IX et I nr. 2 et nb.

28 (Megjegyzés - Popup)

Constant von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, Wien, 1872. XXIII. kötet, 108–111. lap.

29 (Megjegyzés - Popup)

A. T. Hornoch: Zu den Anfängen des höheren bergtechnischen Unterrichtes in Mitteleuropa. Berg- und Hüttenmännische Monatshefte. Bd. 89, Heft 2, 3 und 4. (1941)

30 (Megjegyzés - Popup)

Kelemen Móric: A magyar felsőoktatási kongresszus és tanulságai MMÉE Értekezések, beszámoló. 1941. VI. sz.

31 (Megjegyzés - Popup)

Életrajzi adatok: Fedor Ruppeldt, Slovenské pohl'ady, 70:84–89. – Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái, 3:1074–1075. – Szabó Pál: Az Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága. Pécs, 1940. 96. – A felsőlövői ág. hitv. evang. tanintézetek 1894/95. évi ért., 48. – Ezenkívül a soproni ev. líceum értesítői, 1897-től 1922-ig.

32 (Megjegyzés - Popup)

A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület soproni líceumának értesítője az 1928/29. isk. évről. Sopron. 1929, 3–4.

33 (Megjegyzés - Popup)

Fedor Ruppeldt, Slovenské pohl'ady, 70 : 87–88.

34 (Megjegyzés - Popup)

A felsőlövői ág. hitv. ev. nyilvános tanintézetek értesítője, 1885/86. 3–9.

35 (Megjegyzés - Popup)

U. o., 1887/88. 3–10.

36 (Megjegyzés - Popup)

A soproni evang. líceum értesítője, 1899/1900, 3–15.

37 (Megjegyzés - Popup)

Aus einem alten Stammbuch. Zur Erinnerung an Schillers akademische Antrittsrede. Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik. 1910, 26 : 95–101

38 (Megjegyzés - Popup)

Othmar Feyl: Die führende Stellung der Ungarländer in der internationalen Geistesgeschichte und Universität Jena. Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe, 1953/54, 3 : 399–445.

39 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái, 3:1490–1491.

40 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Constant von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, 25 : 222–230.